

Т.Брежнєва, О.Їжак. А. Шевцов

**ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ**

монографія

Під редакцією академіка НАН України. В.Горбуліна

Дніпропетровськ

“Пороги”

2003

ББК 68

Б 87

Затверджено до друку вченою радою Дніпропетровської філії
Національного інституту стратегічних досліджень

Роботу виконано на замовлення
Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції

Рецензенти:

Заступник секретаря Ради національної безпеки та оборони України, директор Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України, академік НАН України Пирожков С.І.

Директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України Губернський Л.В.

Завідувач кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук, професор Манджолла В.А.

Завідувач відділом воєнної політики і безпеки Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки та оборони України, кандидат філософських наук Бодрук О.С.

*При повному або частковому відтворенні матеріалів даної публікації
посилання на видання обов'язкове*

Т. Брежнєва, О. Їжак, А. Шевцов

Б 87 Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти: Монографія / Під ред. акад НАНУ В.П. Горбуліна. – Дніпропетровськ: Пороги, 2003. – 160 с.
ISBN 966-525-424-3

Монографію присвячено проблемам євроатлантичної інтеграції України в контексті глибокої трансформації Організації Північноатлантичного договору. Розкривається сутність прийнятих на Празькому самміті НАТО зобов'язань щодо вдосконалення потенціалів країн-членів НАТО, створення принципово нових Сил реагування НАТО, затвердження нової структури Альянсу, прийняття нових стратегічних концепцій, поглиблення співпраці та партнерства.

Особливу увагу приділено процедурі вступу до НАТО, базовим критеріям членства. На основі вивчення досвіду приєднання до Альянсу досліджено еволюцію мотивів запрошення нових членів.

Розглянуто стан, досягнення, проблеми та перспективи євроатлантичної інтеграції України.

Монографія розрахована на працівників органів державної влади, політиків, науковців, викладачів та студентів ВУЗів, усіх, хто цікавиться проблемами євроатлантичної інтеграції України.

ББК 68

ISBN 966-525-424-3

© Брежнєва Т.В., Їжак О.І.,
Шевцов А.І.2003

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	7
1. ТРАНСФОРМАЦІЯ НАТО.....	9
1.1. Вдосконалення потенціалів	12
1.2. Сили швидкого реагування НАТО	23
1.3. Нова структура командування НАТО	29
1.4. Поглиблення співпраці та партнерства	31
2. ДОСВІД ПРИЄДНАННЯ ДО НАТО	37
2.1. Базові військово-політичні критерії членства	37
2.2. Еволюція мотивів запрошення Альянсом нових членів	41
2.3. Процедура вступу до НАТО	59
2.4. Досвід колективної політики приєднання до НАТО.....	71
3. ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	77
ВИСНОВКИ	91
ДЖЕРЕЛА	103

ДОДАТКИ	109
Додаток 1. ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАЗЬКОГО САММІТУ	111
Додаток 2. СПІЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ НАТО - ЄС ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ	120
Додаток 3. ЮРИДИЧНІ ПІДСТАВИ ПРИЄДНАННЯ ДО НАТО НОВИХ ЧЛЕНІВ	122
Додаток 4. ПЛАН ДІЙ ПАРТНЕРСТВА ПРОТИ ТЕРОРИЗМУ	124
Додаток 5. ПЛАН ДІЙ УКРАЇНА-НАТО	133
Додаток 6. ЦІЛЬОВИЙ ПЛАН УКРАЇНА – НАТО НА 2003 РІК У РАМКАХ ПЛАНУ ДІЙ УКРАЇНА – НАТО.....	144
Додаток 7. БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВОЄННО- ПОЛІТИЧНИЙ СТАТУС УКРАЇНИ.....	150
Додаток 8. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ СТРАТЕГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ НАТО ТА ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ	156

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

БЛА	—	Безпілотний літальний апарат
БОУТС	—	Багатонаціональні об'єднанні оперативно-тактичні сили (англ. CJTF)
ЄОС	—	Європейське оборонне співтовариство
ЄС	—	Європейський союз
ЗМУ	—	Зброя масового ураження
ІОЗ	—	Ініціатива з обороноздатності
ІПП	—	Індивідуальна програма партнерства
КПТ	—	Командування НАТО з питань трансформації (англ. АСТ)
КУН	—	Комісія Україна-НАТО
ОБСЕ	—	Організація безпеки та співробітництва в Європі
ОЗС	—	Об'єднані збройні сили НАТО
ООК	—	Об'єднане оперативне командування НАТО (англ. АСО)
МССБ	—	Міжнародні сили сприяння безпеці (англ. ISAF)
ПДЧ	—	План дій заради членства (англ. MAP)
ПЗМ	—	Партнерство заради миру
ПЗДП	—	Празькі зобов'язання з вдосконалення потенціалів (англ. PCC)
ППОС	—	Процесу планування та оцінки сил
РЄАП	—	Рада євроатлантичного партнерства
СРН	—	Сили реагування НАТО (англ. NRF)
ЦП	—	Цільовий план Україна-НАТО
ЯХБ	—	ядерна, хімічна біологічна зброя

ACO	—	Allied Command Operation (укр. ООК)
AGS	—	Alliance Ground Surveillance
ACT	—	Allied Command Transformation (укр. КІТТ)
CJTF	—	Combined Joint Task Force (БООТС)
DCI	—	Defense Capabilities Initiative
DSACEUR	—	Deputy of Supreme Allied Commander Europe
ISAF	—	International Security Assistance Force
JDAM	—	Joint Direct Attack Munition
JHQ	—	Joint Headquarters
JFC	—	Joint Force Command
MAP	—	Membership Action Plan (укр. ПДЧ)
NRF	—	NATO Response Force (укр. СРН)
PCC	—	Prague Capabilities Commitment (укр. ПЗДП)
PGM	—	Precision Guided Munition

ВСТУП

НАТО, за словами свого Генерального Секретаря Джорджа Робертсона, відкрила нову главу своєї історії. Перша глава обіймала часи “холодної війни”, друга — період після її завершення. Нинішня, третя глава, почалася з прийняття на початку літа 2003 року рішень щодо докорінної реконструкції командної структури та сил Альянсу [1]. НАТО стає союзом з новим визначенням спільної оборони як глобального завдання. Кардинальна трансформація НАТО відбувається одночасно з її розширенням.

Дане дослідження не має за мету з’ясувати питання чи потрібне Україні членство у НАТО. Воно виходить з того, що повноправне членство в Організації Північноатлантичного договору є проголошеною метою України, закріпленою у статтях 6 та 8 Закону України “Про основи національної безпеки України”.

Процес наближення України до НАТО, як і будь-який процес, що залежить від волі людей, може бути оптимізовано. Критеріями оптимізації можна обрати максимальну швидкість, мінімальні затрати, безконфліктність відносин з Росією, тощо. Цілком ймовірно, що використання різних критеріїв призведе до різних висновків щодо оптимальної стратегії набуття членства в Альянсі. Це є природнім з урахуванням того, що розбудова національного консенсусу в Україні з приводу членства у НАТО тільки починається і остаточні рішення мають бути народженими у зіткненні конфлікуючих оцінок.

Дане дослідження зосереджене скоріше на питаннях часу та процедур, ніж економіки та відносин з Росією. Автори ставили на меті з'ясувати обмежене, але важливе коло питань: по-перше, якою може бути Організація Північноатлантичного договору на момент прийняття рішення щодо членства в ній України, по-друге, якими є досвід та процедури приєднання до Альянсу нових членів, по-третє, яким є стан реалізації намірів України щодо НАТО.

Вивчення цих питань на думку Авторів дозволить краще зрозуміти військово-політичні аспекти євроатлантичної інтеграції України в умовах глибокої трансформації та масштабного розширення НАТО.

Робота виконана співробітниками Дніпропетровського філіалу Національного інституту стратегічних досліджень д.т.н. професором А.І.Шевцовим, старшим науковим співробітником ДФ НІСД О.І. Їжаком, науковим співробітником к.і.н. Т.В.Брежневою, під науковим керівництвом директора Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції, академіка НАН України В. П. Горбуліна.

1. ТРАНСФОРМАЦІЯ НАТО

Спроможність адаптуватися до нових реалій часу — найкращій доказ доцільності існування та дієвості військово-політичного союзу. Нові “виклики” потребують своєчасних та дієвих “відповідей”. Вважалося що з розпадом СРСР, радянського блоку, Організації Варшавського договору подальше існування НАТО як оборонного союзу не буде мати сенсу, оскільки немає прямої загрози державам-членам. Однак ця думка виявилася помилковою, оскільки мета існування НАТО полягала у підтриманні колективної безпеки та стабільності в євроатлантичному регіоні. Сьогодні зміна міжнародної ситуації потребує адаптації Альянсу в напрямку дієвого реагування на нові загрози в сфері безпеки.

Поширення взаємозв’язків і взаємозалежностей у сучасному світі робить його дедалі уразливішим. Нові прояви уразливості з’являються і змінюються в результаті більшої відкритості світового співтовариства, ускладнення технологічних систем, зростаючої залежності від електронних систем інформації та зв’язку, взаємозв’язаних і дедалі більш щільних транспортних мереж. Руйнуються традиційні погляди на характер, масштаби, способи та засоби ведення воєн. Сталі поняття трансформуються, з’являється феномен “малих війн” з особливою роллю деструкції свідомості в структурі таких війн.

Сучасні тенденції розвитку суспільства ведуть до розростання міжнародного тероризму й озброєння його новітніми технологіями. Змінюється зміст поняття та сутність ведення інформаційної війни. Джерелом нових загроз вважаються не тільки терористичні

угруповання або міжнародні терористичні мережі, але й “ворожі” та слабкі держави, які свідомо надають їм притулок або забезпечують допомогу. Найбільша небезпека виникне тоді, коли терористичні угруповання чи “ворожі країни” заволодіють зброєю масового ураження (ЗМУ), оскільки для них ця зброя є інструментом залякування й військової агресії. Однак, в такому випадку, єдиним способом боротьби з міжнародним тероризмом є знищення загрози в джерелі, оскільки неможливо боротися з явищем, яке не має певних кордонів існування, нанесенням ядерних ударів, тобто відповідними засобами. Тут особливої якості набуває аспект підтримки тероризму з боку держав — фінансування, розташування на власній території, загальна підтримка та використання. На такі країни практично не діють інструменти стримування. Тобто потрібне вироблення нової військово-політичної стратегії, яка б враховувала нові загрози та надавала відповідні методи та засоби боротьби.

Нова воєнна доктрина Альянсу — “Воєнна концепція оборони проти тероризму” — започатковує концепцію антитерористичної боротьби та визначає проведення воєнних операцій з попередження тероризму, антитерористичних операцій, операцій з врегулювання криз та ліквідації наслідків терористичних акцій та обмін інформацією. Нову концепцію захисту від тероризму було узгоджено у рамках широкомасштабної програми заходів, спрямованих на вдосконалення дієвості Альянсу у цій сфері, зокрема щодо поліпшення обміну розвідувальними даними та механізмів врегулювання криз. Концепція проголошує п’ять ініціатив захисту від ядерної, хімічної та біологічної зброї, а саме: створення моделі пересувної аналітичної лабораторії з питань ядерної, хімічної, біологічної зброї (ЯХБ); моделі групи реагування у разі застосування ЯХБ зброї; віртуального центру майстерності у сфері захисту від ЗМУ, запасів засобів захисту від

біологічної та хімічної зброї, а також системи боротьби із захворюваннями.

Альянс вже підтвердив цю позицію через надання допомоги голландсько-німецькому командуванню Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ), які зараз перебувають в Кабулі. Тривалий процес досягнення консенсусу щодо засобів реагування на загрозу розповсюдження ЗМУ завершився узгодженням єдиної позиції щодо необхідності вдосконалення механізмів виявлення ЗМУ, забезпечення збройних сил країн НАТО кращими засобами захисту від дії такої зброї та надання підтримки цивільним структурам у надзвичайних ситуаціях. Глави держав та урядів НАТО також започаткували технічно-економічне дослідження стосовно забезпечення Протиракетної оборони НАТО з метою вивчення можливостей захисту території, збройних сил та населених пунктів країн НАТО від усього спектра загроз.

Трансформація НАТО, яка триває сьогодні, одна з найглибших за все існування союзу, оскільки в результаті змінюється сам сенс існування НАТО. Історичні рішення, які були прийняті на Празькому самміті (листопад 2002), й подальше їх затвердження на Брюссельському самміті (12-13 червня 2003) свідчать про початок існування “нової НАТО” — НАТО, до якої можливо буде вступати Україна.

Трансформація передбачає всеохоплюючу програму заходів, які мають зробити Альянс спроможним виконувати увесь спектр сучасних завдань в сфері безпеки: вдосконалення військового потенціалу, розширення безпекового простору через прийняття нових членів та розвиток партнерських стосунків, а також поліпшення трансатлантичних та союзницьких відносин. Отже, це має бути *“нова НАТО... яка трансформує свій склад, свої відносини, свої засоби й завдання”* [2].

1.1. Вдосконалення потенціалів

Необхідність вдосконалення потенціалу спричинена поглибленням розриву, який історично склався протягом часу, між США та європейськими членами НАТО через розподіл обов'язків: у разі початку військових дій "ядро" сухопутних сил мало бути сформоване країнами Західної Європи, а США відводилось завдання здійснювати стратегічне бомбардування" [3]. Від більшості західноєвропейських країн це вимагало створення потужних армій для оборони в зоні відповідальності НАТО, від Сполучених Штатів — розвитку стратегічної транспортної авіації та мобільних підрозділів, тобто того, що сьогодні потрібно розвивати європейським країнам — членам НАТО для ефективного виконання завдань поза зоною відповідальності Альянсу та ліквідації відставання у потенціалі.

Протягом усієї своєї історії НАТО зіштовхується з проблемою сумісності, але сьогодні ця проблема ускладнюється зміною форми "відповіді" у зв'язку зі зміною "виклику" в світлі появи нових загроз в сфері безпеки. Виникла потреба у можливостях швидкого розгортання, здатності врегулювати непередбачені ситуації поза зоною відповідальності Альянсу, що для Сполучених Штатів означає розбудову вже існуючих потужностей, а для більшості європейських країн — швидко перебудову військового сектору, яка потребує значних коштів. Невідповідність в потенціалі з часом поглиблювалася б, й наслідки мали б багаторівневий вплив не тільки на спроможність до виконання нагальних завдань, але й на трансатлантичні відносини. На практичному рівні сили НАТО мають спільно виконувати комплексні й складні місії, але технологічний відрив США у військовій сфері

ускладнює співпрацю між задіяними силами. На політичному рівні — бажання союзників співпрацювати стримується зростаючою складністю такої співпраці. На стратегічному рівні — зростаючі розбіжності у військових можливостях можуть викликати обопільне незадоволення й несправедливі звинувачення щодо розподілу витрат і політичного впливу.

Сьогодні проблема невідповідності в потенціалі має комплексний характер, оскільки ускладнюється структурним та фінансовим чинниками. Оборона в європейських країнах залишається національною прерогативою. Численні національні виробники оборонної продукції підтримуються частіше заради національного престижу та незалежності, ніж заради ефективності, що призводить до дублювання зусиль та виробничих потужностей, відсутності політичної координації та необхідних витрат і не дозволяє європейцям зрівнятися зі США у розвитку технологій та оборонних закупівлях. Крім того, протягом останнього десятиріччя європейські країни скоротили свої оборонні бюджети більше ніж на 16%, зробивши їх в середньому менше 2% від ВВП. Європейські асигнування основних закупівель з 1996 року зменшилися на 18% порівняно з 8% скорочення у США за той самий період. Сполучені Штати витрачають на оборонну науково-дослідницьку діяльність в чотири рази більше грошей ніж усі європейці разом [4]. Результатом такого дефіциту фінансування є те, що Європа в цілому інвестує значно менше ніж США у суттєву і значущу оборонну реформу, необхідну для переозброєння, якого потребують нові умови. Навіть там, куди інвестиції все ж таки здійснюються, їхня окупність у вигляді поліпшення можливостей не є суттєвою. Розвиток європейської оборонної промисловості гальмується обмеженнями на промислову

кооперацію як всередині самої Європи, так і на трансатлантичному рівні.

Прогнозується, що оборонний бюджет США збільшиться протягом наступного десятиліття. З 2000 по 2001 рік він збільшився на 6%, у 2003 році — ще на 11 %, включаючи спеціальні додаткові відрахування для покриття витрат у триваючій війні з тероризмом. Істотна частка буде витрачена на утримання персоналу, медичне обслуговування й інші функції підтримки, але більша частка піде на закупівлі, наукові дослідження й розвиток. Очікується, що лише закупівлі збільшаться майже на \$100 млрд. до 2007 року.

Європейський оборонний бюджет трохи вирівнявся (після постійного зниження в 1990-х роках) у зв'язку з повною зміною тенденції деякими країнами. Зокрема, Велика Британія і Франція планують невеликі його збільшення протягом кількох наступних років. Однак, крім цих двох країн, більшість країн Європи планують лише підтримувати поточні рівні витрат на оборону, які не є адекватними існуючим потребам у придбанні додаткових або вдосконалених оборонних технологій.

Великі інвестиції Сполучених Штатів до їхньої військової галузі загрожують збільшенням розриву в оборонних технологіях між останніми та їхніми європейськими союзниками до нездоланного ступеня. Зокрема, зростаючий розрив у витратах на наукові дослідження й розвиток (важливий показник майбутніх оборонних можливостей) перевищить відрив в оборонному потенціалі. США витрачають приблизно \$50 млрд. на рік на оборонні закупівлі й наукові дослідження, а Європа загалом витрачає менше \$12 млрд. Це порівняння трохи несправедливе для тих Європейських країн, які також мають тенденцію фінансувати комерційні наукові дослідження з

можливим наступним військовим застосуванням, але розбіжність між американськими і європейськими витратами все ж є істотною.

Реалістична оцінка поточної ситуації повинна враховувати те, що оборонні бюджети в Європі не будуть підвищуватися значно в наступні декілька років. Старіння населення, дефіцит оборонних витрат й сумнівні прогнози економічного зростання в Європі, разом обмежують витрати та збільшують попит на додаткове фінансування. Отже, питання полягає не в тім, скільки додатково Європа буде витратити на оборону, а в тому як при існуючих бюджетах можливо витратити кошти більш розумно й ефективно? Які кроки Європа може розпочати, щоб перемістити оборонні витрати з важких сил часів холодної війни до легких, більш досконалих сучасних сил? Що Європа може зробити в умовах роздільного фінансування й об'єданого матеріального забезпечення, щоб зменшити витрати на військові реформи? Це найбільш важливі питання, досліджувати які необхідно в найближчі роки. Якщо Європейські оборонні витрати не будуть змінені по цих напрямках, зростатиме ймовірність того, що нездатність до взаємодії і розрив в оборонних потенціалах між США і Європою будуть поглиблюватись. Такий результат значно послабив би союз і, можливо, припинив би його існування як військової організації.

Таким чином, спричинена історичним, фінансовим та структурним чинниками суттєва невідповідність в потенціалі набула системного характеру й обумовила необхідність його вдосконалення, оскільки її поглиблення призвело б з часом до різного сприйняття ризику, вартості й успішності, що нанесло би невивірної шкоди єдності та спільності в НАТО. Альянс зіштовхнувся з критичним поворотним моментом: залишитися військово-політичним союзом і гарантом взаємних інтересів в сфері безпеки, або поступово втратити

своє військове значення, дедалі перетворюючись на форум політичних консультацій, так званий “ОБСЄ зі зброєю”?

“Трикратний підхід” щодо вдосконалення потенціалу передбачає запровадження нової ініціативи — Празького зобов’язання щодо вдосконалення потенціалів (Prague Capabilities Commitment), створення Сил реагування НАТО (NATO Response Force) та реорганізацію військової командної структури (Reform of the Command Structure).

Празьке зобов’язання щодо вдосконалення потенціалів є продовженням Ініціативи з оборонної спроможності 1999 року (Defense Capabilities Initiative) й ґрунтується на її основі, але певним чином відрізняється від останньої. По-перше, фокус уваги нової ініціативи набагато вужчий, по-друге, вона ґрунтуватиметься на більш жорсткій формі національної відповідальності й, по-третє, в ній робитиметься сильніший наголос на багатонаціональній співпраці з визначенням ролей і взаємною допомогою, що викликано прагненням Європейського Союзу розвивати власні військові можливості.

Ухваливши Празьке зобов’язання щодо вдосконалення оборонного потенціалу, окремі країни – члени НАТО чітко заявили про свій намір досягти у конкретний термін підвищення бойової ефективності військового потенціалу, а саме: у галузі стратегічних повітряних та морських перевезень, дозаправлення у повітрі, здатності до швидкого розгортання, розвитку підрозділів бойової підтримки та тилового забезпечення, систем командування, управління та зв’язку, розвідки, виявлення та спостереження цілей, зокрема це стосується боєприпасів точного наведення та засобів придушення протиповітряної оборони противника, а також захисту від хімічної, біологічної, ядерної зброї. Зокрема, члени НАТО, в тому числі й новоприйняті, створять спеціалізовані структури в рамках своїх збройних сил за рахунок

модернізації й трансформації, насамперед спеціалізації, підрозділів, відібраних для участі в Силах реагування НАТО.

Вирішення проблем вдосконалення потенціалу через необхідні військові закупівлі має відбуватись за допомогою спеціалізації між країнами, а також через багатонаціональну кооперацію. Більшість цих питань може бути вирішена у рамках розподілу фінансування серед європейських членів союзу. Так, європейські союзники витрачають приблизно 50% від того, що витрачають на оборону США, а одержують тільки близько 10-15% оборонного потенціалу. Однією з причин такої низької інвестиційної ефективності є значна різниця в масштабі економік США та країн Європи. Спеціалізація в фінансуванні закупівель надала б можливість європейським країнам підвищувати свій оборонний потенціал без великого зростання витрат.

Так, Велика Британія і Франція у лютому 2003 року запропонували створення Європейського агентства з закупівель і європейський варіант Оборонного Агентства з науково-дослідних робіт США як фонду розвитку нових технологій, що могли б стати "трансформаційними" у військовому розумінні.

Велика Британія планує зробити головну ставку на закупку ракет точного наведення *PGM*, хоча остаточно не може вибрати між *JDAM* й *Raveway*, оскільки кожна з них забезпечила б повітряним силам Великої Британії здатність запускати керовані за допомогою *GPS* ракети з відстані 150 км. Велика Британія планує придбати більш ніж 2000 таких ракет до 2006 року.

Велика Британія та Франція планують координувати свої майбутні авіаносні сили. На першому етапі планується зробити принаймні один корабель взаємосумісним з кожним літаком іншої країни для можливості розгортання сил в найкоротший термін. Ці дві

країни також досліджують питання більш тісного співробітництва в розвитку нових авіаносців. Велика Британія використовує британсько-французьку команду, щоб проектувати й будувати авіаносці наступного покоління. Франція має намір будувати новий авіаносець. Британські плани передбачають передачу до експлуатації нових кораблів у 2012 році, а Франція розраховує виконати план у 2014 році.

Іспанія підписала контракт у лютому цього року на будівництво нового багатоцільового десантно-штурмового корабля, який буде здатний нести чотири великих або шість менших гелікоптерів, літак з малим розбігом, а також вміщувати танки, БМП разом з 1355 солдатами особового складу. Очікується, його введення в експлуатацію у 2008 році, що означатиме збільшення морських десантних можливостей Іспанії вдвічі.

Канада, Чехія, Данія, Франція, Німеччина, Угорщина, Люксембург, Норвегія, Польща, Португалія і Туреччина підписали заяву про намір забезпечити повітряне стратегічне транспортування не пізніше 2005 року. З огляду на те, що *A400M* буде готовий до експлуатації тільки в 2008 році, було створено консорціум країн на чолі з Німеччиною, спрямований на об'єднання сил й коштів для забезпечення транспортування військ, який мав зробити вибір орендного договору на користь *Boeing C-17* або АН-124. Для повноцінного виконання миротворчих і інших операцій потрібно 19 великих військово-транспортних літаків. Дванадцятого червня 2003 року з Україною було підписано протокол про наміри використовувати літак АН-124К у підрозділі стратегічного перекидання Сил реагування Альянсу. Але робоча група з представників цих країн може обрати компромісне рішення у вигляді змішаного парку з двох типів літаків. Причиною є те, що хоча робоча група оцінює оренду дванадцяти *C-17*

приблизно в €470 млн. на рік, оренду шести АН-124 - €67 млн. на рік, АН-124 має вантажопідйомність 150 т, у той час як С-17 несе тільки 77,3 т, але С-17 здатний приземлятися на значно коротших злітно-посадкових смугах та має засоби самозахисту. Поки що робоча група пропонує орендувати шість С-17 і зафрахтувати два АН-124, що буде коштувати цим країнам €295 млн. на рік. Рапорт робочої групи має бути підготовлений до січня 2004 року, на основі чого буде підписано контракт або орендний договір.

Канада, Чехія, Данія, Франція, Італія, Норвегія, Іспанія і Туреччина підписали заяву про наміри зосередити свої зусилля на стратегічних морських перевезеннях. Це критична частина забезпечення здатності сил НАТО до швидкого розгортання, тому що більшість устаткування й техніки транспортується саме морським шляхом. Крім того, Норвегія та Німеччина планують вжити заходів з удосконалення діяльності в сфері морського розмінування.

Бельгія, Данія, Угорщина, Італія, Люксембург, Норвегія, Польща, Португалія й Іспанія зацікавлені в об'єднанні своїх технічних можливостей з дозаправлення літаків й підписали заяву про співробітництво щодо поліпшення технології повітряного дозаправлення. У найближчій перспективі ця група на чолі з Іспанією розгляне придбання від 10 до 15 літаків дозаправлення.

Франція, Італія і Німеччина досліджують можливості розвитку систем придушення протиповітряної оборони противника. Поточний план передбачає розробку підвісних апаратів створення радіолокаційних перешкод, які можуть бути розташовані на вже існуючих літаках. Різні розбіжності, однак, не дозволили цим трьом країнам підписати Меморандум про наміри та розпочати серйозну роботу над проектом.

Проект наземного спостереження НАТО (AGS) також має перешкоди на шляху до реалізації. Чотирнадцять країн, залучені до цього проекту з метою придбання експлуатаційної системи до 2010 року, поки що тільки дійшли загальної згоди щодо проекту. Крім того, національні директори з питань озброєнь США і п'яти європейських країн підписали заяву про наміри спільної розробки перспективного радарного датчика.

Деякі проблеми впливають з розбіжностей між партнерами щодо закупівлі систем керованих високоточних озброєнь. Канада, Франція, Італія, Нідерланди, Іспанія і Туреччина планують закупити безпілотну авіаційну техніку. Німеччина схвалює систему БЛА, у той час як США віддають перевагу пілотованим літакам. Проблема також існує щодо вибору платформи для створення системи. Початковий операційний потенціал (ІОС) до 2010 року базувався на тому, що консорціум на чолі з компанією *EADS* буде єдиним постачальником платформи. Але недавня ініціативна пропозиція компанії *BAE* щодо пристосування британської системи *Astor* до вимог *AGS* змусило деяких учасників розглядати цю альтернативу. Врешті, реалізація початкового операційного потенціалу може бути відстрочений, принаймні, на один рік.

На додаток до окремих зусиль певних країн щодо вдосконалення власного потенціалу в напрямку закупівлі високоточної зброї створено міжнародний консорціум з закупівлі керованих високоточних озброєнь, на чолі з Нідерландами, куди входять Канада, Данія, Бельгія і Норвегія. План полягає в тому, щоб спільно придбати бомби *JDAM* американського виробництва і скористатися перевагою, отриманою від великого обсягу спільного замовлення, що дозволить знизити ціну одиниці *JDAM* приблизно до €20 000 й менше.

Польща й Угорщина ведуть роботу з удосконалення механізмів виявлення джерел ядерного, хімічного і біологічного зараження, а також захисту від них.

Європейські військові можуть фінансувати модернізацію в межах існуючих бюджетів через переміщення частини ресурсів з утримання персоналу (найбільша стаття у європейських оборонних бюджетах) на закупівлі. Але в близькій перспективі це неможливо, оскільки багато європейських країн перебувають в процесі переходу від призовної армії до професійної. Франція, Італія, Португалія і Іспанія скасували примусову військову службу, а Німеччина і Данія скорочують число призовників щороку. Врешті, перехід до цілком професійної армії зробить збройні сили європейських країн більш пристосованими й здатними виконувати завдання. Вже в 1990 році деякі країни дійшли до висновку, що армія на основі загального призову є перешкодою щодо здатності проектувати сили в межах союзу, тому що призовників, зазвичай, заборонено направляти за межі країни. До того ж підтримка призовної системи відволікає кошти й ресурси від високомобільних професійних і спеціалізованих сил, необхідних для виконання сучасних місій. Це підриває основну логіку військової повинності як засобу підтримки військових за більш низькою бюджетною вартістю.

Перехід від призовної до професійної армії вимагає певних витрат, залежно від того, наскільки збройні сили будуть скорочені і якою має бути чисельність професійної армії. Якщо склад збройних сил планується суттєво зменшити, то вивільнені кошти можна переспрямувати на оплату добровольців. Крім того, служба в професійній армії характерна більшим терміном служби після навчання, що може, зрештою, зменшити витрати й на навчання. З огляду на ускладнення військового устаткування, це може призвести до

істотних заощаджень зусиль і грошей. Але, як свідчить досвід США та Великої Британії, перехід до професійної армії у короткий термін потребує додаткових витрат.

З метою виконання Празьких зобов'язань щодо вдосконалення потенціалу в європейських країнах можливий перерозподіл значної кількості ресурсів за рахунок засобів підтримки персоналу, засобів обслуговування й інших частин оборонного бюджету. Але досвід свідчить, що це складний процес, який часто не буде відповідати запланованому ефекту. Тому, хоча існують способи збільшення ефективності витрат за допомогою економії та переспрямування коштів, загальне збільшення фінансування оборони, все ж таки, необхідне.

Таким чином, військовий потенціал можна посилити переглянувши пріоритети, через спеціалізацію та багатонаціональну кооперацію. Інноваційні схеми військових закупівель та матеріально-технічного забезпечення, такі як лізинг певних ресурсів, також можуть бути корисними. Активніша співпраця між оборонними підприємствами має збільшити кількість та підвищити ефективність військових ресурсів без додаткових витрат.

1.2. Сили швидкого реагування НАТО

Згідно Стратегічній концепції НАТО 1991 р., яка поставила за мету перегляд диспозиції збройних сил, щоб мати можливість гнучко реагувати на широкий спектр різноманітних і різноспрямованих ризиків при зниженні рівнів готовності та зменшенні загальної чисельності, в структурі ОЗС НАТО поряд з основними оборонними силами та силами резерву були створені Сили реагування НАТО. Сили реагування НАТО — це універсальні мобільні частини сухопутних, повітряних і військово-морських сил, що утримуються на високому рівні бойової готовності і можуть швидко вводитись в дію в разі потреби раннього реагування на кризу. До складу сил реагування, підпорядкованих НАТО, входять *Сили негайного реагування* (Immediate Reaction Force — IRF) та *Сили швидкого реагування* (Rapid Reaction Force — RRF).

Сили негайного реагування (IRF) складаються з сухопутного, авіаційного компонентів, створених на основі Мобільних сил командування ОЗС НАТО в Європі (ACE Mobile Force) зі штабом у Гейдельберзі та військово-морського компоненту — Сил негайного реагування (морських). Сухопутні сили негайного реагування (Immediate Reaction Force (Land)) дорівнюють бригаді (близько 5 000 осіб) та складаються з частин, які надають 14 держав НАТО. Авіаційний компонент складається зі Штабу авіації сил реагування (Reaction Force (Air Staff), який знаходиться у Калькарі (Німеччина). Морські сили негайного реагування складаються з трьох угруповань: Військово-морських сил постійного базування в Середземномор'ї (STANAVFORMED), що складаються з есмінців і фрегатів і утворюють ядро багатонаціональних військово-морських сил негайного реагування

та двох Постійних військово-морських груп протимінного захисту на Півночі Європи (MCMFORNORTH) та в Середземномор'ї (MCMFORMED), які постійно забезпечують засоби протимінного захисту НАТО. Вони перебувають під оперативним командуванням Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі і в разі необхідності можуть розгортатися в межах усєї стратегічної зони НАТО. Головне функціональне призначення цих сил — демонструвати солідарність держав Альянсу та їх готовність протистояти будь-якій агресії проти будь-якої держави-члена НАТО. Ці сили забезпечують постійну військово-морську присутність НАТО і наочно свідчать про солідарність та єдність Альянсу. Вони є силами стримування, готовими для негайного використання в будь-який момент, і становлять важливу частину оперативної потужності НАТО.

Сили швидкого реагування (RRF) складаються з сухопутного компоненту — Корпус швидкого реагування командування ОЗС НАТО в Європі (ACE Rapid Reaction Corps), авіаційний й морські компоненти мають бути сформовані і розгорнуті в разі потреби на базі військових підрозділів високого рівні боєготовності, виділених зі складу національних сил країн-членів НАТО.

Корпус швидкого реагування в мирний час складається з 10 дивізій і частин корпусу з 14 держав НАТО. Штаб корпусу може розгорнути до чотирьох дивізій та корпусних частин. Основними компонентами корпусу є національні дивізії Німеччини, Греції, Туреччини і США, а також іспанська дивізія швидкого реагування можуть бути надані на основі спеціальних угод про координацію; основні дивізії під проводом однієї з держав: одна британська з італійським компонентом; одна британська з датським компонентом; одна італійська з португальським компонентом; багатонаціональна

дивізія в Центральному регіоні (MND(C)), до якої входять бельгійські, голландські, німецькі й британські частини; частини корпусного підпорядкування - переважно британські, але за участі інших членів Альянсу. Решта дивізій і частин передаються під його оперативне командування тільки після розгортання.

Головне призначення Корпусу — реагування на різноманітні непередбачені ризики з метою забезпечення поповнення або підкріплення місцевих сил, тому він має перебувати в стані постійної готовності, щоб в разі потреби виконати завдання командування ОЗС в Європі. Тому, оперативна організація, склад і чисельність корпусу швидкого реагування залежать від особливостей і політичного значення кризової ситуації, географічних особливостей регіону, наявності і військової спроможності регіональних або місцевих сил. Виходячи з функціонального призначення, корпус не здатний діяти автономно, тому вирішальну роль відіграють транспортабельність компонентів корпусу, наявність транспортних засобів, відстані, які треба подолати, потенціал інфраструктури держави, що приймає корпус на своїй території.

Таким чином, наявні сили реагування НАТО були створені згідно Стратегічній концепції 1991 р. й призначені до випередження виникнення кризової ситуації — сили негайного реагування, а також локалізації конфлікту та подолання наслідків — сили швидкого реагування. З огляду на те, що сили реагування НАТО формувались згідно стратегічним концепціям Альянсу 1991 й 1999 рр., які враховували зовнішньополітичну ситуацію того часу, вони не здатні виконувати місії щодо запобігання новим ризикам в сфері безпеки, таким як міжнародний тероризм та розповсюдження ЗМУ, асиметричним загрозам тощо. Отже, глибока трансформація Альянсу,

започаткована на Празькому самміті, передбачає створення нових Сил реагування НАТО - NATO Response Force - які мають забезпечити оперативну спроможність Альянсу до виконання його місії.

Створення нових Сил реагування НАТО (NRF) має відіграти роль своєрідного каталізатора процесу трансформації всіх збройних сил країн – членів НАТО. Вони повинні не тільки забезпечити спроможність Альянсу швидко та ефективно реагувати на нові загрози, а й надати можливість справедливіше розподілити ризики через залучення більшої кількості держав НАТО до проведення операцій.

Концепція Сил реагування НАТО передбачає створення оснащених за останнім словом техніки, гнучких, здатних до здійснення оперативних розгортань, взаємосумісних та витривалих підрозділів, спроможних виконувати місії з усього спектра завдань Альянсу протягом 30 діб. До складу цих сил входитимуть сухопутні, військово-морські та військово-повітряні частини, які змінюватимуться кожні шість місяців. Командування буде здійснюватися зі штаб-квартири Багатонаціональних оперативних сил. Чисельність сил має визначатись залежно від поставлених завдань, але до їх складу повинні увійти авіаційна група у складі 72 бойових літаків, командні структури й структури управління військами, щоб забезпечити проведення до 200 військових операцій на день, а також сухопутні підрозділи в складі однієї бригади та підрозділи флоту, які за чисельністю можуть дорівнювати постійно діючому підрозділу ВМС НАТО. Загалом це складатиме біля 21 тис. чоловік. Перед відправленням всі підрозділи будуть проходити підготовку з метою перевірки готовності виконувати бойові завдання протягом 7-30 діб в будь-якій точці світу. Готовність підрозділів до виконання поставлених завдань буде оцінюватись Верховним головнокомандувачем ОЗС НАТО в Європі, який також

буде координувати участь країн-членів в діяльності сил високого ступеня готовності. Останні можуть застосовуватись для військових операцій. СРН НАТО будуть забезпечувати взаємодію між силами високого ступеня готовності й штаб-квартирою Багатонаціональних оперативних сил для підвищення координації діяльності командування й силових структур НАТО. Це має підвищити можливості з розгортання, сталості й виконання бойових завдань Альянсу при появі нових проблем.

Згідно документу МС 477 сили швидкого реагування повинні виконувати завдання кризового реагування (операції з евакуації, подолання наслідків кризових ситуацій, антитерористичні операції тощо), силового входження до театру бойових дій до прибуття основних сил (у тому числі, примушення до миру), демонстрації сили та готовності до дій (швидкі дії на підтримку дипломатичних зусиль). Створення таких сил сприятиме подальшому розвитку та вдосконаленню оперативної сумісності сил у межах Альянсу та його військового потенціалу загалом. Очікується, що початкового оперативного потенціалу буде досягнуто до жовтня 2004 року, а повної готовності СРН планується досягти до жовтня 2006 року.

Таким чином, зміни зовнішньополітичної ситуації та поява нових ризиків в сфері безпеки спричинили необхідність адаптації збройних сил НАТО для того, щоб мати спроможність ефективно їм протистояти й надалі забезпечувати безпеку не тільки на євроатлантичному просторі, а й поза межами зони відповідальності Альянсу. Виходячи з характеру загроз сили швидкого реагування будуть виконувати потрійну функцію: швидко реагувати на кризу, бути здатними до участі в колективній обороні та обороні національної території держав-членів НАТО.

З огляду на міжнародну ситуацію в світлі появи нових загроз в сфері безпеки, зовнішню політику, яку впроваджують США, які, не дивлячись на протистояння певних європейських країн-членів НАТО, залишаються лідером Альянсу, та прийняту концепцію протистояння цим загрозам без обмеження зони відповідальності, головною функцією нових Сил реагування НАТО буде швидке реагування на кризу. Цей висновок підтверджують не тільки необхідні вимоги щодо мобільності, розгортання, боєготовності, оснащення, здатності до автономних дій тощо, але й умови постійного задіяння цих сил в межах певного циклу: підготовки, навчання й безпосереднього виконання операцій.

1.3. Нова структура командування НАТО

Нові завдання Альянсу та перехід до менших за чисельністю та гнучких сил, здатних до здійснення оперативних розгортань у регіонах криз та конфліктів, віддзеркалює нова структура військового командування, яка була ухвалена на сесії Ради НАТО в Брюсселі 12-13 червня 2003 р. Планується скорочення числа військових баз на 40%. Кількість командувань зменшиться з 20 до 11, а їхні обов'язки будуть перерозподілені. Кошти, отримані від скорочення, будуть спрямовані на усунення нинішніх прогалин у військово-технічному оснащенні сил НАТО. Відбувається скорочення персоналу і перегляд завдань, ведеться робота з реорганізації нижчестоящих командних структур для керування спільними оперативними силами різної чисельності й складу.

До складу нової командної структури будуть входити два військових командування стратегічного рівня. Перше — Об'єднане оперативне командування — Allied Command Operation (ACO), якому будуть підпорядковані усі оперативні командування, — розташовуватиметься у штабі Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі біля м. Монс й буде відповідати за оперативну діяльність. Об'єднане оперативне командування буде займатися розробкою вимог що проведення короткострокових операцій. На оперативному рівні будуть діяти два постійних Об'єднаних командування сил (JFCs) в Італії та Нідерландах, які будуть здатні формувати сухопутні штаби Багатонаціональних об'єднаних оперативно-тактичних сил (БОУТС). Зберігається також менш чисельний, проте високоефективний постійно діючий об'єднаний штаб у Португалії (JHQ), на базі якого можуть створюватися військово-

морські штаби БООТС. На тактичному рівні з тринадцяти зберігаються шість штабів, покликаних здійснювати керування великими змішаними з'єднаннями.

Друге — командування ОЗС НАТО з питань трансформації — Allied Command Transformation (ACT), створене замість штабу Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО на Атлантиці, відповідатиме за функціональну реорганізацію Альянсу. Воно зосередить свою увагу на довгостроковому формуванні сил і буде схоже за функціями з Об'єднаним командуванням збройними силами США. Основна увага буде приділятися підвищенню взаємодії сил НАТО й поступовому скороченню трансатлантичного розриву в потенціалах за рахунок обміну останніми розробками й результатами досліджень в сфері нових концепцій ведення військових дій. Командування НАТО з питань трансформації буде займатися розробками концепцій та доктрин, підготовкою й проведенням експериментів, визначенням вимог для збройних сил в майбутньому, здійсненні контролю за військовою освітою та бойовою підготовкою, а також розробкою та оцінкою вимог щодо взаємодії підрозділів та їх реорганізації. Командування з питань трансформації стане засобом синхронізації в рамках національних програм й розвитку збройних сил щодо створення більш ефективних об'єднаних бойових структур та буде сприяти підвищенню взаємодії, що в кінцевому рахунку має забезпечити надійне та гнучке виконання нових завдань при проведенні коаліційних дій з протистояння новим загрозам.

1.4. Поглиблення співпраці та партнерства

Празькі зобов'язання щодо вдосконалення потенціалів повинні бути доповнені і підсилені зусиллями Європейського Союзу, спрямованими на створення мобільних сил у розмірі корпусу. У Плані дій Європейського Союзу щодо оборонної спроможності визначено 25 широких галузей вдосконалення і створено комісії, які мають знайти шляхи подолання недоліків. Вдосконалення збройних сил країн – членів ЄС, які є союзниками по НАТО, піде на користь Альянсу. Це також допоможе оздоровити обговорення цього розподілу і справедливіше розподілити трансатлантичний тягар.

Розширення співпраці та формування нових відносин між НАТО і ЄС може трансформувати не тільки структури європейської безпеки, але й трансатлантичні відносини. Після закінченням холодної війни вважалось, що присутність американських військ в Європі є недоцільною, а з виникненням Європейського союзу і його намаганнями створити власну систему оборони, а також початком процесу розширення НАТО за рахунок країн Центральної та Східної Європи кризові явища в середині НАТО набули нових рис. До протиріч між європейськими союзниками по НАТО та США додалися протиріччя між так званою “старою” та “новою” Європою, а також питання подвійного членства НАТО – ЄС та необхідність вирішувати проблеми доступу до активів цих організацій.

Сьогодні відносини НАТО - ЄС вийшли на новий рівень співпраці. Важливими кроками стали Декларація з європейської політики в галузі безпеки та оборони, Договір про співробітництво в сфері безпеки та Угода НАТО-ЄС про захист інформації.

В Декларації з європейської політики в галузі безпеки та оборони викладені політичні принципи співпраці та задекларовано гарантований доступ Європейського союзу до механізмів планування та сил і засобів НАТО у галузі тилового забезпечення під час проведення майбутніх військових операцій під проводом ЄС. Цей документ охоплює так званий механізм “Берлін плюс”, що складається з чотирьох елементів: гарантований доступ ЄС до механізмів оперативного планування НАТО; можливість використання ЄС колективних ресурсів та засобів НАТО; можливість застосування механізмів військового командування НАТО у Європі під час операцій під проводом ЄС та ухвалення такої системи оборонного планування НАТО, яка б передбачала наявність сил для операцій під проводом ЄС.

Договір про співробітництво в сфері безпеки визначає зону дії європейського корпусу швидкого реагування поза межами зони відповідальності НАТО та передбачає обмін конфіденційною інформацією між НАТО та ЄС. Цю угоду укладено в рамках нової загальної військової стратегії НАТО, яка передбачає, в першу чергу, швидке реагування на виникаючі загрози, зокрема, боротьбу з міжнародним тероризмом. З іншого боку, існувала проблема розмежування сфери діяльності сил швидкого реагування НАТО та ЄС, оскільки є три рівні членства: країни, що є членами тільки НАТО чи тільки ЄС, країни-члени і НАТО і ЄС та країни, що не є членами ні першої, ні другої. Отже, існувала проблема доступу до активів та ресурсів НАТО з боку країн, які не являються членами Альянсу.

Договір про співробітництво в сфері безпеки створив умови для сумісності військових концепцій та доктрин ЄС і НАТО, принаймні на стратегічному й операційному рівнях, а також для узгодження військової термінології.

В сьогоденнішніх політичних умовах ЄС не має намірів проводити військові навчання на рівнях нижче оперативного. Тому, навчання ЄС на рівні корпусу та нижче проводитися не будуть. Підрозділи, які використовуватимуться силами ЄС, будуть проходити підготовку відповідно до норм, визначених НАТО.

Сферою, яка потребує більш тісного військового співробітництва НАТО та ЄС, є операції з підтримки миру. Не дивлячись на те, що 31 березня 2003 року ЄС офіційно перебрав на себе командування операцією НАТО в колишній Югославській республіці Македонія, командувачем операцією ЄС є заступник Верховного головнокомандувача об'єднаних сил НАТО в Європі (DSACEUR) німецький адмірал Фейст, і спиратися у своїх діях він буде на штаб-квартиру в Монсі, яка й буде його “оперативною штаб-квартирою”.

Однак, деякі проблеми залишаються. США нещодавно звинуватили Євросоюз в прийнятті рішень (відносно відправки в Конго європейських сил стабілізації) без попередньої консультації зі Сполученими Штатами та заявили про відмову передати європейцям політичну відповідальність за виконання Дейтонських угод. ЄС намагався згодом перейняти на себе миротворчу операцію в Боснії, однак Вашингтон зняв це питання з порядку денного.

НАТО та ЄС знаходяться в процесі військової трансформації, обидві організації намагаються забезпечити надійні механізми протистояння загрозам в сфері безпеки таким як тероризм і розповсюдження зброї масового ураження, а також здійснюють реформи в області оборони. З огляду на швидкість військового розвитку двох організацій, ясно, що НАТО і ЄС повинні якомога тісніше взаємодіяти, і не в останню чергу тому, що до середини 2004 року відбудеться істотне розширення обох організацій за рахунок

одних і тих же країн. Крім того, обидві повинні шукати додаткових ресурсів на цілі оборони.

Отже, вищезгадані Угоди були дуже вчасними й важливими, оскільки хоча лорд Робертсон і стверджував, що *“співробітництво НАТО-ЄС працює на практиці, при тому, що в теорії воно ще не працює”* [5], військові реалії були менш задовільними. Військові штаби НАТО і ЄС були не здатні просунути в реалізації практичних деталей військового співробітництва і взаємодії без політичного прориву по угоді “Берлін плюс”. Повноцінне військове співробітництво між двома організаціями стає усе більш важливим через розвиток двох сфер: вироблення концепцій і проведення операцій. Тільки таким способом може бути виконана політична вимога виключення зайвого дублювання.

Таким чином, ініціативи, спрямовані на вдосконалення оборонного потенціалу НАТО, були доповнені ініціативами Європейського союзу та мають забезпечити досягнення головної мети, яка полягає у створенні здатних до розгортання сил на рівні корпусу.

Трансформація Альянсу передбачає також подальший розвиток партнерських стосунків, спрямований на їхнє оновлення та поглиблення. Має бути розширено політичний та пов’язаний з безпекою діалог, і країни – члени Альянсу намагатимуться ширше залучати країни-партнери до процесів планування, здійснення спільних заходів і проектів, контролю за їх впровадженням. Завдяки ухваленню нових Індивідуальних планів дій у галузі партнерства має бути забезпечений всеохоплюючий, індивідуальний та диференційований підхід щодо розвитку партнерських відносин, у якому краще враховуватимуться різні потреби та ситуація в певних країнах-

партнерах. Це також дасть змогу більш виважено підтримувати процеси реформування в різних державах.

Для розвитку партнерських стосунків велике значення має “План дій: Партнерство проти тероризму” (Partnership Action Plan against Terrorism), у якому були визначені та систематизовані поточні та нові ініціативи під егідою РСАП та ПЗМ для співпраці у галузі боротьби з міжнародним тероризмом. План націлений на постійне проведення політичних консультацій та обмін інформацією щодо боротьби проти тероризму; проведення спільних операцій; проведення реформ в оборонному та безпековому секторах; керування наслідками, включаючи цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій; сумісність озброєнь, забезпечення безпеки та контролю кордонів; запобігання фінансуванню тероризму, контрабанді озброєнь та вибухових речовин; контроль над озброєннями та нерозповсюдженням.

Згідно Плану пріоритетними напрямками боротьби проти тероризму є, по-перше, постійні політичні консультації та обмін інформацією між країнами – членами Альянсу та країнами-партнерами; наукове співробітництво щодо ідентифікації нових загроз в галузі безпеки та дослідженні засобів запобігання; цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій з метою оцінки ризиків та зменшення уразливості цивільного населення. Другим напрямком є вдосконалення підготовки для боротьби з тероризмом, яке передбачає оборонну реформу та реформу в сфері безпеки; планування та оцінку сил; співробітництво з питань протиповітряної оборони та стратегічних авіапереvezень; обмін інформацією щодо розвитку збройних сил; спільні навчання та тренування.

Таким чином, визначено основні напрямки трансформування Альянсу, головною метою якого є реагування на нові загрози:

тероризм, розповсюдження ЗМУ, асиметричні загрози та ін. Великомасштабна програма трансформації повинна змінити методи проведення операцій НАТО. Вдосконалення потенціалів, зміни у збройних силах НАТО та розбудова нових відносин з союзниками та партнерами мають підвищити ефективність Організації Північноатлантичного договору. Від спроможності країн-членів трансформувати й створити “нову НАТО” буде залежати рівень довіри до неї й ефективність вирішення поставлених завдань.

2. ДОСВІД ПРИЄДНАННЯ ДО НАТО

2.1. Базові військово-політичні критерії членства

Загально визнаним є те, що рішення про приєднання нових членів до НАТО є політичним за своєю природою. Бути чи не бути країні членом Альянсу залежить від збігу її власної політичної волі до членства з політичною волею НАТО бачити цю країну у своєму складі. Попри безліч офіційних та неофіційних документів, планів та програм щодо розширення НАТО, вони не містять будь-яких критеріїв, відповідність яким гарантувала б, або навпаки, унеможлиблювала б членство в Альянсі.

Більшість країн Альянсу є країнами з високим рівнем розвитку демократичних інститутів, але не всі члени НАТО є розвиненими демократіями, і не всі розвинені демократії є членами НАТО. Більшість країн Альянсу мають розвинену економіку, але не всі члени НАТО є провідними в економічному відношенні державами, і не всі економічно розвинені країни світу є членами НАТО. Більшість країн Альянсу мають сучасні збройні сили, але є такий член НАТО, який взагалі не має збройних сил, у той час, як далеко не всі країни з сучасними збройними силами є членами НАТО. У контексті обговорення перспектив розширення Альянсу у 1995 році тодішній Генеральний Секретар НАТО Віллі Клас виклав цю думку таким чином: *“можна уявити, що приєднається той, хто не відповідає усім умовам. Але*

зворотне теж можливе: хтось не стане членом, не зважаючи на виконання усіх критеріїв” [цит.за: 6].

Все, що сказано й написано за останні 10 років з приводу критеріїв членства, не виходить за межі узгодженого у 1949 році політичного правила, згідно з яким учасники Північноатлантичного договору, що лежить в основі НАТО, *“можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні”* (стаття 10) [7, р.595]. Принципи Північноатлантичного договору вимагають від його учасників *“захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права”* (Преамбула) [7, р.593].

Критерій, що міститься у статті 10 Вашингтонського договору, за більше ніж півстоліття свого існування зазнав змін тільки у частині щодо інтерпретації фраз *“європейська країна”* і *“північноатлантичний регіон”*. У 1994 році, коли НАТО ініціювала програму Партнерство заради миру, запрошення взяти участь у ній було адресоване всім членам ОБСЄ. У 1997 році Альянсом була запропонована програма розширеного партнерства, у зв'язку з чим Раду північноатлантичного партнерства було замінено Радою євроатлантичного партнерства. З цього випливає, що у сучасному розумінні *“європейська країна”* означає країну, що належить простору ОБСЄ, а *“північноатлантичний регіон”* має розумітись як *“євроатлантичний простір”*, що за географією також дорівнює простору ОБСЄ.

Враховуючи ці зміни, основні вимоги членства можна викласти таким чином:

1. Країна-аспірант має належати до євроатлантичного простору.

2. Країна-аспірант повинна втілювати у життя принципи демократії, свободи особистості і верховенства права.

3. Країна-аспірант повинна бути у змозі сприяти безпеці на євроатлантичному просторі.

Перша з зазначених вимог є єдиною, яка не зважає ні на устрій, ні на наміри держав. Країна може або належати до євроатлантичного простору, або не належати. Україна відповідає даному критерію навіть в його консервативній інтерпретації, оскільки вона знаходиться у географічному центрі Європи.

Друга вимога має відношення до внутрішнього устрою країн, що прагнуть до членства в Альянсі. Важливим є те, що членство в НАТО не передбачає обов'язкового досягнення західноєвропейського та північноатлантичного рівня розвитку демократичних інститутів. Натомість вимагається, щоб країна-член *втілювала* у життя принципи демократії та свободи, як, наприклад, це роблять прозахідні лідери Туреччини, долаючи перешкоди, пов'язані з історичною генезою цієї країни та рівнем її економічного розвитку.

Третя вимога визначає військово-політичні аспекти приєднання до Альянсу нових членів. На основі аналізу програм підготовки країн-кандидатів у рамках Плану дій заради членства її може бути конкретизовано таким чином. По-перше, країна-аспірант має підтримувати власну обороноздатність. По-друге, вона повинна бути у змозі надати військову допомогу в рамках колективної оборони. По-третє, вона має бути здатна приймати участь у спільних операціях, не пов'язаних з колективною обороною [8, р.2].

Військово-політичні вимоги членства відрізняються за способом виконання від суто політичних. Якщо відданість принципам свободи та демократії країна-аспірант може виявляти виключно за власною

політичною волею, то сприяти безпеці на євроатлантичному просторі вона може тільки через міжнародну систему безпеки. Тобто виконання військово-політичних вимог членства залежить не тільки від самої країни-аспіранта, але й від конкретної військово-політичної ситуації на євроатлантичному просторі. За останні 10 років ця ситуація змінювалась неодноразово, і можна очікувати, що значні зміни відбуватимуться й надалі.

Таким чином, вивчення військово-політичних аспектів приєднання країн-аспірантів до НАТО вимагає розгляду мотивів запрошення Альянсом нових членів у контексті військово-політичних змін на євроатлантичному просторі.

2.2. Еволюція мотивів запрошення Альянсом нових членів

Перший досвід розширення Альянсу відноситься до 1952 року, коли учасниками Північноатлантичного договору стали Туреччина та Греція. Формально, до 1952 року Організації Північноатлантичного договору (НАТО) не існувало, був тільки сам Північноатлантичний договір. Туреччина та Греція висловлювали бажання приєднатись до нього з моменту його укладення. За спогадами дипломатів, ці країни відчували себе несправедливо забутими з огляду на присутність у складі засновників Італії, яка так само як і вони не належала до північноатлантичного регіону.

Після двох років наполегливих зусиль Туреччина та Греція отримали підтримку своїх прагнень з боку США. У 1951 році Сполучені Штати розглядали можливість утворення регіонального командування на Близькому Сході, що вимагало підтримки цих двох країн. Туреччина та Греція зі свого боку обумовили підтримку американських планів членством в Альянсі. США погодились на такі умови і переконали союзників підтримати прийом нових членів. Необхідні юридичні процедури було завершено у лютому 1952 року [6].

У 1950 році з початком Корейської війни провідні західні країни, які сприйняли цю подію як можливий початок глобальної війни з Радянським Союзом, звернулись до ідеї зміцнення оборони Західної Європи через залучення німецьких сил. Оскільки європейські країни побоювались озброєння Німеччини, було розроблено плани створення нової оборонної структури — Європейського оборонного співтовариства (ЄОС), — яке б об'єднувало війська Франції, Італії, Бельгії, Нідерландів, Люксембургу та Західної Німеччини. Така

структура могла б тримати німецькі сили під контролем єдиного командування і спрямовувати їх проти спільного ворога.

У 1952 році у Парижі було підписано пакет угод про відновлення суверенітету Західної Німеччини і утворення ЄОС. Однак, у процесі ратифікації парламент Франції відхилив договір про ЄОС. Це спонукало Сполучені Штати шукати членства Західної Німеччини в НАТО. Необхідні юридичні процедури було завершено у травні 1955 року. Одночасно Західну Німеччину було залучено до Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) [6].

Питання членства в НАТО Іспанії неодноразово обговорювалось починаючи з 1952 року, коли Португалія висунула таку пропозицію у зв'язку з прийняттям до лав Альянсу Туреччини та Греції. З початку 80-х років минулого століття дискусії з цього приводу стали особливо активними, що спричинялось кількома обставинами. По-перше, закінчувався термін дії угод про військові бази Сполучених Штатів на території Іспанії. З цього приводу Іспанії необхідно було визначитись, або позбутись іноземної військової присутності і стати нейтральною країною, або формалізувати залучення до спільних структур безпеки через членство в НАТО. По-друге, Іспанія через опір з боку Франції не могла вступити до Європейського економічного співтовариства і тому розглядала членство в НАТО як можливий механізм подолання цього опору.

За підтримки Сполучених Штатів Іспанія стала членом НАТО через півроку після подання заявки на членство — у травні 1982 року.

Після закінчення "холодної війни" основною проблемою для НАТО було те, що ні європейські країни, ні самі США не мали чіткого бачення своєї подальшої стратегії у відношенні європейської безпеки. З одного боку, головну місію НАТО було виконано, з іншого — руйнація

Альянсу означала б ліквідацію найбільш ефективного механізму європейського залучення США. Іншими словами, Сполучені Штати повинні були вирішити, у чому полягає зміст їхньої присутності в Європі, якщо не в тому, щоб стримувати Росію й тримати в рамках спільної оборони Німеччину.

Кілька подій підштовхнули процес формування нових напрямів розвитку НАТО: по-перше, посилення патронажу Німеччини над Центральною та Східною Європою, особливо країнами Вишеградської групи; по-друге, формування незалежного від НАТО Єврокорпусу; по-третє, нездатність ООН, ОБСЄ і ЄС зупинити війну на Балканах.

На час Брюссельського самміту Альянсу на початку 1994 року стратегія США по відношенню до Європи і НАТО була вже чітко визначена: *"Ставка Сполучених Штатів на підтримку впливу на рішення і політику європейських урядів і багатонаціональних організацій буде залишатися великою, ... критичним аспектом для американських інтересів у регіоні є підтримка дієвості і життєздатності НАТО"* [9]. Для запобігання деградації Альянсу в умовах відсутності масштабної зовнішньої загрози й незалежної від США оборонної інтеграції європейських країн було задіяне кілька механізмів: Багатонаціональні об'єднані оперативно-тактичні сили (БООТС), Партнерство заради миру (ПЗМ) і розширення (спочатку на рівні принципової можливості). У 1995 році, після завершення НАТО відповідного дослідження, прийняття до Альянсу нових демократій Центральної та Східної Європи стало питанням часу.

Основу для нової трансатлантичної угоди між США і Європою було закладено: США отримали європейську підтримку в збереженні інтегрованих структур НАТО, а європейські країни — сприяння Сполучених Штатів європейській оборонній інтеграції, насамперед

через розвиток БООТС. Ситуація відзначалась тим, що рішення зберегти НАТО як дієздатну й активну організацію було прийнято до остаточного вироблення нових військових місій організації, які б виправдовували збереження інтегрованих військових структур. Для такого вироблення просто не було часу: процеси, що відбувалися в Європі на початку 90-х років минулого століття, ставили НАТО перед жорстким вибором — або бути і розширюватися, або приректи себе на поступову деградацію. НАТО вирішила бути і розширюватися, не до кінця вирішивши, заради яких військових задач це робити.

Таким був військово-політичний контекст “першої хвилі” розширення НАТО після завершення “холодної війни”. Два найбільш очевидні мотиви її ініціації — це виключення пошуку Німеччиною нових, альтернативних трансатлантичним, механізмів забезпечення її безпеки, і недопущення виникнення у Європі відмінних від НАТО міжнародних інтегрованих військових структур. В термінах того часу ці завдання часто позначались як підтримка “натоцентричності” європейської системи безпеки.

Підтримка “натоцентричності” вимагала від Альянсу розширення членства, причому розширення відкритого, такого, що сприймалося б як процес, а не подія. Якби НАТО оголосила про разове, нехай навіть ширше розширення, як то пропонувала Франція, це означало б новий розподіл зон впливу, який обмежив би географію трансатлантичного співтовариства. Партнерство заради миру, позбавлене опори на можливість членства в НАТО, втратило б свою ефективність: для більшості держав, що прагнуть до інтеграції в Європу, воно стало б не більш ніж формою ввічливого відмовлення з боку Заходу і штовхнуло б їх до пошуку геополітичних альтернатив.

Важливо також, що відкритість процесу розширення і підтримання “натоцентричності” системи європейської безпеки дозволяли подолати опозицію з боку Росії. Росію неможливо було ігнорувати, і єдиний засіб залучити її до конструктивного співробітництва, позбавляючи при цьому права вето у рішенні проблем європейської безпеки, полягав у тому, щоб не залишати їй стратегічних альтернатив такому співробітництву.

Важливим елементом розширення першої “хвилі” було лобювання цього процесу провідними західними виробниками зброї. Кожен новий член НАТО повинен був би витратити значну частину свого бюджету на технічне переоснащення озброєннями та військовою технікою західного виробництва. Це забезпечувало необхідний тиск на користь розширення з боку оборонних компаній країн Альянсу, особливо США.

З моменту заснування у 1994 році Комітету США по НАТО з метою просування ідей розширення Альянсу його очолив віце-президент по стратегії і плануванню корпорації *Lockheed Martin* Брюс Джексон. Він поєднував ці посади до серпня 2002 року, коли покинув корпорацію і зосередився на діяльності в підтримку розширення євроатлантичних інститутів і цінностей. Комітет, серед іншого, координував зусилля американських оборонних компаній щодо лобювання прийняття в НАТО країн Вишеградської групи. За повідомленнями преси, тільки протягом 1996-1997 років шість найбільших підрядників Пентагону, серед яких *Boeing* і *Lockheed Martin*, витратили на таке лобювання \$51 млн. [10].

Основним "маркетинговим" документом, яким користувався Комітет США по НАТО при вивченні нових ринків, був Договір про звичайні збройні сили у Європі. Квоти, встановлені цим документом і

відповідними протоколами до нього, є, по суті, максимальною оцінкою місткості ринку окремих країн по основних категоріях військової продукції. Оскільки Комітет США по НАТО представляв в основному інтереси виробників авіаційної техніки, його цікавили, перш за все, квоти на бойові літаки. Згідно розрахункам Комітету виходило, що нові члени повинні були б витратити на інтеграцію до Альянсу від \$27 до \$125 млрд. протягом 10-15 років, в основному, на закупівлю озброєнь і військової техніки. Значну частину цієї суми, на думку експертів, нові члени мали б спрямувати на закупівлю сучасних багатоцільових винищувачів [11, сс.7-8]. Ці оцінки з часом виявились завищеними, але тоді їх було достатньо, щоб розпочати широку кампанію на підтримку розширення НАТО.

Після Брюссельського самміту 1994 року, на якому було прийнято принципове рішення про розширення на Схід, пройшло ще п'ять років до того моменту, як у квітні 1999 року Польща, Угорщина та Чехія стали членами НАТО. Така ситуація принципово відрізнялась від попереднього досвіду розширення. Прийняття Туреччини, Греції, Німеччини та Іспанії тривав максимум два роки після того, як приймалось принципове рішення про розширення. Раніше обмеження часу були пов'язані, головним чином, зі строками проведення необхідних юридичних процедур, але тепер розширення НАТО набуло нових рис.

В умовах, що склались після припинення міжблокового протистояння у Європі, у НАТО дійшли до висновку, що безпеці в євроатлантичному регіоні сприятиме не просто прийом конкретних нових членів, а розширення Альянсу як відкритий процес. Виходячи з цього, Альянс намагався інкорпорувати історичне право

Вишеградських країн на членство в західних інститутах до ширшої концепції “відчинених дверей”. Це вимагало певного часу.

Восени 1994 року Альянс ініціював всеосяжне дослідження питань розширення, яке тривало майже рік і завершилось появою у 1995 році нового ключового політичного документа НАТО, що має назву “Дослідження щодо розширення НАТО”. Цей документ не запроваджував конкретних критеріїв та процедур набуття членства. Натомість він визначив дві основні політичні вимоги членства. Перша вимога полягала у тому, що країни, які прагнуть приєднатись до НАТО, мають змінюватись відповідно до західних стандартів. Друга вимога була спрямована на підтримання відкритості процесу розширення. Вона полягала у тому, що нові члени не повинні “зачиняти” двері у НАТО іншим країнам [12, para.71].

“Дослідження щодо розширення НАТО” не давало прямої відповіді на питання про сенс розширення оборонного союзу в умовах зникнення головної загрози, але це можна було зрозуміти із загального змісту документа. Головною загрозою безпеці вважалась нестабільність нових демократій та держав колишнього СРСР як така. Розширення було покликане стабілізувати їхній розвиток і тим самим сприяти безпеці у євроатлантичному регіоні.

Після завершення дослідження з приводу розширення, НАТО розпочала тривалі внутрішні дискусії відносно того, які саме країни мають бути запрошені першими. На Мадридському самміті 1997 року таке запрошення отримали тільки Польща, Угорщина та Чехія, хоча інтенсивний політичний діалог з проблем членства відбувався й з багатьма іншими країнами. Протягом двох років було завершено необхідні юридичні процедури і свій 50-річний ювілей у квітні 1999 року Альянс зустрів вже у розширеному складі.

Зробивши перший крок у своєму розширенні, НАТО супроводила його створенням нової системи міжнародних відносин, яка не дозволяла цій організації відмовитись від наступних кроків. Можна сказати, що НАТО потрапила у пастку вже прийнятих рішень. Навіть при відсутності позитивної мотивації до прийому нових членів НАТО тепер знаходилась під тиском, по-перше, проголошеної відкритості процесу розширення, по-друге — відносної дешевизни інкорпорації “першої хвилі” членів.

Спочатку планувалося, що прийом Польщі, Чехії та Угорщини має обійтись НАТО в \$1,5 млрд. протягом 10 років (1999 – 2008 роки). Зараз ця оцінка знизилася до \$1,4 млрд. протягом 12 років (1999 – 2010 роки) [8, р.1]. Така несподівано мала цифра відбивала не стільки ефективність процедур членства, скільки символізм прийнятих на той час з боку Заходу зобов'язань. Визначаючи параметри інкорпорації перших трьох членів, НАТО виходила з відсутності масштабної загрози зі Сходу — положення, яке згодом було зафіксоване у новій Стратегічній концепції Альянсу 1999 року [13, para. 20]. Про другорядність суто військових міркувань при розгляді питання першої “хвилі” свідчить також той факт, що НАТО наважилась на прийом Угорщини як територіально відокремленого від решти членів “ексклава”.

Архітектори першої хвилі розширення НАТО виходили з таких припущень. По-перше, рівень зовнішньої загрози не зміниться істотно протягом планованого періоду. По-друге, фокусом військового планування будуть скоріше регіональні конфлікти, ніж зіткнення на театрі воєнних дій. По-третє, попереднього розміщення сил НАТО на території нових членів не буде потрібно. По-четверте, на території нових членів не будуть створюватися штаби НАТО [14].

Гарантія безпеки трьох нових членів в умовах відновлення загрози з боку Росії (або військового блоку на чолі з Росією) зажадала б ресурсномістких стратегій оборони, включаючи перекидання авіації та військ. Це означало, що ціна вже прийнятих стосовно Польщі, Чехії й Угорщині рішень могла б зрости до верхніх оцінок, які робилися у середині 90-х років минулого століття, виходячи із припущення про максимально несприятливі умови розширення — аж до \$100 млрд. [15]. Таким чином, рішення, прийняті щодо першої “хвилі”, вимагали подальшого розширення на Схід, або, принаймні, недопущення повернення в сферу російського впливу України й Прибалтики. НАТО не могла зупинитися, не зруйнувавши логіку свого розвитку попереднього десятиліття.

У 1999 році після завершення процедури прийому до НАТО Польщі, Чехії та Угорщини ставлення більшості західних держав, у першу чергу США, до планів подальшого розширення Альянсу було вкрай обережним. Принципи цього процесу, які було сформульовано Сенатом Сполучених Штатів у 2000 році, передбачали "розмірити", хоча й не призупинити прийняття нових членів. Згідно з ними кожний кандидат мав розглядатися окремо, залежно від конкретних обставин. Іншими словами, ні про які нові "хвилі" мова не йшла.

В західних дослідженнях у той час превалювала думка, що чим повільніше буде процес розширення, тим більший трансформуючий ефект буде справлено на претендентів зі Східної Європи. З огляду на це, пропонувалось навіть не приймати рішень щодо розширення на самміті 2002 року, а оголосити на ньому, що наступні запрошення відбудуться на наступному самміті у 2004-2005 роках. В цьому ж руслі формувалось ставлення до розширення на Парламентській асамблеї

НАТО, яка пропонувала в той час лише розгляд можливості запрошення нових країн на наступному самміті.

Зазначений підхід базувався на уявленні про те, що основою для безпеки і стабільності в Європі є внутрішній устрій європейських країн, а саме — розвинута демократія і ринкова економіка. Виходячи з цього, метою НАТО як організації безпеки мало б бути сприяння необхідним перетворенням. Високі критерії членства і повільне розширення, призначене скоріше для демонстрації самої можливості такого членства, були б ідеальним інструментом досягнення цієї мети. Якщо ж країна не відповідала західним критеріям демократії та ринкової економіки, і при цьому не демонструвала бажання змінюватись, вона ставала для НАТО джерелом загрози. Саме таким був випадок із Союзною республікою Югославія.

На підтримку такого підходу до розширення на Вашингтонському самміті НАТО було прийнято спеціальний документ — План дій заради членства. Його поява означала введення в процедуру вступу до НАТО етапу “кандидатства”. Тепер країни, які виявляли політичну волю до членства в Альянсі, спочатку повинні були приєднатись до Плану дій заради членства, що означало їхнє визнання з боку НАТО як кандидатів на вступ. Нова процедура означала цілеспрямовану підготовку до членства під загальним наглядом відповідних структур Альянсу. Після Вашингтонського самміту до Плану дій приєднались Албанія, Болгарія, Македонія, Румунія, Словаччина, Словенія, Естонія, Латвія та Литва.

Іншим аргументом на користь максимально повільного розширення було негативне ставлення до цього процесу з боку Росії. Протягом 2000 року і першої половини 2001 року "лінія Прімакова" все ще переважала в російському істеблішменті. Трьома її принципами

були недопустимість прийняття у НАТО колишніх радянських республік, неприйняття взаємопов'язаності розширення НАТО і ЄС (негативне ставлення до першого і позитивне — до другого) і просування ОБСЄ як базової організації європейської безпеки.

Стан справ змінився з приходом до влади в Росії і США нового покоління керівників. Вже з перших днів свого президентства Володимир Путін дав зрозуміти, що він бажав би відійти від старих стереотипів. Спочатку ці сигнали сприймалися здебільшого як елемент нової гри, спрямованої на руйнування згуртованості Заходу, але досить швидко стала переважати думка, що новий курс Росії є "вистражданим" і тому щирим.

На початку 2000 року принципи зовнішньої політики Прімакова явно застаріли. ОБСЄ вже не могла бути основним інструментом європейської політики Росії. Скоріше навпаки, Захід використовував цю організацію для тиску на Росію щодо її закордонної військової присутності та флангових обмежень. Розширення ЄС також викликало все більше занепокоєнь з боку російських політиків, особливо у зв'язку з проблемами Калінінградської області. Розширення НАТО все ще оцінювалось виключно негативно, але ставало зрозуміло, що Європейський Союз ніколи не буде витратити на оборону стільки, щоб відмовитись від воєнної протекції з боку США. За таких умов, грати на трансатлантичних протиріччях для Росії було марною тратою сил.

Передвиборча програма Джорджа Буша – молодшого супроводжувалась обіцянками підтримувати швидке розширення НАТО. У такий спосіб він піддавав критиці ідеї повільного розширення Адміністрації Біла Клінтона і наголошував на здатності США робити політичні кроки незалежно від позиції Росії. Позиція Джорджа Буша щодо НАТО в цілому залишилась незмінною і після його обрання

Президентом. Він ясно виклав її під час свого першого європейського турне. У своїй промові у Варшаві 15 червня 2001 року він підтвердив необхідність "могутнього" розширення і інтеграції України до єдиної Європи [16].

Питання більш широкого розширення стало предметом практичних дискусій. Проблема, перед якою опинилась НАТО, полягала у тому, що до явного фаворита — Словенії — щільною групою (за ступенем наближення до західних стандартів демократії та ринкової економіки) примикали відразу чотири країни — Словаччина, Естонія, Латвія і Литва. Таким чином, треба було запрошувати або одну, або відразу п'ять країн, але це означало б погіршення відносин з Росією. Між тим позиція останньої щодо розширення почала принципово змінюватись.

Вже влітку 2001 року, через два місяці після політичних демаршів відносно планів подальшого розширення НАТО і за два місяці до терактів в Америці, в російській пресі почалось обговорення перспектив членства в Альянсі самої Росії. Це питання обговорювалось також на вищому рівні в західних столицях. Хоча вірогідність такого розвитку подій була малою, ставало очевидним, що Росія рішуче змінила ставлення до НАТО і за певних умов готова позитивно ставитись до її політики розширення. Наслідком стало те, що перспектива запрошення на Празькому самміті групи країн кількістю до п'яти стала реальністю.

Наступна значна зміна в політиці НАТО щодо розширення та її відносин з Росією сталась після терактів 11 вересня. Росія виявилась більш готовою до цих подій, ніж союзники США по НАТО. Північноатлантичній Раді знадобилась доба, щоб вирішити питання про принципову можливість застосування статті 5 Вашингтонського

договору, і кілька тижнів, щоб фактично її застосувати. Росії ж знадобилось кілька годин, щоб повідомити Сполучені Штати про свою підтримку і запропонувати конкретні заходи допомоги.

На момент формування антитерористичної коаліції Росія вже мала завершену концепцію своєї участі в ній. Країни Заходу були допущені у Середню Азію і до спонсованої Росією антиталібської коаліції Афганістану. В обмін Росія отримувала певну переоцінку Заходом своїх дій в Чечні, підтримку щодо питання членства у Світовій організації торгівлі та згоду на реструктуризацію зовнішнього боргу [17]. Хоча питання про участь Росії в антитерористичній коаліції і те, що вона за це отримала, лежало в іншій площині, ніж питання розширення НАТО і ставлення до цього процесу Росії, загальне зближення позицій мало вплив і на цю сферу.

Із промови Володимира Путіна в Бундестазі Німеччини 25 вересня 2001 року, яку він зробив німецькою мовою, Захід зрозумів, що Росія без скандалів готова сприймати розширення НАТО, якщо буде знайдено відповідну формулу її участі в прийнятті основних рішень відносно європейської безпеки [18]. Відповідь не затрималась. Альянсом було запропоновано створити новий європейський орган — Раду НАТО-Росія, яка б працювала на регулярній основі у тому ж приміщенні, де збирається вищий орган Альянсу — Північноатлантична рада. То була пропозиція, від якої Росії важко було відмовитись.

Важливим аспектом формування планів розширення НАТО після терактів 11 вересня стало зростання військової ролі Румунії та Болгарії. До значення, яке ці країни мали для стабілізації на Балканах, додалась їх вдала участь в антитерористичній кампанії. З території Болгарії злітали американські літаки-заправники, які зустрічались над Каспійським морем з бомбардувальниками, що завдавали ударів у

Афганістані. Невеликий болгарський підрозділ взяв участь в Міжнародних силах з підтримки безпеки, розташованих навкруги Кабулу. Румунія зробила аналогічний внесок. В цілому, це призвело до того, що до реальних претендентів отримати запрошення на Празькому самміті додалось ще дві країни.

В більш широкому вимірі, при формуванні планів подальшого розширення НАТО актуальними знов стали питання стратегії і військових можливостей претендентів, тепер вже в контексті глобальної боротьби з тероризмом. Демократичний устрій і ринкова економіка залишились передумовами членства, але втратили в планах Альянсу абсолютне і самодостатнє значення.

У листопаді 2002 року на самміті у Празі лідери НАТО запросили сім країн — Болгарію, Румунію, Словаччину, Словенію, Естонію, Латвію та Литву — приєднатись до Альянсу. Протягом 2003 року юридичні процедури мають бути завершені з тим, щоб наступний самміт НАТО у 2004 році у Стамбулі пройшов у новому складі.

Одночасно з запрошенням семи нових членів НАТО розпочала масштабну реформу військової структури для боротьби з новими глобальними загрозами. Сенсом запрошення великої кількості нових членів було, у тому числі, й створення необхідних умов для такої реформи. За словами міністра оборони США Дональда Рамсфельда, *“ці країни було запрошено до Альянсу не як молодших партнерів, яким дозволено сидіти за так званим дорослим столом доки вони поводяться тихо. Ні, ці країни було запрошено для повної участі й для допомоги у лідерстві”* [19].

Таким чином, за роки, що минули після завершення “холодної війни” баланс політичних, військових та оборонно-промислових

інтересів при прийнятті рішень про запрошення до НАТО нових членів суттєво змінився.

Як вже зазначалось, пріоритетними для Альянсу під час першої “хвилі” розширення були політичні інтереси, які підсилювались інтересами оборонно-промислових лобі. Виходячи з цього, у фокусі уваги знаходились політичні перетворення в країнах-аспірантах та їх готовність закуповувати нові озброєння. Суто військові питання опинились у тіні визнання з боку НАТО відсутності масштабної військової загрози. Це було одним з доказів, що вимога переозброєння військ країн першої “хвилі” була скоріше результатом лобіювання з боку західних виробників озброєння й військової техніки, ніж проявом стратегічних інтересів Альянсу. Така “меркантильність” оборонно-промислових інтересів не означала їх недовіри. Швидше навпаки, саме обіцянка країн першої “хвилі” закуповувати нові озброєння, особливо винищувачі, стала найбільш простим способом наблизити час запрошення до НАТО. Однак ці інтереси не переважали за своїм значенням фундаментальної вимоги політичних перетворень у країнах-аспірантах.

Основною причиною “випадіння” з першої “хвилі” розширення НАТО Словаччини, яка спочатку розглядалась як претендент на отримання запрошення серед перших разом з іншими країнами Вишеградської групи, було повернення до влади в цій країні сил, пов’язаних з колишнім радянським режимом, і тимчасове наростання антидемократичних тенденцій [20, р.7]. Оборонно-промислові інтереси не змогли переважити цю обставину, незважаючи на здатність Словаччини спрямувати на закупку озброєння значні кошти.

Навпаки, Угорщина отримала запрошення до НАТО, незважаючи на її комерційну непривабливість (принаймні у близькій перспективі) для оборонно-промислових лобі. Ця непривабливість стала причиною

використання противниками розширення НАТО досвіду приєднання Угорщини як приклада неспроможності нових членів нести свою долю відповідальності за спільну оборону. Особливо яскраво це проявилось у 2002 році під час дебатів щодо параметрів другої “хвилі” напередодні Празького самміту [21]. Однак, Угорщина стала повноправним членом НАТО. Це сталося завдяки її прогресу на шляху політичних перетворень.

Досвід першої “хвилі” розширення засвідчив, що очікування оборонно-промислових лобі країн Заходу, особливо виробників авіаційної техніки, щодо масштабів технічного переоснащення нових членів виявились завищеними. Однак модернізація авіаційного парку Польщі, Чехії та Угорщини має велике комерційне значення. Контракт на поставку американських винищувачів F-16 до Польщі, підписаний наприкінці 2002 року, є однією з головних подій на європейському ринку озброєнь останнього десятиріччя. Він став причиною гострої конкуренції впливових оборонних корпорацій США (*Lockheed Martin*) та Європи (*BAE Systems*, *Dassault* та *SAAB*) [22]. Ці ж корпорації продовжують боротьбу за чеське замовлення. Попереднє рішення чеського уряду на користь європейців було скасовано внаслідок відсутності грошей у бюджеті Чехії. Ймовірно, що новий тендер виграють американські виробники.

Під час прийняття НАТО рішень щодо другої “хвилі” розширення баланс політичних, військових та оборонно-промислових інтересів був іншим. Військові інтереси стали важливішими за оборонно-промислові й наблизились за своїм значенням до політичних. Якби не нагальні військові потреби США у зв'язку з антитерористичною операцією в Афганістані, Румунія, і особливо Болгарія, мали б мало шансів бути запрошеними до НАТО на

Празькому самміті. На шляху реформ вони значно відставали від інших країн другої “хвилі”.

Така зміна пріоритетів знайшла відображення у переоцінці параметрів військової модернізації. Якщо протягом першої “хвилі” мова йшла про закупівлю озброєнь, то для другої вирішальними стали питання створення військових підрозділів, здатних виконувати нові місії НАТО, та модернізації військової інфраструктури, необхідної для підтримки колективних дій.

За таких умов питання придбання країнами-кандидатами нових бойових літаків втратило значну долю своєї рушійної сили для прийняття Альянсом рішень про запрошення. Так, при розробці країнами другої “хвилі” програм військових реформ найбільшої критики з боку НАТО зазнали наміри Словаччини придбати 18 нових багатоцільових винищувачів західного виробництва (Словаччина була єдиною з семи країн, яка планувала таку значну закупівлю). Цей крок, за поглядами фахівців Альянсу, відволікав би ресурси від більш пріоритетних сфер і розвивав би вид сил, в якому союзники вже зараз не мають дефіциту. У результаті критики з боку НАТО було прийняте рішення продовжити термін експлуатації модернізованих літаків радянського виробництва [8, р.12].

Зміна пріоритетів, що відбулась при підготовці рішення про параметри другої “хвилі”, надала більшої виразності головному мотиву розширення — поліпшенню безпеки євроатлантичного простору. Звичайно, протягом першої “хвилі” цей мотив теж був визначальним, але роздивитись його втілення у вимогах реформ у Центральній та Східній Європі було не просто. Для другої “хвилі” він проявився безпосередньо у сфері суто військових інтересів.

Базові характеристики процесу розширення НАТО та основні мотиви запрошення нових членів узагальнено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Базові характеристики процесу розширення НАТО
й основні мотиви запрошення нових членів**

Рік	Країни, що приєднались	Характеристика процесу приєднання	Основний мотив запрошення
1952	Греція, Туреччина	Лобювання членства протягом двох років. Після прийняття політичного рішення юридичні процедури тривали рік. Підготовчого періоду не було	Інтереси США на Близькому Сході
1955	Німеччина	Політичне рішення з боку НАТО без попереднього лобювання з боку Німеччини. Юридичні процедури завершення окупації та приєднання Німеччини до НАТО тривали два роки	Збільшення військового потенціалу НАТО
1982	Іспанія	Політичне рішення після досягнення національного консенсусу щодо членства. Завершення юридичних процедур тривало півроку.	Доля військових баз США
1999	Польща, Угорщина, Чехія	Політичне рішення про членство після неформального підготовчого періоду протягом трьох років. Юридичні процедури зайняли два роки	Стабілізація й реформування Центральної та Східної Європи
2004 ^{a)}	Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія	Політичне рішення про членство після тривалого підготовчого періоду, який складався з неформальної частини (два-три роки) і формальної підготовки як країн-кандидатів (три роки). Юридичні процедури повинні завершитись за два роки одночасно з продовженням процедур підготовки.	Реформування НАТО для виконання нових військових місій
Примітки: ^{a)} Після завершення юридичних процедур			

2.3. Процедура вступу до НАТО

Юридичну процедуру приєднання до НАТО окреслено у статті 10 Північноатлантичного договору. Вона залишилась без принципових змін, починаючи з 1952 року, коли до Альянсу приєднались перші нові члени.

Згідно цій процедурі, сторони Північноатлантичного договору “можуть за одностайною згодою запросити приєднатися ... будь-яку іншу європейську державу”, після чого така країна стає стороною цього договору “*шляхом передачі свого документа про приєднання на збереження урядові Сполучених Штатів Америки* [7, р.595]. Іншими словами, існують два принципових кроки на шляху до НАТО: перший — запрошення з боку існуючих членів, другий — ратифікація Північноатлантичного договору країною, що набуває членства.

Юридична процедура приєднання до НАТО не передбачає спільної ратифікації старими і новими членами базових документів. Старі члени запрошують нових згідно *своїх* внутрішніх національних процедур і без участі останніх, погоджуючись тим самим на *автоматичне* приєднання нових членів після завершення *їхніх* внутрішніх національних процедур.

Акт “*одностайної згоди запросити приєднатися*”, починаючи з 1952 року, має форму спеціального протоколу, який підписується країнами – членами НАТО і ратифікується згідно їхніх національних процедур. Завершення процедури ратифікації власно і є моментом запрошення нової країни, після чого стати або не стати членом Альянсу вже залежить тільки від того, чи ратифікує вона сама Північноатлантичний договір.

Зазначений протокол укладається окремо для кожної нової країни-члена. Виключенням з цього правила було приєднання Греції та Туреччини. Тобто у юридичному розумінні єдиною “хвилею” розширення був першій досвід приєднання нових членів у 1952 році, після чого мали місце виключно окремі випадки приєднання. Станом на 1 червня 2003 року існувало 13 протоколів про приєднання, сім з яких (для країн “другої хвилі”) знаходились у стані ратифікації.

Всі протоколи мають назву “Протокол до Північноатлантичного договору про приєднання /назва країни /”. Вони містять типову преамбулу та три суто процедурні статті, до яких може додатись ще одна у разі наявності додаткових умов членства, як то було у разі Греції та Туреччини (розширення визначення зони відповідальності) та Німеччини (завершення окупаційного періоду).

Преамбула та стаття 1 типового протоколу в письмовій формі фіксують рішення про запрошення нового члена, включаючи визначення головного критерію членства. Зміст цього рішення такий: *“Сторони Північноатлантичного договору..., будучи задоволені, що безпеку Північноатлантичного регіону буде поліпшено з приєднанням /назва країни/ до Договору погодилися”*, що після ратифікації протоколу Генеральний секретар НАТО (до 1982 року — уряд США) запросить таку країну приєднатись і вона стане стороною Північноатлантичного договору у той момент, коли *“передасть свій документ про приєднання на збереження урядові Сполучених Штатів Америки”* [23]. Тобто, якими б не були особливі умови членства конкретної країни, головне, що фіксується у протоколі про приєднання, це згода членів НАТО з тим, що з прийомом цієї країни *“безпеку Північноатлантичного регіону буде поліпшено”*.

Організаційні аспекти членства є ширшими ніж суто юридичні процедури. НАТО є “організацією договору”, і це означає, що приєднання до НАТО, окрім приєднання до її базового договору, означає також приєднання до організації. Діяльність Організації Північноатлантичного договору регулюється більш, ніж 1200 документами, головними з яких є: Угода про статус Організації Північноатлантичного договору, національних представників та міжнародного секретаріату (1952 рік); Угода НАТО про взаємну охорону таємниці винаходів, що мають відношення до оборони і для яких було зроблено заявки на патенти (1960); Угода між сторонами Північноатлантичного договору щодо статусу їхніх сил (1951 рік); Угода НАТО щодо передачі технічної інформації для цілей оборони (1970 рік); а також Стратегічна концепція Альянсу (найновішу редакцію було затверджено у 1999 році) [12, para.70].

Важливим є питання, чи є приєднання до організації так само важливим, як і приєднання до базового договору. В юридичному плані — ні. Країна стає членом НАТО після ратифікації нею Північноатлантичного договору на запрошення це зробити з боку Альянсу. Сам по собі Північноатлантичний договір містить базові положення про організаційні елементи, зокрема у статтях 3 та 9.

Всі інші угоди побудовані таким чином, що дозволяють трактувати форми участі в спільних організаційних структурах максимально широко. Ісландія не має збройних сил, проте є повноправним членом НАТО. Франція не приймає участі в інтегрованих військових структурах НАТО і в роботі Комітету оборонного планування (який є одним з трьох головних керівних органів), але також є повноправним членом організації. Протягом

“холодної війни” аналогічний до Франції статус мала Іспанія, яка теж є повноправним членом НАТО.

В політичному плані ситуація інша. Після завершення “холодної війни” політика “відчинених дверей” стала механізмом забезпечення безпеки НАТО. Ця політика акцентує організаційні аспекти інтеграції нових членів до Альянсу. Якщо у роки “холодної війни” інтеграція відбувалась *після* приєднання нових членів до Північноатлантичного договору, тобто фактичного вступу до НАТО, то в нових умовах Альянс почав використовувати сам процес інтеграції ще *до* моменту формального членства як механізм покращення безпеки євроатлантичного простору.

В “Дослідженні щодо розширення НАТО” міститься положення про те, що при запрошенні нових членів *“необхідно вирішити, якою мірою підготовчі заходи щодо членства мають проводитись країнами перед формальним приєднанням, та як багато з них може бути відкладено на період після формального приєднання”* [12, пара.82]. Очевидно, відповідь на це питання залежить від співвідношення зацікавленості НАТО і зацікавленості країни, що приєднується, у такому приєднанні.

Якщо мова йде про розширення за ініціативою НАТО, як то було у разі Німеччини та Іспанії, висування попередніх вимог щодо необхідності витрачання країною сил на власне реформування як передумови отримання запрошення було б недоречним. Говорити у такому разі про будь-яку процедуру членства поза межами “юридичного мінімуму” не має сенсу.

Фактично, *“підготовчі заходи до членства перед формальним приєднанням”* і є тим комплексом заходів, які зазвичай

характеризується як “процедура вступу до НАТО”. Щодо окреслених вище юридичних заходів, то вони мають відношення тільки до самого “формального приєднання”.

“Дослідження щодо розширення НАТО” ввело в обіг поняття підготовки до членства, але не дало формального визначення, якою вона має бути. Фактично, цей документ повторив вимоги, які супроводжують програму Партнерства заради миру, і підтвердив, що участь у цій програмі, так само як в інших кооперативних механізмах НАТО, є важливим елементом такої підготовки.

Стосовно процедурних питань, у “Дослідженні щодо розширення НАТО” було окреслено попередні політичні кроки, які мають “запустити” юридичні процедури формального приєднання [12, para.81]:

- рішення Північноатлантичної ради під час сесії на відповідному рівні доручити Генеральному секретарю повідомити країну, можливість членства якої розглядається, що Альянс схвально відноситься до її приєднання і готовий розпочати переговори про вступ;
- формальне повідомлення з боку країни, яка приєднується, зроблене відповідно до її внутрішніх юридичних вимог, на адресу Генерального секретаря про те, що вона твердо віддана ідеї членства;
- консультації між НАТО і країною, що приєднується, про зміст протоколу про приєднання.

Власно кажучи, ці кроки мале місце з самого першого випадку приєднання нових членів. Декларація зазначених кроків у 1995 році перед початком реалізації політики “відчинених дверей” підтвердила

їхню важливість. Таким чином, серед обов'язкових елементів процесу приєднання нових членів з урахуванням юридичної процедури можна визначити такі:

- політичне рішення Північноатлантичної ради про запрошення країни;
- переконливе підтвердження країною готовності приєднатись з урахуванням її внутрішніх процедур;
- підписання Північноатлантичною радою протоколу про приєднання;
- юридичне запрошення країни після ратифікації країнами – членами НАТО протоколу про приєднання;
- ратифікація Північноатлантичного договору країною, що приєднується, і передача ратифікаційних грамот уряду США.

Політичне рішення про запрошення, за досвідом двох “хвиль” розширення, відбувається на сесії Північноатлантичної ради вищого рівня, тобто на самміті НАТО. На Мадридському самміті 1997 року було запрошено Польщу, Чехію та Угорщину. На Празькому самміті — Болгарію, Естонію, Латвію, Литву, Румунію, Словаччину та Словенію. Політичне рішення про запрошення супроводжується гучними міжнародними заходами і привертає значну увагу світових засобів масової інформації, фахівців з міжнародної безпеки й аналітиків. Решта кроків відбувається у межах звичайного дипломатичного й законодавчого процесу. Певним виключенням є останній крок — передача ратифікаційних грамот уряду США. Ця подія супроводжується політичними урочистостями “клубного” характеру, в яких бере участь обмежене коло політиків й дипломатів.

Окреслене вище дозволяє зробити висновок про наявність двох фаз запрошення — політичної та юридичної, між якими має відбутись підтвердження намірів країни приєднатись у вигляді формальної заявки, яку має бути підкріплене необхідними внутрішніми процедурами. Згідно з “Дослідженням щодо розширення НАТО”, така заявка не обов’язково повинна мати силу юридичного зобов’язання, але вона має запобігти ситуації, коли *“юридичні процедури ратифікації для нового прийому відбуватимуться в існуючих країнах Альянсу без впевненості, що країна, про яку йдеться, бажає приєднатись і приєднається”* [12, para.81].

У разі, якщо певна країна прагне до членства більше, ніж НАТО готова зробити заради цього, як це мало і має місце з країнами Центральної й Східної Європи та колишнього СРСР, постає зрозуміле питання, яка саме подія має призвести до формулювання з боку Альянсу умов щодо членства для такої країни, і яким має бути процес підготовки, який призвів би до політичного рішення про запрошення. До Вашингтонського самміту 1999 року не існувало ніяких конкретних вимог з цього приводу.

У 1999 році було введено в дію новий механізм — План дій заради членства, який формалізував статус країни – кандидата у члени НАТО. План дій заради членства має п’ять основних розділів: політичні та економічні питання, оборонні питання, питання ресурсів, питання безпеки, і, нарешті, юридичні питання. Всі ці питання стосуються перш за все внутрішньої, а не зовнішньої політики [24].

Приєднання до Плану дій заради членства залежить не тільки від бажання самої держави. Так, Хорватія заявила про бажання приєднатись до НАТО ще у 2000 році, але отримала можливість участі

в Плані дій заради членства і статус кандидата тільки весною 2002 року. Тобто згода з боку Альянсу на приєднання країни до Плану дій заради членства дорівнює визнанню цієї країни кандидатом на членство.

Країна не може діяти за Планом дій заради членства без участі НАТО. Справа у тому, що зазначений План — це аж ніяк не набір універсальних критеріїв, до яких можна наблизитись самостійно, він є скоріше учбовою програмою за підручниками, які створюються у самому процесі навчання *індивідуально* для кожної країни. Чи наближається країна до критеріїв членства, може вирішити тільки НАТО, але не сама країна. За результатами такої оцінки й має прийматись політичне рішення про запрошення.

Після Вашингтонського самміту залишився не визначеним тільки один процедурний аспект: в наслідок яких політичних кроків НАТО починає сам процес розгляду питання про можливість або неможливість членства певної країни? Очевидно, перш за все сама така країна має висловити своє бажання. Форма для цього не визначена. Однак судячи з історичних прецедентів, необхідними атрибутами є офіційність, письмовий вигляд і безпосередність звернення. Так, у 1954 році радянський уряд звернувся до урядів США, Великої Британії та Франції з приводу бажання СРСР приєднатись до НАТО. Цей запит було розглянуто і Радянський Союз було повідомлено про неможливість такого приєднання через його невідповідності базовим критеріям членства. На відміну, рішення Ради національної безпеки та оборони України з приводу початку руху до НАТО не було сприйняте як заявка. Тобто незважаючи на це рішення, Альянс не вважає, що Україна має намір приєднатись до НАТО і, відповідно, не розглядає це питання предметно [25]. У цьому відношенні для України є вельми

важливим вивчення того, якою була ще у середині 90-х років минулого століття форма декларації наміру приєднатись до НАТО таких країн як Албанія та Македонія, і чому цей намір змусив Альянс розглядати їх як аспірантів.

У процесі приєднання до НАТО, як вже зазначалось, є дві фази запрошення — політична та юридична. Так само, існують дві фази подачі заявки на членство — на рівні намірів і на рівні “гарантійних” зобов’язань. Спочатку країна повинна повідомити НАТО про свій намір. Це має зробити посадовець, уповноважений представляти країну на міжнародній арені і відповідальний за її зовнішню політику. В більшості країн таку функцію виконують президенти, прем’єр-міністри та міністри закордонних справ, тобто представники виконавчої влади. Підтвердження серйозності намірів на цій фазі не вимагає обов’язкових плебісцитів та голосувань у парламенті. Достатніми можуть бути демонстрація політичної солідарності з Альянсом у зовнішній політиці та пропагування ідеї членства в НАТО у внутрішній політиці. Друга фаза заявки на членство полягає в демонстрації політичної готовності країни приєднатись до НАТО. Як вже зазначалось, це відбувається після прийняття НАТО політичного рішення про запрошення і перед укладенням членами НАТО протоколу про приєднання. Як правило, цей етап вимагає залучення законодавчого органу або народного волевиявлення.

Таким чином, процес, який передуює прийняттю Альянсом політичного рішення про запрошення, у тому вигляді, в якому він сформувався після Вашингтонського самміту, має кілька етапів різного ступеню формалізації. В дослідженні *RAND Corporation*, яке розглядає перспективи розширення Альянсу до 2015 року, їх визначено таким чином [26, р.44-47]:

1. Розвиток військової співпраці в рамках Партнерства заради миру.

2. Поглиблений ступень кооперації, який включає формулювання прагнення приєднатись до НАТО.

3. Досягнення консенсусу в рамках НАТО щодо можливості приєднання країни до НАТО, який завершується офіційним визнанням країни кандидатом у члени.

4. Оцінка прогресу країни в підготовці до членства у НАТО.

5. Досягнення консенсусу в НАТО щодо запрошення країни.

Окреслена процедура почала формуватись після Брюссельського самміту 1994 року і отримала остаточне оформлення після Вашингтонського самміту 1999 року. Ця процедура існувала не завжди. Греція, Туреччина, Німеччина та Іспанія не проходили ніяких специфічних програм попередньої підготовки. Польща, Чехія та Угорщина протягом кількох років очікували політичного запрошення, але це було пов'язане не з оцінкою їх прогресу у підготовці до членства, а з необхідністю для самої НАТО сформулювати принципи політики “відчинених дверей” (дивіться розділ 2.2).

Важливо зауважити, що така процедура не є обов'язковою й зараз. Провідними країнами НАТО не раз ставилось питання про залучення до Альянсу нейтральних країн Західної Європи, особливо Швеції та Австрії. Протягом 2001 – 2002 років на Парламентській асамблеї НАТО лунали пропозиції надати цим країнам свого роду “автоматичне” право на членство в разі їхнього бажання [27]. Такий крок був би природнім, оскільки за всіма політичними, військовими та економічними критеріями ці країни не поступаються “старим” членам НАТО й значно випереджають країни першої та другої “хвиль”

розширення [28, сс.61-64]. Хоча офіційного рішення з цього приводу не було, важко уявити, що у разі бажання європейських нейтралів приєднатися до Альянсу їм довелося б проходити процедури на кшталт ПДЧ разом із східноєвропейськими країнами та країнами колишнього СРСР. Ймовірніше за все, варіант їхнього приєднання був би схожим на іспанський.

Таким чином, процедура приєднання до НАТО в її сучасному вигляді складається з низки юридичних та політичних заходів різного ступеню формалізації. Деякі з них є обов'язковими, деякі — ні. Зазначена процедура складається як із кроків, що існували починаючи з першого досвіду розширення 1952 року, так і додаткових підготовчих етапів, які виникли після початку у першій половині 90-х років минулого століття діалогу про членство з 12 країнами Центральної й Східної Європи та Балкан (після приєднання Хорватії — з 13 країнами).

Додаткові підготовчі процедури, особливо формалізований етап “кандидатства”, сформувались в межах специфічної політики НАТО, а саме, політики “відчинених дверей”, яка була сфокусована на зазначеній групі з 13 країн. Навряд чи сформована в рамках політики “відчинених дверей” процедура членства матиме застосування у своєму повному вигляді для всіх випадків розширення, якщо цей процес вийде за межі Центральної та Східної Європи й Балкан. Сфера застосування цієї політики не охоплює всі можливі випадки приєднання нових членів.

Узагальнену інформацію про основні етапи набуття членства у НАТО, механізми реалізації та залучення країн-аспірантів станом на 1 липня 2003 року наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Основні етапи набуття членства у НАТО, механізми реалізації та залучення країн-аспірантів станом на 1 червня 2003

Етап	Механізм реалізації	Країни, які залучено
Партнерство ^{a)}	Партнерство заради миру, Комісія НАТО-Україна, Рада НАТО-Росія	Австрія, Білорусь, Вірменія, Ірландія, Казахстан, Киргизія, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Фінляндія, Швейцарія, Швеція
Формулювання намірів	Офіційне звернення до НАТО з приводу членства	Азербайджан, Грузія, Україна
Статус кандидата	План дій заради членства	Албанія, Македонія, Хорватія
Політичне рішення про запрошення	Декларація Північноатлантичної ради на рівні глав держав та урядів	—
Підтвердження намірів	Національні процедури затвердження зовнішньополітичних рішень	—
Юридичне запрошення ^{b)}	Ратифікація країнами-членами НАТО протоколу про приєднання	Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія
Приєднання до НАТО	Ратифікація країною, що приєднується, Північноатлантичного договору	—
Примітки: ^{a)} До партнерства залучено як країни, що допускають можливість членства у НАТО, так і ті, що її відкидають. ^{b)} Станом на 1 липня 2003 протоколи про приєднання ратифікували вісім країн НАТО: Данія, Італія, Канада, Люксембург, Німеччина, Норвегія, США, Угорщина.		

2.4. Досвід колективної політики приєднання до НАТО

Історія розширення НАТО свідчить, що різні випадки прийому нових членів мали місце за умов різного ступеня зацікавленості у цій події з боку Альянсу та з боку країни, що приєднується. В одних випадках, нових членів, так би мовити, втягували до НАТО, як то було з Німеччиною та Іспанією. В інших — претенденти на членство змушені були тривалий час переконувати Альянс, що їх запрошення сприятиме зміцненню безпеки на євроатлантичному просторі.

Країни “першої хвилі” розширення — Польща, Угорщина та Чехія — почали свій шлях до НАТО майже відразу після зміни їхніх політичних режимів (до 1993 року Чехія, перебуваючи ще у складі Чехословаччини). Спочатку це завдання ставилось завуальовано — як мета возз’єднання з Європою. До моменту розпаду СРСР пріоритетом цих країн було позбутись радянського домінування, і вони готові були розглядати нейтралітет як можливість досягнення цієї мети. Однак розпуск Організації Варшавського договору та колапс СРСР у 1991 році дозволили Польщі, Угорщині та Чехословаччині розглядати членство в НАТО у термінах реальної політики.

Дилема, яка постала перед зазначеними країнами, полягала у тому, як добиватись членства в західних інститутах — разом чи окремо? Вибір було зроблено на користь спільних дій. Ідея об’єднання країн Центральної та Східної Європи мала великий вплив на інтелектуальні та політичні еліти цих країн. Вони вбачали в такому утворенні можливість позбутись ізоляції, провінціалізму та тиску ззовні.

Протягом “холодної війни” країни Центральної та Східної Європи було залучено до обов’язкової кооперації в рамках радянського блоку. Однак ця співпраця була централізованою і не сприяла двостороннім і багатостороннім контактам, без участі Москви. Це мало стосувалось як економічної, так і військово-політичної сфер. Радянський Союз не був зацікавлений у появі у його союзників дієздатних автономних збройних сил. Тому ці країни мали скоріше набір підрозділів, що знаходились під радянським командуванням [29, р.1].

Колишні дисиденти, що після зміни політичних режимів в своїх країнах опинились на верхніх сходинках державної влади, почали втілювати у життя проекти регіональної співпраці, які вони розглядали як засіб розвитку Центральної та Східної Європи та інтеграції її у загальноєвропейську систему. Важливим було також те, що країни регіону переживали схожі проблеми і могли допомагати одна одній у впровадженні реформ.

За 10 днів до розпуску Організації Варшавського договору у листопаді 1991 року Президенти Польщі, Угорщини та Чехословаччини на зустрічі в угорському місті Вишеград підписали декларацію про тісну кооперацію своїх країн на шляху європейської інтеграції. Ці країни отримали неофіційну назву Вишеградської трійки. Після розпаду у 1993 році Чехословаччини на дві держави ця група стала четвіркою.

Вишеградська група здійснювала постійний тиск на західні країни, наполягаючи на своєму праві бути членами НАТО. Фактично, саме це бажання й стало каталізатором формування Альянсом його стратегії розширення. За словами Генрі Кісінджера, “питання

розширення виникло тому, що Польща, Чеська республіка, Словаччина та Угорщина (Вишеградські країни), усі — жертви радянської окупації, шукали членства у НАТО” [30].

Сполучені Штати та їх союзники відчували свої моральні зобов'язання перед новими європейськими демократіями, оскільки перемога Заходу у “холодній війні” була й їхньою перемогою. Однак ні бажання Вишеградських країн, ні моральні зобов'язання Заходу не були достатньою підставою для прийняття рішення про розширення. НАТО могла погодитись на прийом тільки тоді, коли б для неї стало очевидним, що розширення сприятиме безпеці у євроатлантичному регіоні. Вишеградські країни зі свого боку докладали зусиль, щоб переконати Альянс, що необхідні військово-політичні умови розширення вже склались.

Основним побоюванням щодо розширення НАТО було те, що воно могло б зашкодити демократичним перетворенням у Росії та відновити протистояння у Європі. Під час візиту тодішнього російського Президента Бориса Єльцина до Польщі та Чеської республіки у серпні 1993 року Президенти цих країн — Лех Валенса та Вацлав Гавел — доклали всіх зусиль, щоб домогтись російської лояльності відносно розширення НАТО. Російський президент зробив широкий жест і проголосив про право колишніх сателітів самостійно обирати свій режим безпеки. Речник польського президента заявив з цього приводу: *“Тепер Захід не має аргументів, щоб сказати “ні” Польщі. До сьогодні Захід використовував аргумент “ми не бажаємо засмучувати Росію”. Цей аргумент більше не життєздатний. Тепер ми зможемо побачити справжні наміри Заходу відносно Польщі”* [цит.за: 6].

Хоча позиція Росії швидко змінилась, і вона стала наполягати на неприпустимості розширення, стало зрозумілим, що проблеми, пов'язані із Росією не є нездоланими. У своєму відомому листі, в якому він звернувся до західних лідерів восени 1993 року, Борис Єльцин запропонував підтримувати відносини між НАТО та Росією *“на кілька градусів вище, ніж між Альянсом та Східною Європою”* [цит.за: 6]. Лист російського президента заперечував розширенню Альянсу, але фактично визнавав, що Росія більше не розглядає НАТО як ворожу організацію.

На початку 1994 року під час проведення Брюссельського самміту НАТО, який поклав край періоду стратегічної невизначеності щодо майбутнього цієї організації, питання про розширення НАТО, згідно відомій формулі Вільяма Клінтона, з розряду *“бути чи не бути”* перейшло до розряду *“коли і яким чином”* [9]. Альянс вирішив розширюватись, але звичайно не тому, що не мав аргументів відмовити Вишеградським країнам, а тому, що прийшов до висновку відносно бажаності розширення для зміцнення безпеки євроатлантичного простору. Саме це було і залишається основним критерієм членства у НАТО.

Більшість країн другої *“хвилі”* розширення почали свій шлях до НАТО разом з країнами *“першої”* хвилі. 12 країн двох *“хвиль”* декларували своє бажання щодо членства практично одночасно. Фактично, пауза, яка мала місце після прийняття принципового рішення про розширення у 1994 році до моменту запрошення Польщі, Чехії та Угорщини у 1997 році, була пов'язана з необхідністю вирішити, кого з цих 12 обрати у першу чергу та що запропонувати решті, яку не буде запрошено відразу. Процес підготовки до перших

запрошень супроводжувався інтенсивними консультаціями з усіма 12 країнами (під час політичного колапсу у Албанії — 11) [7, р.66].

Країни другої “хвилі” не намагались створити нові форми політичного тиску на НАТО. Вони скоріше використовували інерцію процесу розширення, яку створила перша “хвиля”, та повторити досвід попередників. Як тільки країни другої “хвилі” відчували, що концепція “могутнього” розширення отримує підтримку в західних столицях, вони вирішили консолідувати зусилля. На зустрічі міністрів закордонних справ дев’яти претендентів на членство 19 травня 2001 року була підписана спільна заява, що закликала НАТО запросити на Празькому самміті всі ці країни [31]. Таким чином, виникла постійна група — Вільнюська дев’ятка, яка з приєднанням через рік Хорватії стала десяткою. У 2002 році Хорватія також приєдналась до Плану дій заради членства.

На відміну від Вишеградської групи, поява Вільнюської десятки не була пов’язана з історичною та культурною єдністю її членів. То був політичний проект, спрямований на якнайшвидше досягнення членства у НАТО. Поява Вільнюської десятки не створювала додаткових причин для розширення, а просто сприяла зростанню зацікавленості Сполучених Штатів у “могутньому” розширенні.

В умовах, коли пріоритетними стали не питання стабілізації Центральної та Східної Європи, а завдання реформування НАТО для виконання нових місій, діяльність Вільнюської десятки мала другорядне значення для прийняття Альянсом рішень про розширення. Великий об’єм другої “хвилі” став наслідком не узгодженого політичного тиску з боку країн-аспірантів, а збігу обставин, основними з яких були спадщина першої “хвилі” та зміна стратегічної ситуації.

Досвід приєднання до НАТО у рамках перших двох “хвиль” розширення свідчить, що ефективність колективного приєднання залежить від внутрішньої єдності групи країн, які прагнуть до членства. Обидві хвилі розширення, що відбулись після завершення “холодної війни”, розпочались практично одночасно, хоча й тривали різний час. Обидві вони мали справу з чітко визначеною групою із 12 країн, 10 з яких належали до Центральної та Східної Європи, та ще дві — Балканам, до яких згодом приєдналась тринадцята країна — Хорватія. Локомотивом цієї групи країн була Вишеградська четвірка, єдність якої базується на спільній історії, а також спільних політичних та економічних інтересах. На відміну, Вільнюська група не стільки “створювала” розширення, скільки використовувала його інерцію.

Після завершення процедури приєднання другої “хвилі” членами Альянсу стануть 10 із 12 країн, які на початку 90-х років минулого століття почали свій шлях до НАТО (тобто всі країни Центральної та Східної Європи). Своєї черги чекатимуть три балканські країни — Албанія, Македонія та Хорватія. Не виключається, що згодом до них приєднаються й інші країни колишньої Югославії. Разом вони можуть утворити нову, “постюгославську” групу, яка колективними зусиллями пройде шлях, прокладений вишеградськими країнами та вільнюською групою. Однак, питання чи доцільно повторювати саме цей шлях “пострадянським” країнам, які, можливо, почнуть процес приєднання до НАТО, та чи доречний він для них, не має однозначної відповіді.

3. ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

На конференції “Україна і НАТО: завдання та досягнення у кооперації та інтеграції”, що відбулась на початку травня 2003 року у Вашингтоні і зібрала найвищих посадовців країн НАТО та України, відомий політолог Збігнев Бжезинський так окреслив досвід та перспективи розширення Альянсу: *“НАТО вступає у третю фазу своєї адаптації після завершення “холодної війни”. Перша, варшавська фаза, включала стратегічне розширення євроатлантичного простору через включення у НАТО Польщі, Чеської республіки та Угорщини. Друга, вільнюська фаза, яка ще триває, включає з’єднання східних кордонів НАТО і ЄС через їхнє майже одночасне й узгоджене розширення. Третя фаза включає націлене вперед, далі на Схід, постійне, складне, але неминуче розширення атлантичного співтовариства та європейської ідентичності. Ця третя фаза фокусується на Києві”* [32, р. v]. Зважаючи на те, що нові запрошення до НАТО можуть мати місце вже на самміті НАТО у 2006 році, перспективи для України є вражаючими.

Досягнення відповідності й відданості базовим принципам Північноатлантичного договору, а також спроможність “сприяти безпеці” на євроатлантичному просторі є необхідними умовами вступу в НАТО. Виконання вимог щодо набуття членства, окреслених Планом дій заради членства, дозволяють країні довести свою відданість принципам демократії й ринкової економіки — базовим принципам

Північноатлантичного договору. Спроможність сприяти безпеці на євроатлантичному просторі традиційно визначається на воєнний час — здатність до власної та колективної оборони, та на мирний час — здатність приймати участь у спільних операціях, на зразок операції в Косово, антитерористичної кампанії в Афганістані, а тепер — під час та після військової операції в Іраку.

Прийняті 23 травня 2002 року рішення про курс нашої держави на євроатлантичну інтеграцію та досягнення Празького самміту стали своєрідною поворотною віхою в історії України. Зокрема почався інтенсифікований діалог з питань, що стосуються членства у НАТО. Ухвалені План дій Україна-НАТО, який визначає стратегічні цілі та пріоритети України на шляху втілення інтеграції до євроатлантичних структур безпеки, а також Цільовий план Україна-НАТО на 2003 рік, який має забезпечити досягнення цілей, окреслених Планом дій, створили конструктивні рамки для подальшого поглиблення та розширення відносин Україна-НАТО. Однак, принциповим є не ухвалення певних документів, а їх виконання. План дій є стратегічною угодою, яка має не тільки підготувати Україну до можливого приєднання, але й з'ясувати наміри двох сторін щодо такого членства. Наприклад, Фінляндія та Швеція пройшли етап інтенсифікованого діалогу з питань, що стосуються членства у НАТО і вирішили припинити цей процес. Таким чином, принциповою є відповідальність за виконання цього Плану.

План дій — це рамковий документ, розроблений відповідно до рішення Комісії Україна-НАТО (КУН) від 31 травня 2002 року стосовно поглиблення та розширення відносин Україна — НАТО. План дій розвиває положення Хартії про Особливе партнерство між

Україною та НАТО 1997 року, яка донині залишається основним документом, що регламентує розвиток відносин між сторонами. План дій має на меті чітко визначити стратегічні цілі та пріоритети України на шляху втілення її політики цілковитої інтеграції до євроатлантичних структур безпеки, а також забезпечити стратегічні рамки поточної та майбутньої співпраці між Україною та НАТО. У документі викладені спільно узгоджені принципи й цілі, що охоплюють політичні та економічні питання; інформаційні аспекти; питання безпеки, оборони та іншу військову тематику; гарантування захисту та безпеки інформації; правові питання.

Основними принципами зовнішньої політики і політики у галузі безпеки та оборони є повна інтеграція у євроатлантичні структури безпеки, спільна рішучість боротися з тероризмом, розповсюдженням зброї масового ураження, регіональною нестабільністю та іншими загрозами безпеці. Втілення цих принципів вимагає досягнення відповідних цілей: реформування державних органів у сфері національної безпеки та оборони, яке б відображало євроатлантичну політику України; затвердження України як ключового донора регіональної стабільності та безпеки, включаючи збільшення внеску України до міжнародного співробітництва з врегулювання конфліктів та підтримання миру; продовження і розширення участі у відповідних операціях з підтримання миру; повне дотримання міжнародних зобов'язань з контролю над озброєннями; подальший розвиток цивільно-військових відносин; розширення участі у міжнародній боротьбі проти тероризму, включаючи повне виконання всіх пов'язаних з цією проблемою резолюцій Ради Безпеки ООН, а також участь у заходах, передбачених "Планом дій: Партнерство проти

тероризму”; подальше запровадження необхідних внутрішніх заходів у галузі боротьби з тероризмом, зокрема шляхом зміцнення безпеки кордонів і системи експортного контролю з метою боротьби з розповсюдженням ЗМУ та засобів її доставки, а також відмиванням грошей.

Щорічний цільовий план, у якому визначені внутрішні заходи, що запроваджуватимуться Україною, а також спільні заходи Україна – НАТО, має на меті забезпечити досягнення цілей, окреслених Планом дій. Двічі на рік проходитимуть засідання з метою аналізу його виконання, а щорічно укладатиметься підсумковий звіт. Основні завдання Цільового плану включають імплементацію національних цілей воєнної реформи і проведення оборонного огляду, реалізацію завдань щодо створення системи цивільного та демократичного контролю над Збройними Силами, продовження участі у миротворчих операціях, покращання реагування на виклики, пов’язані з асиметричними загрозами. Міністри країн – членів Альянсу закликали Україну якомога активніше продовжувати внутрішні реформи з метою зміцнення демократії, дотримання верховенства права, гарантування захисту прав людини та розвитку ринкової економіки. Вони, поміж іншого, наголосили на необхідності запровадження далекосяжних перетворень в оборонному секторі та у галузі безпеки загалом. Країни – члени Альянсу продовжуватимуть сприяти реформам шляхом надання практичної та консультативної допомоги, але основну роботу, пов’язану з цим процесом, насамперед, належить виконувати Україні.

Одним з важливих механізмів практичної реалізації певних завдань у сфері безпеки та оборони є реалізація Індивідуальної програми партнерства України з НАТО на 2003 рік. Порівняно з

ППП-2002, у ППП-2003 збільшено кількість заходів, що пов'язане з новим рівнем співробітництва та оптимізацією документів планування згідно вимог єдиної програми військового співробітництва України з Альянсом. Тому, основну увагу в ППП-2003 приділено таким галузям співробітництва як стандартизація та сумісність, військові навчання та пов'язані з ними заходи, військова освіта та підготовка кадрів, мовна підготовка. Всі ці заходи корелюються із іншими, вищевказаними документами і є засобом наближення до вимог НАТО шляхом активізації партнерства.

На першому піврічному засіданні КУН на рівні послів 21 травня 2003 року були підбиті перші підсумки щодо перебігу імплементації Плану дій Україна-НАТО та щорічного Цільового Плану на 2003 рік. Були підкреслені певні досягнення щодо активізації політичних консультацій між Україною та НАТО за участю чільних посадовців Міністерств закордонних справ та оборони України, а також поглиблення парламентського виміру співпраці між Україною та НАТО. Новий рівень відносин отримали завдяки заснуванню Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції. Було підкреслено, що військова складова Цільового плану знаходиться в авангарді, але потрібно подвоїти зусилля в деяких галузях суспільно-політичного життя, бо виконання Цільового плану є комплексним. Було відзначено високий рівень контактів та співробітництва в галузі оборонної реформи.

На шляху до євроатлантичної інтеграції України є певні досягнення й проблеми, які мають бути вирішені. Зовнішньополітичні цілі та завдання щодо їх досягнення визначені Планом дій й Цільовим планом Україна-НАТО.

Оновлення зовнішньої політики і політики в галузі безпеки з метою відображення мети України щодо повної євроатлантичної інтеграції включає як внутрішні, так і спільні з НАТО заходи, деякі з яких вже виконані. Прийнятий 19 червня цього року новий Закон "Про основи національної безпеки України", вперше на законодавчому рівні чітко закріплює стратегічну мету нашої держави — вступ до Організації Північноатлантичного договору. Постійно проводяться консультації між Україною і НАТО з питань внесення змін до законів України у сфері безпеки та зовнішньої політики з метою відображення євроатлантичних устремлень України.

Здійснюються заходи щодо оновлення Воєнної доктрини України. Однак, Воєнна доктрина України 1993 року із змінами та доповненнями від 2000 року потребує не вдосконалення, а повної трансформації з огляду на остаточно затверджений курс держави на євроатлантичну та європейську інтеграцію. Це свідчить про те, що воєнна доктрина перехідного періоду не відповідає реаліям часу, оскільки на сьогодні Україна досягла певного політико-економічного розвитку. Основні положення, сформульовані у воєнній доктрині, повинні ґрунтуватись на комплексній оцінці стану військово-політичної ситуації і стратегічному прогнозі її розвитку, на науково-обґрунтованому визначенні поточних і перспективних задач, об'єктивних потреб і реальних можливостей забезпечення військової безпеки, а також на системному аналізі змісту й характеру сучасних воєн і збройних конфліктів, вітчизняного і закордонного досвіду військового будівництва та військового мистецтва. Перший розділ "Військово-політичні аспекти" повинен бути доповнений підрозділом, який висвітлює, які зовнішньополітичні ризики в сфері безпеки

загрожують існуванню України як суверенної держави. Доцільно наголосити на появі таких нетрадиційних воєнних способів ведення війни як інформаційна, терористична міжнародна глобальна діяльність, асиметричні загрози, розповсюдження ЗМУ певними державами з метою досягнення політичних цілей чи політичного та економічного шантажу. Також необхідно визначити стабілізуючі та особливо дестабілізуючі фактори впливу, які формують конкретну зовнішньополітичну обстановку. Повинні бути вказані загрози як глобального, так і регіонального характеру. Необхідно акцентувати увагу на тому, що світ динамічно змінюється. Так, характер загроз ХХІ ст. якісно змінився, тому традиційні методи ведення воєнних дій зараз не дієві. З переліку основних завдань доцільно викреслити пункт про нерозміщення іноземних військ на території України або внести до нього уточнення, або доповнення, оскільки інтеграція в НАТО передбачає входження до воєнної структури Альянсу і можливість дислокації чи трансдислокації іноземних військових угруповань. Крім того, потрібно викреслити пункт про позаблоковий статус держави з огляду на проголошену євроатлантичну інтеграцію.

Проведено реформування державних органів у сфері національної безпеки та оборони з метою відображення євроатлантичної політики України. Зокрема, Указом Президента України створено Державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України для координації заходів, спрямованих на реалізацію стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір, створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі та НАТО, підвищення ефективності контролю за діяльністю

органів влади у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції. Основними завданнями Державної ради є: визначення стратегічних цілей і пріоритетних напрямів державної політики у сфері інтеграції України до ЄС і НАТО; схвалення рекомендацій відповідним органам державної влади з питань співробітництва України з ЄС та НАТО; розгляд стану виконання органами виконавчої влади Стратегії та Програми інтеграції України до ЄС, Державної програми співробітництва України з НАТО, Плану дій Україна-НАТО та щорічних цільових планів України-НАТО, міжнародних зобов'язань України, актів президента України, Кабінету міністрів України, інших рішень у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції; оцінка результатів цієї роботи зазначених органів тощо.

Щодо затвердження України як ключового донора регіональної стабільності та безпеки, включаючи збільшення внеску України до міжнародного співробітництва з врегулювання конфліктів та підтримання миру, існують деякі проблеми. В Цільовому плані переліком необхідних заходів досягнення цієї мети окреслено регіональні межі, звідки можливі витоки загрози: з Кавказького регіону та Центральної Азії, певної частини Балканського півострову, Придністров'я. Але заходи, які пропонуються — обмін інформацією про досвід співробітництва, підтримка політичного діалогу та проведення консультацій — не зроблять Україну ключовим донором. Для цього потрібні певні дії — миротворчі, з ліквідації боєприпасів, запобігання кризовим явищам та конфліктам, а на організацію таких заходів потрібні ресурсні можливості, яких в Україні дефіцит.

Особливо це стосується діяльності об'єднання ГУАМ. Безперечно, після самміту в Ялті 3-4 липня 2003 року, який проходив в

розширеному форматі за участю спостерігача — США й запрошених країн, мають відбутися позитивні зрушення. Зокрема після прийняття рішення про фінансування проектів в рамках ГУАМ з боку Сполучених Штатів. Але існування Об'єднання як суто економічного без посилення політичної складової, а можливо й воєнної, вбачається мало ймовірним. Є тільки один шлях збереження і розвитку організації — залучення європейських країн: Польщі, Болгарії, Литви, тим більше, що створення ГУАМ в 1997 році було безпосередньо пов'язане з ідеєю Балто-Чорноморського альянсу, реалізація якої без Польщі і країн Балтії неможлива. В цьому плані також не завадила б зацікавленість США, оскільки Вашингтон має дуже сильний вплив на ці країни.

Продовжується й розширюється участь України у відповідних операціях з підтримання миру. Участь у заходах з підтримання міжнародного миру і безпеки є одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики України. Основними є операції зі сприяння та підтримання миру. Такі операції здійснюються на підставі положень глави шостої Статуту ООН за обов'язкової згоди ворогуючих сторін. Участь України в міжнародних миротворчих операціях здійснюється шляхом надання миротворчого контингенту, миротворчого персоналу, матеріально-технічних ресурсів та послуг у розпорядження відповідних органів, які визначаються рішенням про проведення такої операції. З початку участі України в миротворчих операціях за межі країни було направлено 17 підрозділів типу батальйон, рота, вертолітна ескадрилья та вертолітний загін, у міжнародних миротворчих операціях брали участь близько 20,5 тисяч військовослужбовців Збройних Сил України, залучалося біля 2 тисяч одиниць різноманітної техніки та 30 вертольотів. Спектр виконання завдань також широкий. Це і Союзна

Республіка Югославія (Боснія і Герцеговина, Хорватія, Східна Славонія, Косово), і Близький Схід (Південний Ліван, Кувейт), і Африканський континент (Ангола, Сьєрра-Леоне). На цей час угруповання українських миротворців представлено шістьма миротворчими контингентами: національний контингент УКРПОЛБАТу, український підрозділ в складі бельгійсько-люксембурзько-румунського миротворчого контингенту КФОР в Косово, Союзна Республіка Югославія; 3-й окремий інженерний батальйон у складі Тимчасових сил ООН у Лівані; 4-й окремий ремонтно-відбудовчий батальйон та 20-й окремий вертолітний загін у складі Місії ООН у Сьєрра-Леоне; 19-й батальйон РХБ захисту у складі коаліційних військ у Державі Кувейт. Загалом, це 1748 військовослужбовців, 997 одиниць військової техніки та 4 вертольоти МІ-8МТ.

Згідно прийнятим зобов'язанням щодо *дотримання міжнародних зобов'язань з контролю над озброєннями* прийнято Закон України “Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання”, новий Кодекс України про адміністративні правопорушення, внесено зміни до Кримінального кодексу України з метою посилення відповідальності за порушення законодавства у галузі постачання товарів військового призначення.

Щодо співпраці між Україною та НАТО у сфері запобігання застосуванню ЗМУ визначено три рівні: обмін інформацією; консультації; співпраця. Але ці рівні не є елементами єдиної структури й досягати певного рівня співпраці можливо через нагальну необхідність, як це наприклад було із застосуванням українського батальйону РХБ захисту, коли відразу мала місце співпраця.

Питання здійснення заходів щодо досягнення країною певного рівня відповідності вимогам НАТО - не єдина умова. Як зазначалось, потрібно приймати принципові політичні рішення, щоб довести спроможність сприяти безпеці на євроатлантичному просторі. Україна приймає активну участь в операціях НАТО на Балканах в українсько-польському батальйоні та бельгійсько-люксембурзько-румунсько-українській багатонаціональній бойовій групі (BELUKROKO). Особливо важливою є участь України в боротьбі з тероризмом, тим більше, що ця загроза визначена як одна з головних не тільки для НАТО, але й на світовому рівні. Надання допомоги під час антитерористичної кампанії в Афганістані, направлення батальйону РХБ захисту до Кувейту під час військової кампанії в Іраку з метою усунення можливих наслідків застосування ЗМУ, участь у діяльності стабілізаційних сил в Іраку має велику позитивну роль й додає динаміки у відносинах з НАТО.

Особливістю подальшого розширення Альянсу є той факт, що країни, які претендують на вступ, мають не тільки виконувати вимоги для досягнення членства, але й враховувати всі зміни, які відбуваються в НАТО, оскільки *“НАТО трансформується не лише ґрунтовно, але й дуже швидко”* [33]. Складність полягає в тому, що необхідно передбачати, що інтегруватися потрібно в “нову” НАТО. Брати до уваги, що вдосконалення потенціалу передбачає спеціалізацію підрозділів, відібраних для участі в Силах реагування НАТО, а також кооперацію з іншими країнами. В цьому контексті позитивним є підписання 12 країнами – членами НАТО Протоколу про наміри щодо використання транспортного літака Ан-124-100 для авіаперевезень. Однак Протокол про наміри не є зобов’язуючим документом.

Наступним кроком повинно стати підписання Меморандуму про стратегічні авіап перевезення, яке планується на кінець 2003 року. В ньому визначаються політика та механізми залучення української транспортної авіації під час операцій під проводом НАТО.

Вагомий внесок у реформування Збройних сил України, зокрема військово-морських, здійснювало Командування ОЗС НАТО на Атлантиці. Представники Атлантичного командування НАТО спільно з українськими офіцерами ВМС у вересні 2002 року розробили документ, в якому визначено роль, завдання та спрямованість процесу трансформації, яка має перетворити українські ВМС на високоефективні та боєздатні сили, спроможні відігравати адекватну роль у гарантуванні безпеки та стабільності у Європі. Концепції та ідеї, викладені у документі, слугуватимуть основою для майбутніх досліджень та аналізу розвитку українських ВМС. Після здійснення реорганізації структури військового командування НАТО Командування ОЗС НАТО на Атлантиці, яке перетворене на Об'єднане командування з питань трансформацій, і надалі надаватиме допомогу Україні у намаганнях втілити у життя цілі оборонної реформи та підвищити рівень оперативної сумісності у рамках Плану дій Україна – НАТО. Подібна робота запроваджуватиметься і в інших видах збройних сил.

Таким чином, заради реалізації стратегічного курсу України на вступ до НАТО необхідно:

- концентруватися на виконанні прийнятого Цільового плану Україна-НАТО на 2003 рік, з'ясовуючи проблемні питання, які виникають при його виконанні для врахування їх при складанні наступних планів, з метою досягнення відповідності й

підтвердження відданості базовим цінностям, проголошеним в Північноатлантичному договорі;

- брати участь у відповідних заходах НАТО та окремих країн-членів шляхом прийняття та впровадження вчасних та необхідних політичних рішень *для забезпечення сприяння безпеці на євроатлантичному просторі;*
- здійснювати розробку та впровадження власних заходів з врахуванням триваючої трансформації Альянсу *з метою досягнення сумісності та відповідності стандартам “нової” НАТО;*
- активізувати та покращувати інформування західної спільноти щодо прихильності України демократичним цінностям, бажання до інтеграції й невідворотності прийнятого рішення *заради формування кращого іміджу нашої держави;*
- вивчати й враховувати досвід країн, які набули членства в НАТО, *для прискорення реформ та уникнення помилок;*
- рішуче проводити реформування Збройних Сил України з врахуванням нових вимог, які обумовлюються курсом на євроатлантичну інтеграцію.

ВИСНОВКИ

Трансформація НАТО, яка триває сьогодні, — одна з найглибших за все існування союзу, оскільки в результаті неї змінюється сам сенс існування НАТО. Вона є свідченням початку існування “нової НАТО” — НАТО, до якої прагне вступати Україна.

Трансформація передбачає всеохоплюючу програму заходів, які мають зробити Альянс спроможним виконувати весь спектр сучасних завдань в сфері безпеки: вдосконалення військового потенціалу, розширення безпекового простору через прийняття нових членів та розвиток партнерських стосунків, а також поліпшення трансатлантичних та союзницьких відносин.

“Трикратний підхід” щодо вдосконалення потенціалу передбачає запровадження нової ініціативи в галузі потенціалу — Празького зобов’язання щодо вдосконалення потенціалів, створення Сил реагування НАТО та реорганізацію військової командної структури.

Роль своєрідного каталізатора процесу трансформації всіх збройних сил країн-членів НАТО має відіграти створення Сил реагування НАТО. Вони повинні не тільки забезпечити спроможність Альянсу швидко та ефективно реагувати на нові загрози, а й надати можливість справедливіше розподілити ризики через залучення більшої кількості держав НАТО до проведення операцій.

Концепція Сил реагування НАТО передбачає створення оснащених за останнім словом техніки, гнучких, здатних до здійснення оперативних розгортань, взаємосумісних та витривалих підрозділів,

спроможних виконувати місії з усього спектру завдань Альянсу протягом 30 діб.

Створення таких сил сприятиме подальшому розвитку та вдосконаленню оперативної сумісності сил у межах Альянсу, а також його військового потенціалу загалом. Очікується, що початковий оперативний потенціал буде досягнуто до жовтня 2004 року, а широкомасштабний оперативний потенціал планується розвинути до жовтня 2006 року.

Нові завдання Альянсу та перехід до менших за чисельністю та гнучкіших сил, здатних до здійснення оперативних розгортань у регіонах криз та конфліктів, віддзеркалює нова структура військового командування, яка була ухвалена на сесії Ради НАТО в Брюсселі 12-13 червня 2003 року. Планується скорочення числа військових баз на 40% та їхня часткова передислокація. Кількість командувань зменшиться з 20 до 11, а їхні обов'язки будуть перерозподілені. Кошти, отримані від скорочення, будуть спрямовані на усунення нинішніх прогалин у військово-технічному оснащенні сил НАТО. Відбувається скорочення персоналу й перегляд завдань, ведеться робота з реорганізації нижчестоящих командних структур для керування спільними оперативними силами різної чисельності і складу.

До складу нової командної структури будуть входити два командування військово-стратегічного рівня. Перше — Об'єднане оперативне командування якому будуть підпорядковані усі оперативні командування, — розташовуватиметься у штабі ВГК ОЗС НАТО в Європі біля м. Монс, відповідатиме за оперативну діяльність. Друге — командування ОЗС НАТО з питань трансформації, створене замість штабу ВГК ОЗС НАТО на Атлантиці, буде відповідати за

функціональну реорганізацію Альянсу. Воно зосередить свою увагу на довгостроковому формуванні сил. Основна увага буде приділятися підвищенню взаємодії сил НАТО й поступовому скороченню трансатлантичного розриву в потенціалах за рахунок обміну останніми розробками й результатами досліджень в сфері нових концепцій ведення військових дій.

Розширення співпраці та формування нових відносин між НАТО і ЄС може трансформувати не тільки структури європейської безпеки, але й трансатлантичні відносини. Після закінчення холодної війни вважалось, що присутність американських військ в Європі не є доцільною, а з виникненням Європейського союзу і його намаганнями створити власну систему оборони, а також початком процесу розширення НАТО за рахунок країн Центральної та Східної Європи кризові явища в середині НАТО набули нових рис. До протиріч між європейськими союзниками по НАТО та США додалися протиріччя між так званою “старою” та “новою” Європою, а також питання подвійного членства НАТО-ЄС та необхідність вирішувати проблеми доступу до активів цих організацій.

Сьогодні відносини НАТО-ЄС вийшли на новий рівень співпраці. Певними кроками стали Декларація з європейської політики в галузі безпеки та оборони, Договір про співробітництво в сфері безпеки та Угода НАТО-ЄС про захист інформації.

Таким чином, ініціативи, спрямовані на вдосконалення оборонного потенціалу НАТО, були доповнені ініціативами Європейського союзу та мають забезпечити досягнення головної мети, яка полягає у створенні здатних до розгортання сил на рівні корпусу.

Трансформація Альянсу передбачає також подальший розвиток партнерських стосунків, спрямований на їхнє оновлення та поглиблення. Має бути розширено політичний та пов'язаний з безпекою діалог, і країни – члени Альянсу намагатимуться ширше залучати країни-партнери до процесів планування, здійснення спільних заходів і проектів, контролю за їхнім впровадженням. Завдяки ухваленню нових Індивідуальних планів дій у галузі партнерства має бути забезпечений всеохоплюючий, індивідуальний та диференційований підхід щодо розвитку партнерських відносин, у якому краще враховуватимуться різні потреби та ситуація в певних країнах-партнерах. Це також дасть змогу більш виважено підтримувати процеси реформування в різних державах.

Для розвитку партнерських стосунків велике значення має “План дій: Партнерство проти тероризму”, у якому були визначені та систематизовані поточні та нові ініціативи під егідою РСАП та ПЗМ для співпраці у галузі боротьби з міжнародним тероризмом. План націлений на постійне проведення політичних консультацій та обмін інформацією щодо боротьби проти тероризму; проведення спільних операцій; проведення реформ в оборонному та безпековому секторах; керування наслідками, включаючи цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій; сумісність озброєнь, забезпечення безпеки та контролю кордонів; запобігання фінансуванню тероризму, контрабанді озброєнь та вибухових речовин; контроль над озброєннями та нерозповсюдженням.

Отже, визначені основні напрямки трансформування Альянсу, головною метою якого є реагування на нові загрози: тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, асиметричні загрози та ін.

Великомасштабна програма трансформації повинна змінити методи проведення операцій НАТО. Вдосконалення потенціалів, зміни у збройних силах НАТО та створення нових відносин з союзниками та партнерами мають підвищити ефективність Організації Північноатлантичного договору. Від спроможності країн-членів трансформувати й створити “нову НАТО” буде залежати рівень довіри до неї й ефективність вирішення поставлених завдань.

Загальновизнаним є те, що рішення про приєднання нових членів до НАТО є політичним за своєю природою. Бути чи не бути країні членом Альянсу залежить від збігу її власної політичної волі до членства з політичною волею НАТО бачити цю країну у своєму складі. Попри безліч офіційних та неофіційних документів, планів та програм щодо розширення НАТО, вони не містять будь-яких критеріїв, відповідність яким гарантувала б, або навпаки, унеможлиблювала б членство в Альянсі.

Більшість країн Альянсу є країнами з високим рівнем розвитку демократичних інститутів, але не всі члени НАТО є розвиненими демократіями, і не всі розвинені демократії є членами НАТО. Більшість країн Альянсу мають розвинену економіку, але не всі члени НАТО є провідними в економічному відношенні державами, і не всі економічно розвинені країни світу є членами НАТО. Більшість країн Альянсу мають сучасні збройні сили, але є такий член НАТО, який взагалі не має збройних сил, у той час, як далеко не всі країни з сучасними збройними силами є членами НАТО.

Основні критерії членства, які містяться у Вашингтонському договорі, полягають у тому, що, по-перше, країна-член має бути європейською, по-друге, вона має бути відданою принципам свободи та

демократії, і, по-третє, її членство має сприяти безпеці північноатлантичного простору. Ці критерії членства за більше ніж півстоліття свого існування зазнали змін тільки у частині щодо інтерпретації фраз “європейська країна” і “північноатлантичний простір”. У сучасному розумінні “європейська країна” означає країну, що належить простору ОБСЄ, а “північноатлантичний регіон” має розумітись як “євроатлантичний простір”, що за географією також дорівнює простору ОБСЄ.

Військово-політичні вимоги членства відрізняються за способом виконання від суто політичних. Якщо відданість принципам свободи та демократії країна-аспірант може виявляти виключно за власною політичною волею, то сприяти безпеці на євроатлантичному просторі вона може тільки через міжнародну систему безпеки. Тобто виконання військово-політичних вимог членства залежить не тільки від самої країни-аспіранта, але й від конкретної військово-політичної ситуації на євроатлантичному просторі. За останні 10 років ця ситуація змінювалась неодноразово, і можна очікувати, що значні зміни відбуватимуться й надалі.

За роки, що минули після завершення “холодної війни”, баланс політичних, військових та оборонно-промислових інтересів при прийнятті рішень про запрошення до НАТО нових членів суттєво змінився.

Пріоритетними для Альянсу під час першої “хвилі” розширення були політичні інтереси, які підсилювались інтересами оборонно-промислових лобі. Під час прийняття НАТО рішень щодо другої “хвилі” розширення баланс політичних, військових та оборонно-промислових інтересів був іншим. Військові інтереси стали

важливішими за оборонно-промислові й наблизились за своїм значенням до політичних.

Така зміна пріоритетів знайшла відображення у переоцінці параметрів військової модернізації. Якщо протягом першої “хвилі” мова йшла про закупівлю озброєнь, то для другої вирішальними стали питання створення військових підрозділів, здатних виконувати нові місії НАТО, та модернізації військової інфраструктури, необхідної для підтримки колективних дій.

Зміна пріоритетів, що відбулась при підготовці рішення про параметри другої “хвилі”, надала більшої виразності основному мотиву розширення — покращенню безпеки євроатлантичного простору. Протягом першої “хвилі” цей мотив теж був визначальним, але роздивитись його втілення у вимогах реформ у Центральній та Східній Європі було не просто. Для другої “хвилі” він розкрився безпосередньо у сфері суто військових інтересів.

Процедура приєднання до НАТО в її сучасному вигляді складається з низки юридичних та політичних заходів різного ступеню формалізації. Деякі з них є обов’язковими, деякі — ні. Ця процедура складається як із кроків, які існували починаючи з першого досвіду розширення 1952 року, так і додаткових підготовчих етапів, які виникли після початку у першій половині 90-х років минулого століття діалогу про членство з 12 країнами Центральної та Східної Європи та Балкан (після приєднання Хорватії — з 13 країнами).

Додаткові підготовчі процедури, особливо формалізований етап “кандидатства”, сформувались в межах специфічної політики НАТО, а саме, політики “відчинених дверей”, яка була сфокусована на зазначеній групі з 13 країн. Навряд чи сформована в рамках політики

“відчинених дверей” процедура членства матиме застосування у своєму повному вигляді для всіх випадків розширення, якщо цей процес вийде за межі Центральної та Східної Європи та Балкан. Сфера застосування цієї політики не охоплює всі можливі випадки приєднання нових членів.

Після завершення процедури приєднання другої “хвилі” членами Альянсу стануть 10 із 12 країн, які на початку 90-х років минулого століття почали свій шлях до НАТО (тобто всі країни Центральної та Східної Європи). Своєї черги чекатимуть три балканські країни — Албанія, Македонія та Хорватія. Не виключено, що згодом до них приєднуються й інші країни колишньої Югославії. Разом вони можуть утворити нову, “постюгославську” групу, яка колективними зусиллями пройде шлях, прокладений вишеградськими країнами та вільнюською групою. Однак, питання про доцільність саме такого шляху для “пострадянських” країн, які, можливо, почнуть процес приєднання до НАТО, та про його доречність, немає однозначної відповіді.

Прийняті 23 травня 2002 року рішення про курс нашої держави на євроатлантичну інтеграцію та досягнення Празького самміту стали своєрідною поворотною віхою в історії України. Зокрема почався інтенсифікований діалог з питань, що стосуються членства у НАТО. Ухвалені План дій Україна-НАТО, який визначає стратегічні цілі та пріоритети України на шляху втілення інтеграції до євроатлантичних структур безпеки, а також Цільовий план Україна-НАТО на 2003 рік, який має забезпечити досягнення цілей, окреслених Планом дій, створили конструктивні рамки для подальшого поглиблення та розширення відносин Україна-НАТО. Однак, принциповим є не ухвалення певних документів, а їх виконання. План дій є стратегічною

угодою, яка має не тільки підготувати Україну до майбутнього приєднання, але й з'ясувати наміри сторін щодо такого членства.

Одним з важливих механізмів практичної реалізації певних завдань у сфері безпеки та оборони є реалізація Індивідуальної програми партнерства України з НАТО на 2003 рік. Порівняно з ІПП-2002, у ІПП-2003 збільшено кількість заходів, що пов'язане з новим рівнем співробітництва та оптимізацією документів планування відповідно до вимог єдиної програми військового співробітництва України з Альянсом. Тому, основну увагу в ІПП-2003 приділено таким галузям співробітництва як стандартизація та сумісність, військові навчання та пов'язані з ними заходи, військова освіта та підготовка кадрів, мовна підготовка. Всі ці заходи корелюються із іншими, вищевказаними документами і є засобом наближення до вимог НАТО шляхом активізації партнерства.

На шляху до євроатлантичної інтеграції України є певні досягнення й проблеми, які мають бути вирішені. Зовнішньополітичні цілі та завдання щодо їх досягнення визначені Планом дій й Цільовим планом Україна-НАТО.

Оновлення зовнішньої політики і політики в галузі безпеки з метою відображення мети України щодо повної євроатлантичної інтеграції включає як внутрішні, так і спільні з НАТО заходи, деякі з яких вже виконані. Прийнятий 19 червня цього року новий Закон "Про основи національної безпеки України", вперше на законодавчому рівні чітко закріплює стратегічну мету нашої держави — вступ до Організації Північноатлантичного договору.

Україною здійснюються заходи щодо оновлення Воєнної доктрини. Однак, Воєнна доктрина України 1993 року зі змінами та

доповненнями від 2000 року потребує не вдосконалення, а повної трансформації з огляду на остаточно затверджений курс держави до євроатлантичної та європейської інтеграції. Це свідчить про те, що воєнна доктрина перехідного періоду не відповідає реаліям часу, оскільки на сьогодні Україна досягла певного політико-економічного розвитку.

В Україні проведено реформування державних органів у сфері національної безпеки та оборони з метою відображення євроатлантичної політики України. Зокрема, Указом Президента України створено Державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України для координації заходів, спрямованих на реалізацію стратегічних цілей державної політики щодо забезпечення входження України в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір.

Щодо затвердження України як ключового донора регіональної стабільності та безпеки, включаючи збільшення внеску України до міжнародного співробітництва з врегулювання конфліктів та підтримання миру, існують деякі проблеми. В Цільовому плані переліком необхідних заходів досягнення цієї мети окреслено регіональні межі, звідки можливі витоки загрози: з Кавказького регіону та Центральної Азії, певної частини Балканського півострову, Придністров'я. Але заходи, які пропонуються — обмін інформацією про досвід співробітництва, підтримка політичного діалогу та проведення консультацій — не зроблять Україну ключовим донором. Для цього потрібні певні дії — миротворчі, з ліквідації боєприпасів, запобігання кризовим явищам та конфліктам, а на організацію таких заходів потрібні ресурсні можливості, яких в Україні дефіцит.

Особливо це стосується діяльності об'єднання ГУАМ. Після самміту в Ялті 3-4 липня 2003 року, який проходив в розширеному форматі за участю спостерігача — США й запрошених країн, мають відбутися позитивні зрушення. Зокрема після прийняття рішення про фінансування проектів в рамках ГУАМ з боку Сполучених Штатів. Але існування Об'єднання як суто економічного без посилення політичної складової, а можливо й воєнної, вбачається мало ймовірним. Є тільки один шлях збереження і розвитку організації — залучення європейських країн Польщі, Болгарії, Литви, тим більше, що створення ГУАМ в 1997 році було безпосередньо пов'язане з ідеєю Балто-Чорноморського альянсу, реалізація якої без Польщі і країн Балтії неможлива. В цьому плані важливою була б зацікавленість США, оскільки Вашингтон має дуже сильний вплив на ці країни.

Питання здійснення заходів щодо досягнення країною необхідного рівня відповідності вимогам НАТО - не єдина умова. Потрібно приймати принципові політичні рішення, щоб довести спроможність сприяти безпеці на євроатлантичному просторі. Україна приймає активну участь в операціях НАТО на Балканах в українсько-польському батальйоні та бельгійсько-люксембурзько-румунсько-українській багатонаціональній бойовій групі. Особливо важливою є участь України в боротьбі з тероризмом, тим більше, що ця загроза визначена як одна з головних не тільки для НАТО, але й на світовому рівні. Надання допомоги під час антитерористичної кампанії в Афганістані, направлення батальйону РХБ захисту до Кувейту під час військової кампанії в Іраку, участь у діяльності стабілізаційних сил в Іраку грає велику позитивну роль й додає динаміки у відносинах з НАТО.

Таким чином, заради реалізації стратегічного курсу України на вступ до НАТО необхідно:

- концентруватися на виконанні прийнятого Цільового плану Україна-НАТО на 2003 рік, з'ясовуючи проблемні питання, які виникають при його виконанні для врахування їх при складанні наступних планів, з метою досягнення відповідності й підтвердження відданості базовим цінностям, проголошеним в Північноатлантичному договорі;
- брати участь у відповідних заходах НАТО та окремих країн-членів шляхом прийняття та впровадження вчасних та необхідних політичних рішень, для забезпечення сприяння безпеці на євроатлантичному просторі;
- здійснювати розробку та впровадження власних заходів з врахуванням триваючої трансформації Альянсу з метою досягнення сумісності та відповідності стандартам “нової” НАТО;
- активізувати та покращати інформування західної спільноти щодо прихильності України демократичним цінностям, бажання до інтеграції й невідворотності прийнятого рішення заради формування кращого іміджу нашої держави;
- вивчати й враховувати досвід країн, які набули членства в НАТО для прискорення реформ та уникнення помилок;
- рішуче проводити реформування ЗС України з врахуванням нових вимог, які обумовлюються курсом на євроатлантичну інтеграцію.

ДЖЕРЕЛА

1. George Robertson. NATO Chapter Three /German Atlantic Treaty Association, Secretary General's Manfred Wörner Lecture. – Königswinter. – 24 June 2003.
2. Lord Robertson. Opening statement by NATO Secretary General /Meeting of the North Atlantic Council in Defense Ministers session. – Brussels. – 12 June 2003.
3. The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area /NATO Military Committee, document MC 3. – 19 October 1949.
4. James Appathurai. Closing the capabilities gap // NATO Review. – Autumn 2002.
<http://www.nato.int/docu/review/2002/issue3/english/art1.html>
5. Statement by NATO Secretary General, Lord Robertson /Press Release (2003)025. – 17 March 2003. <http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-025e.htm>
6. James W. Morrison. NATO Expansion and Alternative Future Security Alignments //Institute for National Strategic Studies, National Defense University, McNair Paper 40. – Washington. – April 1995.
7. Довідник НАТО /Офіс інформації та документації НАТО, НВ0801UKR. – Брюссель. – 2001.

8. David Price. Invited NATO members' progress on military reforms / NATO Parliamentary Assembly, Sub-Committee on Future Security and Defence Capabilities, Draft report 52 DSCFC 03 E. – Brussels. – 17 April 2003.
9. United States Security Strategy for Europe and NATO / Department of Defense, Office of International Security Affairs. – Washington. – 1994. <http://www.defenselink.mil/pubs/europe/>
10. Pentagons Contractors / Houston Chronicle. – 6 April 1998.
11. А.Васьковский. Некоторые аспекты интеграции Польши, Венгрии и Чехии в НАТО // Зарубежное военное обозрение. – №4. – 2000.
12. Study on NATO Enlargement / Meeting of the North Atlantic Council at the level of the Heads of State and Government. – Brussels. – 1995. <http://www.nato.int/docu/basicxt/enl-9501.htm>
13. The Alliance's Strategic Concept / Meeting of the North Atlantic Council at the level of the Heads of State and Government. – Washington D. C. – 23-24 April 1999.
14. The Pentagon's Report to the Congress on the Military Requirements and Costs of NATO Enlargement / The Congress of the United States of America, Senate Foreign Relations Committee. – Washington. – 24 February 1998.
15. Ronald Asmus, Richard Kugler, Stephen Larrabee. What Will NATO Enlargement Cost? // Survival. – Vol. 38, no. 3. – Autumn 1996. – pp. 5-26.

16. George Bush. Remarks in Address to Faculty and Students of Warsaw University. – June 15, 2001.
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/06/20010615-1.html>
17. A New End to the Cold War. Interview of Strobe Talbot by John Gould /Russian Observer. 18 November, 2001.
<http://www.russianobserver.com/stories/-2001/11/28/1006933276/1006936150.html>.
18. Выступление Президента Российской Федерации В.В.Путина в Бундестаге ФРГ /Официальное интернет-представительство Президента России. – 25 сентября 2001.
<http://president.kremlin.ru/text/appears/2001/09/10456.shtml>.
19. George Rumsfeld. 10th Anniversary Speech at the Marshall European Center for Security Studies. – Garmisch, Germany. – Wednesday, June 11 2003. http://www.marshallcenter.org/site_graphic/lang-en/page-mc-index-1/doc-mc-10th-anniversary-file-00-speech.pdf
20. Bert Koenders. NATO Enlargement and Partnerships / NATO Parliamentary Assembly. Sub-Committee on Central and Eastern Europe. AV 111 PC/CEE (02) 1. International Secretariat. – 30 April 2002.
21. Celeste A. Wallander. NATO's Price: Shape Up or Ship Out // Foreign Affairs. – November/December 2002.
22. Tagliabue J. Poland seals F-16 deal, drawing in more than just jets // The New York Times. – 19 April 2003.

23. NATO Basic Texts. Part II – Juridical texts and formal agreements (1949-2003). Protocols to the North Atlantic Treaty on the Accession. <http://www.nato.int/docu/basics.htm>
24. Membership Action Plan /Meeting of the North Atlantic Council at the level of the Heads of State and Government. – Washington D. C. – 23-24 April 1999.
25. Dr. Hamre, Lord Robertson and Mr. Marchuk / Press Conference at the NATO-Ukraine defense ministerial conference “Ukraine and NATO: Tasks and Achievements for Cooperation and Integration”. – Washington DC. – 5 May 2003. http://www.csis.org/ruseura/030505_ukraine.pdf
26. Thomas S. Szayna. NATO Enlargement, 2000-2015: Determinants and Implications for Defense Planning and Shaping // RAND Publication MR-1243-AF. – 2001.
27. Markus Meckel. Key Issues for the Future of Transatlantic Relations and European Security // NATO Parliamentary Assembly, Political Committee. – Brussels. – March 2001.
28. Ю.Бараш., О.Їжак, Г.Мерніков. Європейський нейтралітет і невизначеність України. – Дніпропетровськ, 2002. – 164с.
29. James Sherr. NATO’s New Members: A Model for Ukraine? The Example of Hungary. // Conflict Studies Research Centre. Directorate General Development and Doctrine Royal Military Academy. – Sandhurst. – September 2000.

30. Henry Kissinger. Expand NATO Now // The Washington Post. – 19 December 1994. – P.A27.
31. Vilnius Statement signed by Nine Aspirant Countries / The International Conference "NATO's Role in the Changing Security Environment in Europe". – Vilnius, Lithuania. – 19 May 2000. <http://www.nato.int/pfp/lt/current/2000-05-19st.html>.
32. Eric Hatch, Zbigniew Brzezinski, Celeste A. Wallander, Jacqueline Miller. Ukraine and NATO Promoting Action on the Action Plan // Centre for Strategic and International Studies. – Washington. – May 2003.
33. Meeting of the NATO-Ukraine Commission in Ambassadorial Session / Press release PR(2003) 050 21. – May 2003. <http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-050e.htm>

Prague Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council / Prague Summit and NATO's Transformation. – Brussels. – 2003. – P.72.

Partnership Action Plan against Terrorism / Prague Summit and NATO's Transformation. – Brussels. – 2003. – P.87.

NATO-Ukraine Action Plan / Prague Summit and NATO's Transformation. – Brussels. – 2003. – P.98.

NATO-Ukraine 2003 Target Plan in the Framework of the NATO-Ukraine Action Plan. – 24 March 2003.
<http://www.nato.int/docu/basicxt/b030324e.pdf>

NATO after Prague. NATO Office of Information and Press. – Brussels. – November 2002.

Report on the Comprehensive Review of the Euro-Atlantic Partnership Council and Partnership for Peace. Prague Summit and NATO's Transformation. – Brussels. – 2003. – P.80.

The Transformation of NATO's Military Forces and its Link with US Transformation. / SACLANT's Seminar "Open Road". – Norfolk, Virginia. – 21 January 2003.

NATO-EU Security of Information Agreement. – Brussels. – 14 March 2003..

Statement on Capabilities / Meeting of the North Atlantic Council in Defense Ministers Session. – Brussels. – 12 June 2003.
<http://www.nato.int/docu/pr/2003/p03-066e.htm>

ДОДАТКИ

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАЗЬКОГО САММІТУ

21 листопада 2002 року

Прага

1. Ми, глави держав та урядів країн-членів Організації Північноатлантичного договору, взяли сьогодні участь у засіданні, під час якого ухвалили рішення щодо розширення Альянсу та подальшого зміцнення його ролі з метою гарантування більш ефективного протистояння новим серйозним загрозам та широкомасштабним викликам у галузі безпеки, що виникли у ХХІ столітті. Об'єднані спільним баченням, яке закладене у Вашингтонському договорі, ми зобов'язуємося втілити трансформацію НАТО, прийнявши до Альянсу нових членів, а також шляхом вдосконалення потенціалу наших країн та розвитку нових відносин з країнами-партнерами. Ми рішуче налаштовані зберегти трансатлантичний зв'язок, продовжувати виконання основоположних завдань НАТО у галузі безпеки, зокрема нашу місію щодо гарантування колективної безпеки; підтверджуємо нашу відданість спільним демократичним цінностям, а також вірність положенням Статуту Організації Об'єднаних Націй.
2. Сьогодні ми ухвалили рішення запросити Болгарію, Естонію, Латвію, Литву, Румунію, Словаччину та Словенію розпочати переговори щодо вступу до Альянсу. Ми вітаємо їх із цим історичним рішенням, ухвалення якого саме у Празі видається символічним. Вступ цих нових членів сприятиме зміцненню безпеки в інтересах усіх народів, що населяють євроатлантичний простір, та допоможе досягти нашої спільної мети - побудування вільної та неподільної Європи, об'єднаної миром та загальними цінностями. Двері НАТО залишаються відкритими для демократичних європейських країн, які прагнуть та здатні перебрати на себе відповідальність та обов'язки, що випливають із членства в Альянсі відповідно до статті 10 Вашингтонського договору.
3. Враховуючи трагічні події 11 вересня 2001 року та рішення, ухвалені внаслідок тих подій, стосовно введення в дію статті 5 Вашингтонського договору, ми ввели в дію широкомасштабну програму заходів, яка ґрунтується на Стратегічній концепції НАТО, з метою поліпшення здатності наших країн протистояти викликам, які загрожують безпеці збройних сил, населення та територій наших країн, звідки вони б не походили. Сьогоднішнє рішення забезпечить розвиток збалансованого та ефективного потенціалу у межах Альянсу, що зробить НАТО здатним краще виконувати увесь спектр його завдань та колективно реагувати на виклики, що походять, зокрема, від тероризму та поширення зброї масового знищення та засобів її доставки до цілі.
4. Ми підкреслюємо, що наші зусилля, спрямовані на здійснення трансформації та адаптації Альянсу, не повинні сприйматися жодною країною або організацією як загроза їхній безпеці. Їх слід радше сприймати як прояв нашої рішучості захищати населення, території та збройні сили наших країн від будь-якого збройного нападу, включаючи терористичні акти, спрямовані з-за кордону. Ми будемо рішуче стримувати, перешкоджати, оборонятися та

захищатися від будь-якого нападу проти будь-якого з членів Альянсу згідно із положеннями Вашингтонського договору та Статуту Організації Об'єднаних Націй. Щоб забезпечити здатність Альянсу виконувати увесь спектр його місій, йому необхідні збройні сили, здатні швидко розгорнутися там, де в них виникає потреба, за рішенням Північноатлантичної ради; Альянс також має бути здатним забезпечувати операції, що проводяться на відстані та можуть бути довготерміновими, зокрема й у такому середовищі, де військам може загрозувати застосування ядерної, біологічної та хімічної (ЯХБ) зброї, та забезпечувати досягнення мети операцій. Ефективні військові сили, які є невід'ємною складовою загальної політичної стратегії Альянсу, відіграють вирішальну роль щодо гарантування свободи та безпеки населення наших країн, а також сприяння миру та безпеці в усьому євроатлантичному просторі. З огляду на вищезазначене ми ухвалили таке рішення:

- a. Створити сили НАТО швидкого реагування (СШР), які складатимуться із передових за технічним оснащенням, гнучких, здатних до оперативних розгортань, оперативного сумісних та витривалих підрозділів, включаючи сухопутні, військово-морські та військово-повітряні сили, готові негайно прибути у будь-який район за рішенням Ради НАТО. СШР також стануть чинником, що стимулюватиме та прискорюватиме процес вдосконалення військового потенціалу країн -- членів Альянсу. Ми видали настанову щодо вироблення всеохоплюючої концепції таких сил, початковий оперативний потенціал яких має бути забезпечено у найкоротший можливий термін, але не пізніше жовтня 2004 року. Водночас їх кінцевий оперативний потенціал має бути гарантований не пізніше жовтня 2006 року та для перевірки міністрами оборони країн -- членів Альянсу -- навесні 2003 року. Робота над створенням СШР та подібна діяльність, яка ведеться у напрямі досягнення Заголовної мети ЄС повинні доповнювати одна одну, водночас поважаючи незалежність кожної з двох організацій.
- b. Здійснити раціоналізацію механізмів військового командування НАТО. Ми ухвалили звіт, укладений міністрами оборони країн -- членів Альянсу, у якому вони визначили можливості переходу до менш чисельної, раціональнішої, більш ефективної та краще пристосованої до розгортань структури військового командування силами Альянсу з метою досягнення відповідності оперативним вимогам з усього спектра завдань НАТО. Звіт ґрунтується на узгодженому документі щодо механізмів командування силами Альянсу, у якому визначені Мінімальні вимоги до збройних сил. Дана структура покликана сприяти зміцненню трансатлантичного зв'язку, привести до суттєвого скорочення штабів та центрів об'єднаних військово-повітряних операцій та забезпечити необхідну адаптацію оборонного потенціалу наших країн. Буде створено два штаба сил НАТО - оперативний та функціональний. Стратегічному командуванню операцій зі штабом у Європі (Бельгія) будуть підпорядковані два командування об'єднаних сил, які будуть здатні формувати штаби Багатонаціональних об'єднаних оперативно-тактичних сил (БООТС) на основі сухопутних підрозділів та розвинені, проте обмежені за чисельністю постійно діючі штаби, які будуть здатні формувати БООТС на основі підрозділів ВМС. Існуватимуть

також сухопутні, військово-морські та військово-повітряні підрозділи. Стратегічне командування з питань трансформації зі штабом у США, а також присутнє у Європі, опікуватиметься перебігом трансформації військового потенціалу та сприятиме підвищенню рівня оперативної сумісності підрозділів країн -- членів Альянсу у взаємодії з Об'єднаним оперативним командуванням, коли це буде доцільно. Ми доручили Раді та Комітету оборонного планування, враховуючи підсумки роботи військового керівництва НАТО та об'єктивні військові чинники, конкретизувати майбутню структуру, включаючи географічне розташування штабів нової структури командування та інших підрозділів, щоб забезпечити ухвалення остаточних рішень під час засідання на рівні міністрів оборони у червні 2003 року.

- c. Ухвалити Празьке зобов'язання щодо вдосконалення потенціалу (ПЗП) як складову частину зусиль, що їх продовжує докласти Альянс, з метою поліпшення та розвитку нових військових можливостей за сучасних умов ведення війни у середовищі із підвищеним рівнем загроз. Окремі країни -- члени НАТО взяли на себе чіткі та тверді політичні зобов'язання, які стосуються поліпшення оборонного потенціалу їхніх країн у таких галузях, як захист від хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї; розвідка, спостереження та виявлення цілей; наземне спостереження з повітря; системи командування, управління та зв'язку; ефективність бойових дій, зокрема босприпаси точного наведення та пригнічення протиракетної оборони противника; стратегічні повітряні та морські перевезення; дозаправлення у повітрі; та здані до розгортання підрозділи безпосередньої підтримки та тилового забезпечення. Наші зусилля вдосконалити військовий потенціал у рамках ПЗП та намагання Європейського союзу поліпшити військовий потенціал у рамках Плану дій щодо потенціалу європейських країн є двома окремими ініціативами, які покликана доповнювати одна одну, водночас поважаючи незалежність кожної з двох організацій та у дусі відкритості.

Ми якнайшвидше втілимо усі аспекти Празького зобов'язання щодо вдосконалення потенціалу. Ми вживемо необхідних заходів для поліпшення нашого потенціалу у визначених галузях та продовжимо роботу над подоланням недоліків у цій галузі. Такі кроки можуть передбачати багатонаціональні зусилля, рольову спеціалізацію та зміну пріоритетів, беручи до уваги, що у багатьох випадках знадобляться додаткові фінансові ресурси, виділення яких має ухвалюватися у рамках відповідних парламентських процедур. Ми готові активно вдосконалювати оборонний потенціал. Ми доручили Раді у постійному складі поінформувати міністрів оборони щодо перебігу запровадження даної ініціативи.

- d. Ввести в дію узгоджену військову концепцію захисту від тероризму. Ця концепція є частиною програми заходів, спрямованих на вдосконалення потенціалу НАТО у цій галузі, що також передбачає поліпшення обміну розвідувальними даними та механізмів реагування на кризи.

Тероризм, який для нас є однозначно неприйнятним і який ми одностайно засуджуємо в усіх його формах та проявах, становить серйозну і дедалі гострішу загрозу безпеці населення, територій та збройних сил наших країн, а також безпеці у світі загалом. Ми рішуче налаштовані боротися з цим злом, скільки буде необхідно. Щоб ефективно протистояти тероризму, ми повинні бути здатними діяти всеохоплююче та у різних напрямках.

Ми зобов'язуємося цілковито реалізувати у взаємодії з нашими країнами-партнерами Програму дій у галузі планування на випадок цивільних надзвичайних станів з метою підвищення рівня готовності цивільного населення до можливих нападів із застосуванням хімічних, біологічних або радіологічних речовин. Ми поліпшимо нашу здатність надавати підтримку національним установам на їхнє прохання на випадок проведення операцій з ліквідації наслідків терористичних актів, зокрема нападів із застосуванням хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї проти ключової інфраструктури, як передбачено Програмою дій у галузі планування на випадок цивільних надзвичайних станів.

- e. Ввести в дію п'ять ініціатив у галузі захисту від ядерної, хімічної та біологічної (ЯХБ) зброї, які сприятимуть зміцненню спроможності країн -- членів здійснювати захист від зброї масового знищення. Це включатиме створення моделі пересувної аналітичної лабораторії з питань ЯХБ зброї, моделі групи реагування у разі застосування ЯХБ зброї, віртуального центру майстерності у галузі захисту від ЗМУ та запаси засобів захисту від біологічної та хімічної зброї, а також систему контролю захворювань. Ми знову підтверджуємо нашу готовність підвищити та суттєво вдосконалити наш потенціал у галузі захисту від ЯХБ зброї.
- f. Поліпшити нашу здатність боротися з комп'ютерним тероризмом.
- g. Визначити можливості запобігання загрозі, що стає дедалі нагальнішою, стосовно потенційного застосування ракет проти територій держав-членів Альянсу, військових сил та щільно населених районів. Це завдання має бути виконане якомога ефективніше та раціональніше шляхом відповідного поєднання політичних та оборонних засобів поряд із застосуванням стримування. Сьогодні ми започаткували новий аналіз спроможностей у галузі протиракетної оборони країн НАТО з метою вивчення можливостей поліпшення захисту територій, військових сил та населення країн -- членів Альянсу від усього спектра ракетних загроз, які ми продовжуватимемо переглядати. Наші зусилля у цьому напрямі цілком відповідатимуть принципу неподільності безпеки країн -- членів Альянсу. Ми підтримуємо розширення ролі Центру ЗМУ, який функціонує у рамках Міжнародного секретаріату НАТО, з метою сприяння втіленню зусиль Альянсу, спрямованих на подолання цієї загрози.

Ми знову підтверджуємо, що роззброєння, контроль над озброєннями та запобігання поширенню ЗМУ залишаються вагомими чинниками, що перешкоджають поширенню зброї масового знищення та засобів її доставки до цілі. Ми наголошуємо

на важливості дотримання та підсилення чинних міжнародних правил щодо запобігання поширенню ЗМУ та контролю експорту, а також норм міжнародних домовленостей із контролю над озброєннями та роззброєння.

5. Приєднання Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Словаччини та Словенії як нових членів Альянсу сприятиме поліпшенню здатності НАТО протистояти нинішнім та майбутнім загрозам. Ці країни засвідчили свою відданість основоположним принципам та цінностям, окресленим у Вашингтонському договорі, довели свою здатність брати участь у втіленні усього спектра завдань Альянсу, зокрема такої його функції, як колективна безпека, та свою непохитну відданість справі підтримання безпеки та стабільності, особливо у регіонах криз та конфліктів. Переговори щодо приєднання розпочнуться негайно, маючи на меті підписати Протоколи щодо приєднання до кінця березня 2003 року. Водночас внутрішні процеси ратифікації мають завершитися не пізніше травня 2004 року, коли під час наступного самміту Альянсу ці країни стануть повноправними членами. Протягом періоду, що передуватиме вступу цих нових членів, Альянс якомога активніше залучатиме запрошені країни до своїх заходів. Ми запевняємо, що і надалі надаватимемо нашу допомогу і підтримку у рамках Плану дій щодо набуття членства. Ми очікуватимемо, що запрошені країни нададуть нам затвержені терміни запровадження необхідних реформ, над якими вони мають продовжувати працювати до та після вступу до Альянсу з метою поліпшення їхньої здатності перебрати на себе обов'язки нових членів організації.
6. Ми високо цінуємо прогрес у галузі реформ, якого досягла Албанія, а також її конструктивну роль у плані сприяння зміцненню регіональної безпеки та незмінну підтримку Альянсу. Ми високо цінуємо успіх, досягнутий колишньою Югославською Республікою Македонією 1 на шляху реформ, а також її незмінну підтримку операцій Альянсу та вагомі кроки, зроблені країною стосовно подолання внутрішніх проблем та просування демократії і стабільності та сприяння етнічному примиренню.

Ми і надалі підтримуватимемо обидві країни, зокрема у рамках Плану дій щодо набуття членства, стосовно досягнення стабільності, безпеки та процвітання, щоб у майбутньому вони були в змозі взяти на себе зобов'язання, які випливають із членства в Альянсі. У цьому контексті ми також домовилися надалі активніше допомагати Албанії стосовно подальшого запровадження реформ в країні, а також продовжити сприяти реформі сектора безпеки та оборони у колишній Югославській Республіці Македонії, забезпечивши присутність в країні сил під проводом НАТО. Ми закликаємо обидві країни продовжувати реформи з подвоєною енергією. Вони залишаються потенційними кандидатами на вступ до Альянсу.

Хорватія, яка також досягла вражаючого успіху, теж розглядатиметься як можливий кандидат на вступ у майбутньому. Перебіг цього процесу залежатиме від подальших зусиль Хорватії у напрямі запровадження реформ та дотримання країною усіх її міжнародних зобов'язань, зокрема перед Міжнародним Трибуналом з питань злочинів у колишній Югославії.

План дій щодо набуття членства залишається механізмом, у рамках якого НАТО здійснюватиме оцінку успіху, досягнутого країнами-претендентами. Сьогоднішні запрошені не будуть останніми.

7. Рада євроатлантичного партнерства (РЄАП) та програма НАТО “Партнерство заради миру” суттєво сприяли зміцненню безпеки та стабільності в усьому євроатлантичному регіоні. Сьогодні ми вирішили піднести нашу співпрацю з країнами-учасницями РЄАП / ПЗМ на новий рівень. Розшириться наш політичний діалог, і країни - члени Альянсу, консулюючись з країнами-партнерами, намагатимуться залучити країн - не членів Альянсу настільки, наскільки це буде можливо та доцільно, до процесів планування, реалізації та контролю над втіленням тих проектів та заходів, у яких вони беруть участь або яким вони сприяють. Ми ввели в дію нові практичні механізми, такі як Індивідуальні плани дій у галузі партнерства, які мають гарантувати всеосяжний, збалансований та диференційований підхід до заходів партнерства і які нададуть змогу підтримувати зусилля країн-партнерів у галузі реформ. Ми закликаємо наших країн-партнерів, зокрема держав таких стратегічно важливих регіонів, як Кавказ та Центральна Азія, у повному обсязі скористатися перевагами цих механізмів. Ми вітаємо готовність країн-партнерів приєднатися до зусиль у галузі боротьби з тероризмом, зокрема їхнє приєднання до Плану партнерських дій у боротьбі з тероризмом. Ми і надалі працюватимемо над поліпшенням оперативної сумісності сил та продовжуватимемо запровадження заходів у галузях, пов'язаних з обороною, які становлять основу нашого партнерства. У майбутньому кількість учасників ПЗМ та РЄАП може збільшитися, якщо Союзна Республіка Югославія та Боснія і Герцеговина виконають вимоги, які висуваються до країн-учасниць цих ініціатив, зокрема щодо широкомасштабної співпраці із Міжнародним Трибуналом з питань злочинів у колишній Югославії.
8. Ми вітаємо значні здобутки діяльності Ради Росія - НАТО за час, що минув після проведення історичного Римського самміту Росії та НАТО. Поглиблення наших відносин відповідає інтересам усіх народів євроатлантичного регіону. Країни -- члени НАТО та Росія співпрацюють у рамках Ради Росія -- НАТО на засадах рівноправного партнерства, разом досягаючи успіху у таких галузях, як миротворчість, оборонна реформа, запобігання поширенню ЗМУ, пошуково-рятувальні операції, планування на випадок цивільних надзвичайних станів, протиракетна оборона на театрі та боротьба з тероризмом, аби досягти нашої спільної мети, яка полягає у побудуванні стабільної, мирної та неподільної Європи. Відповідно до Основоположного акта Росія - НАТО та Римської декларації ми прагнемо активізувати та розширити нашу співпрацю з Росією.
9. Ми залишаємося відданими розвитку міцних відносин між Україною та НАТО відповідно до положень Хартії про Особливе партнерство. Ми взяли до уваги прагнення України слідувати курсом цілковитої євроатлантичної інтеграції та закликаємо Україну втілювати усі необхідні для цього реформи, щоб досягти цієї мети, це зокрема стосується вдосконалення системи контролю над експортом. Новий План дій, який ми укладемо з Україною, являє собою важливий крок у цьому напрямі; у документі визначені політичні, економічні, військові та інші галузі реформ, у яких Україна зобов'язується просуватися вперед і у яких НАТО продовжуватиме надати підтримку. Щоб гарантувати стабільний прогрес щодо поглиблення

та зміцнення наших відносин, Україна має довести непохитну відданість цінностям, які поділяються країнами євроатлантичної спільноти.

10. Ми знову підтверджуємо, що безпека Європи нерозривно пов'язана з безпекою та стабільністю у Середземноморському регіоні. У зв'язку з цим ми ухвалили рішення суттєво вдосконалити політичний та практичний виміри нашої ініціативи Середземноморського діалогу, яка є невід'ємною частиною загального підходу Альянсу до питань безпеки, що ґрунтується на принципах співпраці. У цьому плані ми закликаємо до активізації практичної співпраці та підвищення рівня взаємодії з проблем безпеки, що викликають спільну стурбованість, як, наприклад, питання, пов'язані з тероризмом, тобто галузях, у яких НАТО може поділитися корисним досвідом, коли це буде доцільно. Ми знову наголошуємо, що ініціатива Середземноморського діалогу НАТО та інші міжнародні ініціативи, зокрема, Барселонський процес, ініційований Європейським союзом, покликані доповнювати та підсилувати одна одну.
11. НАТО та Європейський союз поділяють спільні стратегічні інтереси. Ми залишаємося відданими рішенням, ухваленим під час Вашингтонського самміту та подальших засідань на рівні міністрів, які мали на меті поглибити співпрацю між НАТО та ЄС. Успішність нашої співпраці було доведено на прикладі скоординованих зусиль, спрямованих на відновлення миру на Балканах та створення умов для розвитку демократичних та процвітаючих суспільств в регіоні. Трагедія 11 вересня 2001 року та подальші події довели необхідність підвищення рівня прозорості та співпраці між двома організаціями з питань, які становлять спільну зацікавленість, а саме: у галузі безпеки, оборони та врегулювання криз, щоб забезпечити найоперативніше військово-реагування у разі криз, гарантуючи ефективне врегулювання конфліктних ситуацій. Ми рішуче налаштовані досягти подальшого успіху з усіх аспектів наших відносин, беручи до уваги потребу віднайти рішення, прийнятне для усіх союзників по НАТО стосовно ролі європейських країн -- членів НАТО, які не входять до ЄС, щоб досягти справді стратегічного партнерства.
12. З метою сприяння зміцненню миру і стабільності у євроатлантичному регіоні НАТО продовжуватиме свою продуктивну та тісну співпрацю з Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), зокрема, у таких суміжних галузях, як запобігання конфліктам, врегулювання криз та процеси відбудови після припинення конфліктів.
13. Альянс відіграв провідну роль з питань відновлення середовища безпеки у Південно-Східній Європі. Ми знову підтверджуємо нашу цілковиту підтримку територіальної цілісності та суверенітету країн цього стратегічно важливого регіону. Ми і надалі співпрацюватимемо з нашими партнерами у рамках діяльності сил СФОР та КФОР, з Організацією Об'єднаних Націй, ОБСЄ та іншими міжнародними організаціями, щоб сприяти встановленню миру, стабільності та демократії в країнах Південно-Східної Європи, які мають серйозно взятися за втілення процесу реформ, щоб поступово інтегруватися до євроатлантичних структур. Ми діятимемо рішуче, щоб втілити цю мету у життя. Ми очікуємо, що країни регіону продовжуватимуть розбудовувати стабільні багатосторонні демократичні суспільства, працювати над викоріненням організованої злочинності та корупції та запровадженням

верховенства права, розвиватимуть регіональну співпрацю та цілком дотримуватимуться своїх міжнародних зобов'язань, зокрема у плані передачі до Гаазького трибуналу звинувачуваних у скоєнні воєнних злочинів. Успіх цих країн на шляху реформ стане вирішальним чинником, який визначатиме темпи їхньої інтеграції до євроатлантичних структур. Ми підтверджуємо наш намір зберігати присутність у цьому регіоні та готові допомогти країнам регіону продовжувати шлях у цьому напрямі за індивідуальними програмами підтримки. У світлі подальшого прогресу та аналізу основних тенденцій політичного середовища та ситуації у галузі безпеки ми вивчатимемо можливості майбутньої раціоналізації та реструктуризації сил з урахуванням регіонального підходу. Ми вітаємо успішне завершення операції “Янтарна лисиця” на території колишньої Югославської Республіки Македонія. Ми домовилися подовжити термін присутності сил НАТО на території країни на обмежений період, починаючи з 15 грудня ц.р. з метою сприяння підтриманню стабільності в країні. Подальша присутність сил НАТО в країні залежатиме від розвитку ситуації. Ми взяли до уваги готовність, висловлену Європейським союзом, перебрати на себе управління військовою операцією на території колишньої Югославської Республіки Македонія за відповідних умов.

14. Країни - члени НАТО відгукнулися на прохання Ради Безпеки ООН стосовно надання допомоги уряду Афганістану відновити безпеку у Кабулі та його околицях. Сили країн -- членів Альянсу становлять основу Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) на території Афганістану. Ми високо цінуємо роль, яку по черзі відіграли Велика Британія та Туреччина, виконуючи функцію провідних країн, та вітаємо готовність Німеччини та Нідерландів спільно перебрати на себе цю функцію у майбутньому. НАТО погодилося надати майбутнім провідним країнам МССБ допомогу у визначених галузях, що свідчить про незмінність нашого курсу. Втім, відповідальність за гарантування безпеки та правопорядку по всій території Афганістану має бути покладена на самих мешканців країни.
15. Ми підтверджуємо нашу відданість положенням Договору про звичайні збройні сили в Європі та підтверджуємо наше прагнення якомога скоріше ввести в дію Адаптований договір. Режим, встановлений у рамках Договору, являє собою вагомий внесок щодо підвищення рівня безпеки та інтеграції у Європі. Ми вітаємо намір країн, які не підписали Договір про звичайні збройні сили в Європі, приєднатися до Адаптованого договору, шойно він набуде чинності. Приєднання цих країн стане ще одним важливим чинником зміцнення загальноєвропейської безпеки та стабільності. Ми вітаємо зусилля, яких доклала Росія, з метою доведення чисельності сил, розміщених у районі, охопленому статтею 5 Договору, до визначеного рівня. Ми закликаємо якнайшвидше виконати досі нерегульовані Стамбульські зобов'язання стосовно Грузії та Молдови, що створить умови для країн - членів НАТО та інших держав, які підписали Договір, продовжити процес ратифікації Адаптованого договору щодо звичайних збройних сил в Європі.
16. У ході трансформації НАТО ми ухвалили програму заходів, спрямовану на раціоналізацію та підвищення ефективності організації штабів. Ініціатива “НАТО +” з кадрових питань покликана доповнювати ці зусилля. Ми готові й надалі забезпечувати індивідуально та

колективно ресурси, необхідні для того, щоб гарантувати здатність Альянсу виконувати покладені на нього місії.

17. Ми вітаємо роль Парламентської асамблеї НАТО щодо сприяння зусиллям НАТО поширити стабільність на увесь європейський континент. Ми також високо цінуємо внесок Асоціації Атлантичного договору щодо поліпшення обізнаності громадськості наших країн стосовно діяльності та цілей Альянсу.
18. Ми висловлюємо щиру вдячність уряду Чеської Республіки за виявлену гостинність під час проведення самміту.
19. Наш самміт свідчить про те, що союзники по НАТО у Європі та Північній Америці, і без того об'єднані спільною історією, залишатимуться спільнотою, готовою та здатною захищати свої території, населення та збройні сили від усіх можливих викликів та загроз. Протягом понад п'ятдесяти років НАТО захищало мир, демократію та стабільність у євроатлантичному регіоні. Зобов'язання, які країни -- члени НАТО перебрали на себе під час Празького самміту, забезпечать спроможність НАТО продовжувати відігравати цю ключову роль і у майбутньому.

* *Туреччина визнає конституційну назву - Республіка Македонія.*

**СПІЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ НАТО - ЄС
ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ**

16 грудня 2002 року

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ:

вітають стратегічне партнерство між Європейським Союзом та НАТО у врегулюванні кризових ситуацій, що базується на наших спільних цінностях, неподільності безпеки та рішучості відповісти на виклики нового століття;

вітають важливу роль, яку НАТО продовжує відігравати у врегулюванні кризових ситуацій та запобіганні конфліктам і підтверджують, що НАТО залишається основою колективної оборони країн-членів;

вітають Європейську політику безпеки та оборони (ЄПБО), метою якої є доповнення комплексу інструментів, що існують у розпорядженні Європейського Союзу для врегулювання кризових ситуацій та запобігання конфліктам на підтримку Спільної зовнішньої політики та політики безпеки спроможністю проводити під проводом ЄС операції з врегулювання кризових ситуацій, у тому числі й військові операції, у виконанні яких НАТО не бере участі як організація;

підтверджують, що посилення ролі Європи сприятиме життєздатності Альянсу, особливо у галузі врегулювання кризових ситуацій;

підтверджують свою рішучість у зміцненні обороноспроможності;

заявляють, що відносини між Європейським Союзом та НАТО будуть базуватися на таких принципах:

партнерство: забезпечувати взаємне доповнення заходів обох організацій щодо врегулювання кризових ситуацій, визнаючи водночас, що Європейський Союз та НАТО є організаціями різними за своєю природою;

ефективні спільні консультації, діалог, співпраця та прозорість;

рівність та поважання принципу автономії прийняття рішень, а також інтересів Європейського Союзу та НАТО;

поважання інтересів країн - членів Європейського Союзу та НАТО;

поважання принципів Статуту ООН, на яких ґрунтується Договір про Європейський Союз та Вашингтонський договір, для створення в євроатлантичному просторі однієї з необхідних передумов стабільності та безпеки, що передбачає зобов'язання мирного розв'язання суперечок, при якому жодна країна не зможе залякувати та примушувати до чогось будь-яку іншу через загрозу застосування сили. Це також передбачає повагу до прав і обов'язків, що випливають з договорів, та утримання від односторонніх дій;

об'єднання зусиль для комплексної та прозорої розробки вимог щодо оборонної спроможності, які є спільними для обох організацій.

З цією метою:

Європейський Союз забезпечує якомога ширше задіяння європейських країн НАТО, що не є членами ЄС, до заходів у межах ЄПБО на виконання рішень, прийнятих в Ніцці, як було викладено в листі Верховного координатора ЄС від 13 грудня 2002 року;

НАТО підтримує ЄПБО у відповідності до рішень Вашингтонського самміту та надає Європейському Союзу гарантований доступ, зокрема, до механізмів планування НАТО, як це викладено у рішеннях Північноатлантичної ради від 13 грудня 2002 року;

обидві організації визнали необхідність створення, у дусі відкритості, систем забезпечення комплексної, прозорої та взаємодоповнюючої розробки вимог щодо розвитку обороноспроможності, які є спільними для обох організацій.

ЮРИДИЧНІ ПІДСТАВИ ПРИЄДНАННЯ ДО НАТО НОВИХ ЧЛЕНІВ

Північноатлантичний договір

Вашингтон, 4 квітня 1949 року

(Витяг)

Сторони цього Договору, підтверджуючи свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй та своє прагнення жити у мирі з усіма народами і урядами, сповнені рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, прагнучи сприяти стабільності і добробуту в Північноатлантичному регіоні, вирішивши об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки, уклали між собою такий Північноатлантичний договір:

...

Стаття 10

Сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні. Будь-яка запрошена таким чином держава може стати Стороною у цьому Договорі шляхом передачі свого документа про приєднання на збереження урядові Сполучених Штатів Америки. Уряд Сполучених Штатів Америки повідомить кожен із Сторін про депонування у нього кожного такого документа про приєднання.

...

**Протокол до Північноатлантичного договору
про приєднання /назва країни/**

Сторони Північноатлантичного договору, підписаного у Вашингтоні 4 квітня 1949 року,
будучи задоволені, що безпеку Північноатлантичного регіону буде поліпшено з
приєднанням /назва країни/ до Договору
погодилися з наступним:

Стаття 1

Із вступом у силу цього Протоколу Генеральний секретар Організації Північноатлантичного договору від імені всіх Сторін передасть уряду /назва країни/ запрошення приєднатись до Північноатлантичного договору. Відповідно до статті 10 Договору /назва країни/ стане Стороною в день, коли вона передасть свій документ про приєднання на збереження урядові Сполучених Штатів Америки.

Стаття 2

Даний протокол вступить у силу, коли кожна із Сторін Північноатлантичного договору повідомить уряд Сполучених Штатів Америки про його прийняття. Уряд Сполучених Штатів Америки повідомить всім Сторонам Північноатлантичного договору про дату отримання кожного такого повідомлення та про дату вступу у силу даного Протоколу.

Стаття 3

Даний Протокол, тексти якого англійською та французькою мовами мають однакову силу, зберігатимуться в архіві уряду Сполучених Штатів Америки. Його належним чином завірені копії будуть передані цим урядом урядам всіх Сторін Північноатлантичного договору.

ПЛАН ДІЙ ПАРТНЕРСТВА ПРОТИ ТЕРОРИЗМУ

21 листопада 2002 року

Прага

ПРЕАМБУЛА

1. 12 вересня 2001 року країни-члени Ради євроатлантичного партнерства (РСАП) беззастережно засудили терористичні напади на Сполучені Штати Америки 11 вересня 2001 року та зобов'язалися докладати всіляких зусиль для боротьби зі злом, яким є тероризм.
2. Керуючись цим зобов'язанням, країни-члени Ради євроатлантичного партнерства (нижче - країни РСАП) ухвалюють даний План дій Партнерства проти тероризму, з метою виконання своїх зобов'язань міжнародного права щодо боротьби з тероризмом, пам'ятаючи, що така боротьба вимагає спільних та комплексних зусиль міжнародного співтовариства, і маючи рішучий намір зробити свій ефективний внесок з використанням досвіду успішної співпраці, досягнутого в межах РСАП.
3. Країни РСАП докладатимуть усіх можливих зусиль для запобігання та придушення тероризму в усіх його формах та проявах, відповідно до загальноновизнаних норм та принципів міжнародного права, Статуту Організації Об'єднаних Націй та Резолюції 1373 Ради Безпеки ООН. У цьому контексті вони, зокрема, будуть "знаходити шляхи активізації та прискорення обміну оперативною інформацією, особливо що стосується дій чи пересувань терористів як фізичних осіб чи злочинних мереж" і "наголошувати на необхідності поліпшення координації зусиль на національному, субрегіональному, регіональному та міжнародному рівні з метою посилення глобального протистояння серйозній загрозі, що постала перед міжнародною безпекою.
4. Країни РСАП зобов'язуються обстоювати та захищати фундаментальні свободи та права людини, а також верховенство права у боротьбі з тероризмом.
5. Країни РСАП підтверджують свою рішучість підписувати, ратифікувати та виконувати відповідні конвенції ООН, що мають відношення до боротьби з тероризмом.
6. Країни РСАП будуть співпрацювати у боротьбі з тероризмом у форматі РСАП, з урахуванням специфіки своєї політики безпеки і оборони та принципів РСАП/ПЗМ щодо загальної відкритості та самовизначення. Вони намагатимуться забезпечити взаємне доповнення власних дій та зусиль відповідних міжнародних організацій.

ЗАВДАННЯ

7. Співпраця країн РЄАП охоплює низку питань роботи Ради євроатлантичного партнерства та Партнерства заради миру, що стосуються боротьби з тероризмом, зокрема, політичні консультації; операції; питання оперативної сумісності; планування оборони і збройних сил та військову реформу; управління наслідками надзвичайних ситуацій, у тому числі планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру; протиповітряну оборону та управління повітряним простором; співпрацю у галузі озброєнь; прикордонний контроль та безпеку; перекриття каналів фінансування тероризму; запобігання контрабанді зброї та вибухівки; наукову діяльність; контроль над озброєннями та непоширення зброї. Країни РЄАП наголошують, що контроль над озброєннями та непоширення зброї роблять значний внесок у глобальну боротьбу з тероризмом, особливо тому, що допомагають запобігти застосуванню ЗМЗ. У цьому контексті країни РЄАП наголошують на важливості дотримання та забезпечення ефективного виконання існуючих багатосторонніх зобов'язань.
8. Через План дій Партнерства країни РЄАП будуть визначати, організовувати, і систематизувати поточні та нові заходи РЄАП/ПЗМ, що мають особливе значення для міжнародної боротьби з тероризмом.
9. Головними завданнями Плану дій Партнерства проти тероризму є:
 - Керуватись спільними демократичними принципами, підтвердити рішучість країн РЄАП у створенні умов, що не дозволяють розвитку та поширення тероризму та надавати у цьому допомогу один одному та іншим.
 - Підкреслити рішучість країн РЄАП протидіяти тероризму в усіх його формах та проявах та засвідчити своє бажання співпрацювати заради запобігання терористичним нападам, заради захисту від них та подолання їх наслідків.
 - Надати заінтересованим партнерам більше можливостей брати участь або підтримувати заходи НАТО щодо боротьби з тероризмом з урахуванням специфіки їхньої політики національної безпеки та оборони.
 - Підтримати та полегшити співпрацю між країнами РЄАП у боротьбі з тероризмом через політичні консультації та практичні програми в межах РЄАП та Партнерства заради миру.
 - За проханням надавати допомогу країнам РЄАП у протидії ризикам та подоланні наслідків терористичних нападів, у тому числі тих, що спрямовані на економічні та інші важливі складові їхньої інфраструктури.

МЕХАНІЗМИ

10. План дій Партнерства проти тероризму було запроваджено під керівництвом Північноатлантичної ради після консультації з партнерами, що входять до РСАП.
11. План дій Партнерства проти тероризму є першим конкретним та зорієнтованим на практичний результат механізмом співпраці із залученням союзників та заінтересованих партнерів, як передбачено у Зведеному звіті про Комплексний аналіз діяльності Ради євроатлантичного партнерства та Партнерства заради миру.
12. Даний План дій буде реалізовуватись через механізми РСАП/ПЗМ, відповідно до принципів загальної відкритості та самовизначення і знайде своє відображення в Індивідуальних програмах Партнерства (ПП), або Індивідуальному плані дій Партнерства (ПДП) між НАТО та партнерами.
13. Північноатлантична рада в процесі консультацій з партнерами буде регулярно оцінювати стан реалізації Плану дій Партнерства проти тероризму і корегувати його зміст, враховуючи можливе виникнення нових загроз та обставин у міжнародній боротьбі з тероризмом.
14. Заходи, викладені у Плані дій Партнерства проти тероризму, не ставлять під загрозу реалізацію будь-якої іншої ініціативи країн РСАП що до боротьби з тероризмом. Країни РСАП і надалі сприятимуть ініціативам регіональної співпраці, спрямованим на боротьбу з тероризмом та протистояння новим загрозам безпеці, і намагатимуться забезпечити доповнення таких ініціатив зусиллями, що докладаються в межах РСАП.
15. Питання участі партнерів з числа держав Середземноморського діалогу та інших країн у заходах, передбачених Планом дій Партнерства проти тероризму, таких як семінари та інше, може розглядатися для кожного випадку окремо.

ПЛАН ДІЙ

16. Конкретні заходи згідно з Планом дій Партнерства проти тероризму викладено нижче; інші пункти можуть додаватися пізніше. Виконання цих заходів регулюється відповідними положеннями національних законодавств, з урахуванням специфіки політики безпеки і оборони країн РСАП та відповідно до принципів загальної відкритості та самовизначення.

16.1. Активізація консультацій та обміну інформацією

- 16.1.1. Політичні консультації. Союзники та партнери проводитимуть регулярні консультації щодо питань тероризму, які викликають спільне занепокоєння. Союзники будуть докладати зусиль для інформування партнерів з питань міжнародної боротьби з тероризмом та/або для урахування їх поглядів щодо цих питань на ранніх етапах відповідних обговорень всередині Альянсу. Відповідно до ухваленої процедури, партнери можуть звернутися до союзників з проханням про проведення прямих політичних консультацій з НАТО, індивідуально, чи в групах, щодо питань тероризму, які викликають їх занепокоєння. Такі консультації та обговорення будуть висвітлювати ключові питання безпеки, що викликають занепокоєння союзників та партнерів.
- 16.1.2. Обмін інформацією. Країни РЄАП будуть докладати більше зусиль, спрямованих на обмін інформацією та поглядами з питань тероризму як на засіданнях РЄАП, так і під час різних семінарів, що проводяться під егідою РЄАП/ПЗП. Країни-лідери можуть запрошуватись для організації таких заходів. Країни РЄАП беруть до відома створення Відділу зв'язку РЄАП/ПЗМ з питань розвідки. Відповідно до своїх національних законодавств вони сприятимуть обміну розвідувальною інформацією щодо загроз тероризму.
- 16.1.3. Обмін інформацією з питань озброєнь. Країни РЄАП у складі відповідних груп під егідою Ради національних керівників у галузі озброєнь будуть обмінюватись інформацією щодо діяльності, пов'язаної з розробкою обладнання та закупівлями, спрямованими на зміцнення їхніх національних сил боротьби з тероризмом.
- 16.1.4. Наукове співробітництво у визначенні та послабленні нових загроз та ризиків у галузі безпеки. Країни в Комітеті РЄАП з проблем сучасного суспільства будуть обмінюватись інформацією через мережі національних експертів, що працюють над вибраними пріоритетними питаннями, пов'язаними з запобіганням та пом'якшенням руйнівних суспільних процесів. Тісні контакти будуть підтримуватись з іншими органами НАТО, міжнародними організаціями, Консорціумом ПЗМ, що об'єднує оборонні академії, та інститутами стратегічних досліджень з метою об'єднання зусиль, визначення слабких місць та започаткування спільних проєктів.
- 16.1.5. Планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Країни РЄАП будуть обмінюватись відповідною інформацією та брати активну участь у плануванні на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру з метою оцінки ризиків та підвищення рівня захищеності цивільного населення від тероризму та ЗМУ. Це буде включати і активну участь у процедурах врегулювання кризових ситуацій.

16.2. Підвищення рівня готовності до боротьби з тероризмом

- 16.2.1. Реформування галузі оборони та безпеки. Партнери будуть активізувати зусилля, спрямовані на створення ефективних сил боротьби з тероризмом, що підлягають демократичному контролю і мають адекватну структуру та рівень оснащення.
- 16.2.2. Планування сил. Партнери, залучені до Процесу планування та оцінки сил в межах Партнерства заради миру, будуть, поміж інших питань, приділяти значну увагу Цілям партнерства, спрямованим на поліпшення їхньої здатності брати участь у заходах боротьби з тероризмом. Такі Цілі партнерства буде визначено в межах ШІОС і доведено також до партнерів, які не є учасниками ШІОС з метою інформування та заохочення їх до аналогічної діяльності.
- 16.2.3. Протиповітряна оборона та управління повітряним простором. У межах Комітету НАТО з питань протиповітряної оборони союзники та партнери будуть співпрацювати у галузі протиповітряної оборони і удосконалення спроможності здійснювати контроль повітряного простору, а в межах Комітету НАТО з управління повітряним рухом - над поліпшенням координації дій цивільних та військових диспетчерських служб у реагуванні на нову ситуацію. На основі рішень, ухвалених на державному рівні, союзники та партнери будуть брати участь у розробці системи обміну даними про ситуацію в повітряному просторі між союзниками та партнерами.
- 16.2.4. Обмін Інформацією щодо збройних сил Країни РСАП можуть, коли це доцільно, розглядати можливості обміну Інформацією щодо збройних сил, відповідальних за антитерористичні операції, та полегшення зв'язку між ними.
- 16.2.5. Підготовка та навчання Партнери будуть запрошуватись до участі у заходах підготовки та навчаннях, що мають відношення до боротьби з тероризмом і підлягають координації з боку Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі та Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО на Атлантиці. В межах можливого Робоча програма партнерства передбачатиме нові заходи та можливості у галузі підготовки та навчань, пов'язаних з антитерористичною діяльністю. Навчання також використовуватимуться як засіб обміну досвідом у боротьбі з тероризмом.
- 16.2.6. Співпраця у галузі озброєнь Країни РСАП будуть, коли це доцільно, використовувати механізм співпраці щодо озброєнь у межах Народи національних керівників у галузі озброєнь НАТО для знаходження спільних рішень, або як найменше таких, що забезпечують оперативну сумісність обладнання з метою виконання вимог щодо заходів боротьби з тероризмом.

16.2.7. Співпраця у галузі матеріально-технічного забезпечення Країни РСАП будуть, коли це доцільно, використовувати можливості співпраці у межах Народи національних служб матеріально-технічного забезпечення НАТО з метою розробки механізмів ефективної підтримки заходів боротьби з тероризмом, у тому числі підтримки країнами операцій НАТО на своїй території

16.3. Запобігання діям щодо підтримки терористичних угруповань

16.3.1. Прикордонний контроль Країни РСАП через свої органи прикордонного контролю будуть активізувати зусилля, спрямовані на запобігання незаконного пересування людей чи матеріалів через міжнародні кордони Вони будуть сприяти наданню допомоги у цій галузі, що забезпечується в межах ПЗМ У цьому контексті буде заохочуватись подальша регіональна та міжнародна співпраця між країнами РСАП

16.3.2. Економічний вимір У межах Економічного комітету РСАП, країни РСАП будуть обмінюватись Інформацією та поглядами з економічних аспектів міжнародної боротьби з тероризмом Це, зокрема, стосується регулятивних положень, спрямованих на недопущення фінансування терористичних заходів, унеможливлення методів та перекриття джерел фінансування терористичних угруповань

16.3.3. Контроль над озброєннями Країни РСАП будуть продовжувати свою співпрацю у галузі контролю над озброєннями та проводити консультації щодо заходів ефективного контролю над зброєю масового знищення та безпечною утилізацією пов'язаних з нею речовин та матеріалів Вони також надаватимуть підтримку у поточній роботі, спрямованій на розробку та прийняття до кінця 2002 року міжнародного кодексу поведінки з непоширення балістичних ракет

16.3.4. Стрілецька зброя та легке озброєння В межах Спеціальної групи РСАП з питань стрілецької зброї та легкого озброєння країни РСАП будуть продовжувати обмін Інформацією щодо нелегальної торгівлі вогнепальною зброєю, боєприпасами, вибухівкою, матеріалами та технологіями, що можуть бути застосовані для підтримки тероризму

16.4. Розвиток оборонної спроможності для врегулювання наслідків терористичних дій

16.4.1. Питання тероризму, пов'язані зі зброєю масового знищення. Партнери будуть запрошуватись до підтримки та участі у заходах під проводом НАТО, спрямованих на розвиток обороноспроможності для боротьби з тероризмом, пов'язаним зі зброєю масового знищення, та обміну відповідною інформацією і досвідом у цій галузі відповідно до процедур, які підлягають узгодженню.

16.4.2. Розвиток співпраці у плануванні на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Шляхом подальшої реалізації Плану дій щодо планування з надзвичайних ситуацій (ПНС) цивільного характеру, ухваленого Вищим комітетом планування на випадок надзвичайних ситуацій ВКПНС/РЄАП 26 листопада 2001 року та доповненого 25 червня 2002 року, країни РЄАП будуть продовжувати свою співпрацю, спрямовану на підвищення рівня готовності до можливих терористичних нападів із застосуванням ЗМУ, у тому числі хімічної, біологічної, радіологічної та ядерної зброї. Партнери, головним чином, орієнтуються на участь в роботі ВКПНС і його рад та комітетів з питань планування з метою вивчення усіх можливих варіантів надання підтримки у подоланні наслідків будь-якого терористичного нападу, з урахуванням пропозицій, ухвалених міністрами закордонних справ Альянсу на зустрічі в Рейк'явіку. Сюди входять:

- співпраця між цивільними та військовими органами влади: визначення та розробка можливостей співпраці між цивільними та військовими, у тому числі шляхом підготовки та навчань, а також взаємної підтримки; швидке реагування: аналіз того, як національні формування швидкого реагування можуть сприяти підвищенню спроможності країн РЄАП реагувати на прохання країн, що зазнали нападу, про допомогу у врегулюванні наслідків застосування ЗМУ для цивільного населення; вивчення можливостей застосування у цій галузі знань та досвіду цивільного характеру; співпраця з ВКПНС щодо шляхів удосконалення оперативної сумісності між формуваннями швидкого реагування та інших можливих заходів, з метою забезпечення країн РЄАП можливостями швидкого реагування як на національному так і на міжнародному рівні;
- загальні рекомендації: необов'язкові для виконання рекомендації загального характеру або мінімальні стандарти, що стосуються планування, підготовки, процедур та обладнання, якими країни РЄАП могли б керуватися на добровільних засадах;
- інвентаризація ресурсів обороноспроможності: подальший розвиток та уточнення Інвентарного обліку національних ресурсів обороноспроможності з метою максимального підвищення його практичної користі;

- виявлення загроз ЗМУ та попередження населення: вивчення, у співпраці з військовим керівництвом НАТО, шляхів надання підтримки національним органам влади в удосконаленні системи виявлення загроз ЗМУ та попередження населення у разі їх виникнення;
- мережа лабораторій: розглянути можливість створення мережі постійно діючих лабораторій та мобільних модулів обладнання;
- медичні протоколи: надання підтримки у розробці медичних протоколів для підвищення ефективності підрозділів координованого реагування;
- посилення ролі Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи: подальше удосконалення елементів обороноспроможності, що знаходяться у розпорядженні ЄАЦКРК, у тому числі шляхом надання допомоги національними експертами для забезпечення можливості надання союзниками та партнерами швидкої та ефективної допомоги один одному у разі терористичного нападу із застосуванням ЗМУ, включаючи хімічну, бактеріологічну, радіологічну та ядерну зброю;
- перетинання кордонів: приєднання до Типової угоди про полегшення життя важливих транскордонних транспортних перевезень.

16.4.3. Військовий внесок у врегулювання наслідків терористичних нападів. Країни РЄАП розглянуть можливість надання інформації Верховному головнокомандуючому ОЗС НАТО у Європі про військові ресурси, що можуть використовуватися для надання термінової допомоги цивільним органам державної влади, за їх проханням, особливо у разі нападів із застосуванням хімічної, біологічної та радіологічної зброї.

16.4.4. Співпраця у науковій діяльності несекретного характеру, спрямованій на пом'якшення наслідків тероризму. Країни, представлені у Науковому комітеті РЄАП будуть обмінюватись науковими та технологічними знаннями з питань, що мають відношення до боротьби з тероризмом. На додаток, відбуватиметься цілеспрямоване наукове співробітництво експертів Групи НАТО з питань цивільної науки та технології, що пов'язані з безпекою, спрямоване на створення більш ефективної наукової бази для пом'якшення наслідків терористичних дій. Партнери, що мають широкі наукові можливості у відповідних галузях, будуть співпрацювати з вченими НАТО у створенні наукової бази для пом'якшення наслідків тероризму. Науковий комітет надаватиме відповідним комітетам Альянсу дорадчу допомогу з питань, пов'язаних з науковими аспектами боротьби з тероризмом та здійснюватиме тісну координацію з органами НАТО, що займаються секретною діяльністю (у тому числі з Центром з питань ЗМУ та Організацією наукових досліджень та технологій).

- 16.4.5. Співробітництво у галузі розробки обладнання та закупівель. Країни РЄАП будуть використовувати роботу груп, що діють в межах Наради національних керівників у галузі озброєнь, для визначення потреб в обладнанні для ефективнішого управління наслідками терористичних дій і, коли це доцільно, співпрацювати у розробці та/або закупівлі обладнання, що відповідає таким потребам. Особлива увага має приділятися технологіям подвійного використання, що відповідають як військовим, так і цивільним потребам.

16.5. Допомога партнерам у боротьбі з тероризмом

- 16.5.1. Використання механізму Координаційного центру Політично-військового керівного комітету. В межах діючого ПВКК тематичні засідання Координаційного центру будуть присвячуватись, коли це доцільно, конкретним потребам партнерів, пов'язаним з боротьбою проти тероризму.
- 16.5.2. Створення Цільових фондів ПЗМ та внески до них. Відповідно до політики щодо Цільових фондів ПЗМ, країни РЄАП будуть розглядати можливості створення Цільових фондів ПЗМ для допомоги окремим країнам-членам у конкретних заходах боротьби з тероризмом, як передбачено у Комплексному аналізі роботи Ради євроатлантичного партнерства та Партнерства заради миру. Створення таких Цільових фондів може найбільше відповідати потребам партнерів з Центральної Азії, Кавказу та Балкан. Ці проекти будуть реалізовуватись в першочерговому порядку.
- 16.5.3. Програми наставництва. Країни РЄАП будуть розробляти програми наставництва з конкретних питань, що стосуються боротьби з тероризмом, щоб обмінюватися практичним досвідом у цій галузі. Навчання у дусі ПЗМ будуть також активно використовуватись для обміну досвідом у боротьбі з тероризмом.

ЗВІТУВАННЯ

16. Генеральний секретар НАТО як голова Ради євроатлантичного партнерства може звітувати про заходи за Планом дій Партнерства проти тероризму перед міністрами закордонних справ і міністрами оборони країн НАТО та РЄАП.
17. Генеральний секретар може довести зміст цього документа до Ради Безпеки ООН як такого, що є початковим внеском Партнерства у виконання Резолюції 1373 Ради Безпеки ООН.

ПЛАН ДІЙ УКРАЇНА-НАТО

Вступ

Цей План дій було розроблено відповідно до рішення Комісії Україна-НАТО з метою поглиблення і розширення відносин Україна-НАТО; він відображає Стратегію відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Він базується на Хартії про особливе партнерство, підписаній у Мадриді 9 липня 1997 р., яка залишається основою відносин Україна-НАТО.

Метою цього Плану дій є чітке визначення стратегічних цілей і пріоритетів України для досягнення її мети повної інтеграції у євроатлантичні структури безпеки і для створення стратегічних рамок для існуючого і майбутнього співробітництва Україна-НАТО відповідно до Хартії. У цьому контексті він буде періодично переглядатися.

План дій містить спільно погоджені принципи і цілі. З метою забезпечення досягнення цих цілей і принципів згідно з Розділом V розроблятимуться Щорічні Цільові плани (ЦП), які включатимуть конкретні внутрішні заходи України та відповідні спільні заходи Україна-НАТО.

Розділ I. Політичні і економічні питання

1. Політика і безпека

А) Внутрішньополітичні питання

Принципи

З метою більш тісної євроатлантичної інтеграції Україна продовжуватиме проводити внутрішню політику, основувану на зміцненні демократії та верховенстві права, повазі до прав людини, принципі розподілу влад і незалежності судів, демократичних виборах відповідно до норм Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), політичному плюралізмі, свободі слова, повазі до прав національних та етнічних меншин та недискримінації за політичними, релігійними або етнічними ознаками. Це включатиме забезпечення адаптації чинного законодавства для втілення зазначеної політики.

Зважаючи на орієнтацію зовнішньої політики України на європейську і євроатлантичну інтеграцію, включаючи її заявлену перспективну мету членство в НАТО, Україна продовжуватиме розвиток законодавства, базуючись на загальних принципах демократії та міжнародного права.

Важливим елементом реформування правової системи є участь у конвенціях Ради Європи, які встановлюють спільні стандарти для європейських країн. Зусилля мають бути спрямовані на реформування правоохоронних структур, удосконалення механізмів забезпечення дотримання і виконання всіма державними та громадськими структурами принципу верховенства права, посилення ролі структур, що захищають громадянські права.

Цілі

I.1.A.1 зміцнення демократичних і виборчих інституцій;

I.1.A.2 зміцнення повноважень та незалежності судової влади;

I.1.A.3 сприяння постійному розвитку і зміцненню громадянського суспільства, верховенству права, захисту основних прав людини і громадянських свобод;

I.1.A.4 забезпечення свободи віросповідання;

I.1.A.5 забезпечення свободи зібрань;

I.1.A.6 завершення адміністративної реформи;

I.1.A.7 зміцнення цивільного демократичного контролю над Збройними Силами і сектором безпеки в цілому;

I.1.A.8 боротьба з корупцією, відмиванням грошей та незаконною економічною діяльністю шляхом економічних, правових, організаційних і правоохоронних заходів; проведення необхідних заходів для вилучення зі списку FATF, зокрема прийняття та імплементація закону, який відповідає стандартам FATF;

I.1.A.9 забезпечення рівноваги між трьома гілками влади законодавчою, виконавчою та судовою шляхом конституційних і адміністративних реформ і забезпечення їхньої ефективної співпраці.

В) Зовнішня політика і політика у галузі безпеки

Принципи

Повна інтеграція у євроатлантичні структури безпеки є пріоритетом і стратегічною метою зовнішньої політики України. У цьому контексті майбутні процеси внутрішнього розвитку країни будуть здійснюватися на основі рішень, спрямованих на підготовку України для досягнення її мети щодо інтеграції в євроатлантичні структури.

Україна і НАТО мають спільне бачення об'єднаної і вільної Європи і спільну рішучість боротися з тероризмом, розповсюдженням зброї масового знищення (ЗМЗ), регіональною нестабільністю та іншими загрозами безпеці.

Інтереси національної безпеки та існуюча міжнародна ситуація вимагають істотного поглиблення відносин між Україною і НАТО.

Цілі

I.1.B.1 оновлення зовнішньої політики і політики у галузі безпеки з метою відображення мети України щодо повної євроатлантичної інтеграції;

I.1.B.2 реформування державних органів у сфері національної безпеки та оборони, яке б відображало євроатлантичну політику України;

I.1.B.3 ствердження України як ключового донора регіональної стабільності та безпеки, включаючи збільшення внеску України до міжнародного співробітництва з врегулювання конфліктів та підтримання миру;

I.1.B.4 продовження і розширення участі у відповідних операціях з підтримання миру;

I.1.B.5 повне дотримання міжнародних зобов'язань з контролю над озброєннями;

I.1.B.6 подальший розвиток цивільно-військових відносин;

I.1.B.7 розширення участі у міжнародній боротьбі проти тероризму, включаючи повне виконання всіх пов'язаних з цією проблемою резолюцій Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, а також участь у заходах, передбачених Планом дій Партнерства проти тероризму;

I.1.B.8 подальше запровадження необхідних внутрішніх заходів у галузі боротьби з тероризмом, зокрема шляхом зміцнення безпеки кордонів і системи експортного контролю з метою боротьби з розповсюдженням ЗМЗ та засобів її доставки, а також відмиванням грошей.

2. Економічні питання

Принципи

Принципи зміцнення ринкової економіки та економічні стандарти Організації економічного співробітництва і розвитку, захист економічних свобод, забезпечення стабільності та добробуту через економічну свободу, соціальну справедливість та відповідальне ставлення до навколишнього середовища є вирішальними для розвитку української економіки.

Прагнучи досягти своєї стратегічної мети повної інтеграції у євроатлантичні структури безпеки, Україна зобов'язується привести своє внутрішнє законодавство у відповідність до правил і процедур, прийнятих на євроатлантичному просторі.

Україна продовжуватиме докладати зусиль, спрямованих на забезпечення сталого економічного зростання та істотного підвищення загального рівня життя.

Ключовим елементом економічної стратегії України є забезпечення відкритості економіки відповідно до стандартів Світової організації торгівлі (СОТ). Це сприятиме економічній безпеці

держави і забезпечить більш тісну координацію внутрішньої та зовнішньої політики держави в галузі економіки.

Зовнішньоекономічним пріоритетом України є повна інтеграція до світового економічного простору та поглиблення її міжнародного економічного співробітництва.

Цілі

I.2.1 сприяння сталому економічному зростанню, включаючи сприяння структурній перебудові економіки для підтримання стабільного зростання річного ВВП, низьких темпів інфляції, зростання реальних доходів населення та обмеження бюджетного дефіциту;

I.2.2 введення мораторію на ініціювання законопроектів про податкові пільги;

I.2.3 створення умов, необхідних для вступу до СОТ;

I.2.4 сприяння економічному співробітництву між Україною, НАТО та країнами-партнерами;

I.2.5 проведення реформ оборонної економіки для досягнення мети України щодо інтеграції в євроатлантичні структури;

I.2.6 створення інституційного середовища, що стимулюватиме ділову активність, економічне зростання на основі структурно-інноваційних перетворень, створення сучасної соціальної інфраструктури і механізмів соціально-ринкової економіки, з одночасною підтримкою адекватної мережі соціального захисту;

I.2.7 проведення економічних і структурних реформ, з урахуванням рекомендацій Світового Банку, Міжнародного валютного фонду (МВФ) та інших міжнародних інституцій, включаючи заходи для сприяння приватизації, боротьби з корупцією та підвищення прозорості державних витрат;

I.2.8 розширення процесу земельної реформи;

I.2.9 гарантування економічних прав і свобод громадян в усіх формах, у тому числі шляхом посилення захисту прав інтелектуальної власності;

I.2.10 створення необхідних передумов для формування середнього класу;

I.2.11 обмеження різниці у реальних доходах між верствами населення з високими і низькими доходами і докладання зусиль для ліквідації бідності;

I.2.12 посилення енергетичної безпеки.

3. Інформаційні питання

Принципи

Принципи свободи слова і преси та вільне поширення інформації є наріжними каменями для утвердження демократичної держави і суспільства, що керуються верховенством права.

Положення Конституції України щодо свободи слова та інформації відповідають статті 19 Загальної декларації прав людини і статті 10 Конвенції про захист прав людини і основних свобод.

Україна підтримує Резолюцію 59 (1) Генеральної Асамблеї ООН, яка проголошує, що свобода інформації є основним правом людини і критерієм для усіх інших свобод.

Хоча відповідне українське законодавство містить важливі положення щодо забезпечення свободи слова та інформації, Україна сповнена рішучості покращити загальне та правове середовище, в якому працюють засоби масової інформації (ЗМІ), а також зміцнити свободу висловлювань і сприяти усуненню перешкод у діяльності ЗМІ. У зв'язку з цим, суттєве значення має тісне співробітництво України з відповідними міжнародними організаціями, зокрема Радою Європи та ОБСЄ.

Цілі

I.3.1 вдосконалення і забезпечення реалізації гарантій свободи думки і слова, свободи преси, вільного висловлення поглядів і переконань та доступу до інформації;

I.3.2 забезпечення вільного отримання, публікації та поширення інформації засобами масової інформації;

I.3.3 імплементація відповідного законодавства для усунення перешкод діяльності ЗМІ;

I.3.4 поглиблення інформаційного виміру співробітництва Україна-НАТО, включаючи парламентське співробітництво;

I.3.5 підвищення рівня обізнаності громадськості з НАТО шляхом співробітництва України з НАТО у сфері інформації, включаючи співробітництво з Центром інформації і документації НАТО в Україні.

Розділ II. Питання безпеки і оборони та військові питання

A) Реформа у галузі оборони і безпеки

Принципи

Україна залишається відданою подальшому проведенню реформ у галузі оборони та безпеки, спрямованих на реструктуризацію та перетворення національної структури оборони та безпеки на демократично контрольовану та ефективну організацію, що здатна забезпечити державний суверенітет і територіальну цілісність та сприяти зміцненню миру та стабільності в євроатлантичному регіоні.

Запроваджуючи ці реформи у галузі національної оборони і безпеки, Україна прагне адаптувати свої структури і завдання до загроз безпеці, які змінюються, на євроатлантичному просторі, відійти від принципу “кругової територіальної оборони країни”, враховувати необхідність розвитку як воєнних, так і невоєнних аспектів врегулювання криз.

В той час як зусилля, зосереджені на реформуванні Збройних Сил України, залишатимуться пріоритетом, у контексті нових загроз безпеці Україна прагне більш повно використовувати сили та засоби Держкомкордону, МВС та МНС. Реформа інших силових структур, таких як Прикордонні війська, посилить можливості України щодо запобігання нелегальному переміщенню наркотичних, радіоактивних та інших заборонених речовин, людей, передачі технологій подвійного призначення, а також боротьби з транскордонною злочинністю.

Україна прагне доповнити воєнну реформу програмами з вирішення проблемних питань, пов'язаних з її проведенням, таких як допомога військовослужбовцям, звільненим у запас або відставку, закриття військових баз, безпечна утилізація застарілих та надлишкових боєприпасів і військової техніки, конверсія оборонних підприємств та рекультивация земель.

Збройні Сили України мають підняти до значно більш високого рівня свою оборонну інфраструктуру, сили та засоби, щоб відповідати вимогам нової системи колективної безпеки та новим методам ведення військових операцій. Ця робота має здійснюватися на основі глибокої реструктуризації оборонно-промислового комплексу, з тим щоб він повністю відповідав вимогам ринкової економіки та відкритої конкуренції як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках.

Цілі

П.А.1 реформування Збройних Сил України з метою перетворення на добре підготовлені та оснащені, більш мобільні та сучасні збройні сили, здатні відповідати на загрози безпеці, захищати територію держави та робити внесок до миротворчих і гуманітарних місій під егідою міжнародних організацій;

П.А.2 посилення цивільного контролю над Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, включаючи підвищення рівня співробітництва з Парламентом і посилення його контролю, а також більш активну участь цивільних осіб у процесі прийняття рішень у галузі безпеки;

П.А.3 зміцнення державних структур з метою покращання реагування на виклики, пов'язані з невійськовими і асиметричними загрозами;

П.А.4 посилення державної міжвідомчої координації між Міністерством оборони, Мінпромполітики, Прикордонними військами, МНС і МВС з метою покращання реагування на наслідки природних та антропогенних катастроф, включаючи терористичними акти;

В) Співробітництво з НАТО

Принципи

У контексті проведення воєнної реформи та адаптації до нових загроз особливо важливим є співробітництво України з НАТО у галузі воєнної реформи, пов'язаних з обороною сферах, а також у військовій галузі.

Співробітництво з НАТО у військовій сфері розглядається як важливий елемент партнерства України з НАТО в цілому. Військова співпраця дозволяє втілити військові аспекти загальнополітичних цілей і завдань планування у військове співробітництво з метою їх виконання.

У цьому контексті Україна буде максимально використовувати потенціал своїх цивільних і військових програм співробітництва з НАТО та її державами-членами з метою досягнення поставлених завдань. Зазначене особливо стосується Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи (СРГ ВР), яка є одним з ключових механізмів співробітництва Україна-НАТО у галузі оборони та безпеки. Важливими інструментами реформування та співробітництва також є Процес планування та оцінки сил (ППОС), а також програми співробітництва у галузях озброєнь, протиповітряної оборони, контролю за повітряним простором, оборонних досліджень і технологій, науки, планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, матеріально-технічного забезпечення і стандартизації та військового співробітництва. У той час як робота в рамках СРГ ВР встановлює пріоритети проведення воєнної реформи, співробітництво з оборонних питань сприяє досягненню взаємосумісності з НАТО та підвищує загальний потенціал України відігравати ключову роль у забезпеченні регіональної безпеки.

Проведення реформи та військово співробітництво сприяють також реалізації стратегічної мети України щодо євроатлантичної інтеграції шляхом поступового прийняття стандартів і процедур НАТО, а також підвищення взаємосумісності між Збройними Силами України та НАТО, зокрема шляхом імплементації Цілей партнерства та участі в операціях з реагування на кризи під проводом НАТО.

Цілі

П.В.1 максимальне використання потенціалу СРГ ВР, підвищення ролі та координації практичного співробітництва Україна-НАТО в рамках Програми “ПЗМ” та у двосторонній співпраці з метою сприяння імплементації Національних цілей воєнної реформи та Цілей партнерства;

П.В.2 забезпечення спрямування військового співробітництва України з НАТО і надалі на досягнення проголошеної Україною мети підвищення спроможностей Збройних Сил України в реалізації планів воєнної реформи;

П.В.3 збільшення внеску України до миротворчих операцій під проводом НАТО на Балканах та заходів держав-членів Альянсу в рамках боротьби з тероризмом;

П.В.4 досягнення повної взаємосумісності, ефективності та готовності до виконання завдань підрозділами Збройних Сил України шляхом повної імплементації Цілей партнерства;

П.В.5 підвищення рівня професійної підготовки українського цивільного і військового персоналу;

П.В.6 продовження розробки та впровадження угод щодо співробітництва між Україною та НАТО, таких як Меморандум про взаєморозуміння про забезпечення підтримки операцій НАТО з боку України та Меморандум про взаєморозуміння щодо стратегічних авіаперевезень, а також забезпечення їх повної імплементації;

П.В.7 підтримання готовності підрозділів Об'єднаних сил швидкого реагування до участі у спільних операціях з НАТО, а також здійснення підготовки цих підрозділів відповідно до стандартів НАТО;

П.В.8 досягнення необхідного рівня сумісності сучасних та майбутніх зразків озброєнь, військової техніки та доктрини Збройних Сил України, що дозволить досягти мінімально достатнього рівня

взаємосумісності для виконання в кожному окремому випадку завдань у спільних з НАТО інтересах та приведення практики закупівель до стандартів країн-членів НАТО;

П.В.9 посилення ролі України як ключового учасника регіональних операцій з подолання наслідків природних лих та надзвичайних ситуацій цивільного характеру; підтримка України у справі вдосконалення національної об'єднаної системи планування з питань надзвичайних ситуацій цивільного характеру та реагування на природні лиха; розвиток взаємосумісності в організації та процедурах операцій з подолання наслідків катастроф, в т.ч. через механізми Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи;

П.В.10 вдосконалення системи управління повітряним рухом в Україні, включаючи функціонування служб управління повітряним рухом, з метою більш якісного реагування на можливі терористичні загрози;

П.В.11 мінімізація шкоди, спричиненої забрудненням навколишнього середовища внаслідок проведення широкомасштабних військових навчань, включаючи міжнародні, та випробування озброєнь та військової техніки, а також забрудненням, що виникло у процесі зберігання та знешкодження хімічних речовин, вибухівки, протипіхотних мін, надлишкової стрілецької зброї і легких озброєнь та небезпечних боєприпасів;

П.В.12 покращання взаємосумісності засобів зв'язку та інформаційно-комунікаційних систем України та НАТО;

П.В.13 розвиток міжнародного співробітництва між науковцями України, країн-членів НАТО та країн-партнерів, а також розвиток співробітництва в галузі науки та технологій у рамках Наукової Програми.

С) Питання ресурсів

Принципи

Воєнна реформа також вимагатиме значних фінансових витрат. Це означає, що Україні необхідно створити відповідну систему управління ресурсами на основі методології НАТО та з урахуванням міжнародного досвіду в складанні оборонних бюджетів.

Україна надає пріоритетного значення співробітництву в галузях, спрямованих на досягнення конкретних практичних результатів, та таких, що відповідають національним інтересам і підтримують проведення воєнної реформи в Україні.

Цілі

П.С.1 покращання прозорості оборонного планування та процедур укладання бюджету; перехід до сучасної системи НАТО щодо розробки оборонних програм, бюджетного планування та фінансування;

П.С.2 реформування процедури фінансового планування з метою підтримки проведення воєнної реформи та переходу Збройних Сил на професійну основу;

П.С.3 підготовка фахівців в галузі управління ресурсами, складання бюджету та фінансування оборонних потреб;

П.С.4 реформування процесів виробництва, закупівель, фінансування та проведення тендерів в оборонно-промисловому комплексі (ОПК) для відображення євроатлантичної орієнтації України та її мети стати країною з ефективно діючою ринковою економікою. Це включатиме і адаптацію ОПК до стандартів НАТО.

Розділ III. Захист і безпека інформації

Принципи

Україна сповнена рішучості розвивати і гармонізувати свою національну систему захисту інформації з обмеженим доступом відповідно до критеріїв і стандартів НАТО.

Доступ до інформації з обмеженим доступом та її захист ґрунтуються на вимогах НАТО і національному законодавстві України, зокрема на Угоді про безпеку між Урядом України і НАТО, підписаній 13 березня 1995 р., та ратифікованій Верховною Радою України 12 вересня 2002 р.

Україна готова здійснювати поточний обмін з НАТО відповідною інформацією з обмеженим доступом, що є передумовою поглибленого співробітництва України з НАТО.

Цілі

III.1 повна імплементація Угоди про безпеку між Урядом України та НАТО, зокрема затвердження та імплементація “Правил поведіння та забезпечення охорони інформації НАТО з обмеженим доступом”;

III.2 покращання системи взаємного захисту інформації з обмеженим доступом, включаючи діяльність Центру реєстрації секретних документів НАТО;

III.3 досягнення домовленостей з НАТО, які нададуть можливість обміну з НАТО інформацією з обмеженим доступом в галузі військового планування і реформи;

III.4 модернізація державних систем телекомунікації та інформації, по яких може передаватися інформація НАТО з обмеженим доступом, відповідно до вимог і стандартів НАТО;

III.5 розробка і проведення навчальних програм для особового складу у різних галузях інформаційної безпеки.

Розділ IV. Правові питання

Принципи

Україна і надалі проводитиме огляд свого чинного законодавства для визначення відповідності правилам і нормам НАТО.

Цілі

IV.1 перегляд законів і підзаконних актів та міжнародних договорів для спрощення надання Україні допомоги з боку НАТО або держав-членів в усіх видах співробітництва України з НАТО, як на урядовому, так і на неурядовому рівнях;

IV.2 забезпечення повної імплементації угод між Україною і НАТО, включаючи Угоду про безпеку, Угоду між державами-учасниками Північноатлантичного Договору та іншими державами, які беруть участь у Програмі “Партнерство заради миру”, щодо статусу їх збройних сил, Меморандум про взаєморозуміння про забезпечення підтримки операцій НАТО з боку України і запланований Меморандум про взаєморозуміння щодо стратегічних авіап перевезень;

IV.3 вдосконалення законодавства України у сфері регулювання промислового виробництва, пов'язаного з обороною, з метою його наближення до норм і стандартів НАТО (права власності, захист інформації з обмеженим доступом, державні гарантії виробникам і підприємцям, умови іноземних інвестицій в ОПК, фінансування проектів, законодавство та процедури експортного контролю);

IV.4 створення правової та організаційної бази співробітництва між Україною і НАТО у галузі озброєнь, оборонних досліджень і технологій.

Розділ V. Механізми імплементації

Україна щорічно представлятиме свій проект Цільового плану (ЦП) для досягнення принципів і цілей, викладених в Плані дій (ПД).

У рамках Комісії Україна-НАТО (КУН) країни-члени НАТО надаватимуть поради щодо запропонованих конкретних заходів та термінів виконання, а КУН погоджуватиме усі спільні заходи Україна-НАТО. Після цього, Україна затверджуватиме на найвищому рівні свій ЦП, який включатиме як спільні заходи України з НАТО, погоджені КУН, так і внутрішні заходи.

Річні плани і програми існуючих і нових Спільних робочих груп, зокрема СРГ ВР, Робочий план Військового комітету Україна-НАТО, а також робочі плани і програми інших відповідних спільних робочих органів/груп Україна-НАТО і надалі визначатимуть рамки та ключові елементи співробітництва між Україною і НАТО з метою досягнення визначених цілей та орієнтирів.

Україна повністю користуватиметься існуючими механізмами КУН і ПЗМ для сприяння досягненню цілей, визначених у Плані дій. Хоча основну відповідальність несе Україна, країни-члени НАТО продовжуватимуть підтримувати реформи шляхом надання допомоги і ознайомлення з власною оцінкою і досвідом.

КУН щорічно розглядатиме результати виконання цілей Плану дій, включаючи реалізацію спільних заходів України з НАТО та заходів, що їх Україна здійснила сама згідно ЦП. Доповідь про здійснену роботу готуватиметься Міжнародним секретаріатом/Міжнародним військовим штабом та передаватиметься для коментарів держав-членів і України. Проводитимуться підсумкові піврічні та річні спільні засідання Політичного комітету та Політико-військового керівного комітету у форматі КУН, після чого проект щорічної Доповіді про здійснену роботу передаватиметься до відома послів КУН. Після цього Доповідь передаватиметься до відома міністрів закордонних справ КУН.

**ЦІЛЬОВИЙ ПЛАН УКРАЇНА – НАТО НА 2003 РІК
У РАМКАХ ПЛАНУ ДІЙ УКРАЇНА – НАТО**

(Витяг)

РОЗДІЛ I. ПОЛІТИЧНІ І ЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ

1. ПОЛІТИКА І БЕЗПЕКА

В ЗОВНІШНІЯ ПОЛІТИКА І ПОЛІТИКА У ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ

	Заходи	Примітки
Ціль I.1.B.1	ООНОВЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ І ПОЛІТИКИ В ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ З МЕТОЮ ВІДОБРАЖЕННЯ МЕТИ УКРАЇНИ ЩОДО ПОВНОЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	
Внутрішній захід	Здійснення заходів щодо оновлення Концепції (основ державної політики) національної безпеки України	протягом року
Внутрішній захід	Здійснення заходів щодо оновлення Воєнної доктрини України	презентація проекту закону: I квартал
Внутрішній захід	Вивчення можливості розташування карт, результатів супутникових спостережень, аерофотозйомки з метою їх використання у цивільних цілях	II квартал
Спільний захід Україна - НАТО	Проведення консультацій між Україною і НАТО з питань внесення змін до законів України у сфері безпеки та зовнішньої політики з метою відображення євроатлантичних устремлень України	

Ціль I.1. В.2	РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ, ЯКЕ Б ВІДОБРАЖАЛО ЄВРОАТЛАНТИЧНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ	
Внутрішній захід	Здійснення заходів щодо визначення повноважень Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України	I квартал
Внутрішній захід	Здійснення заходів щодо початку роботи Державної ради з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України	I квартал
Спільний захід Україна - НАТО	Інформування НАТО про бачення Україною державної системи координації співробітництва з НАТО	II квартал
Ціль I.1. В.3	УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ПРОВІДНОГО КОНТРИБУТОРА РЕГІОНАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ, ВКЛЮЧАЮЧИ ЗБІЛЬШЕННЯ ВНЕСКУ УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ ТА ПІДТРИМАННЯ МИРУ	
Внутрішній захід	Обмін інформацією з державами - партнерами з Кавказького регіону та Центральної Азії та державами – учасниками ГУУАМ про досвід співробітництва Україна - НАТО у сфері миротворчої діяльності	протягом року
Спільний захід Україна - НАТО	Підтримка політичного діалогу між Україною і НАТО з питань безпеки на Балканах та продовження співробітництва з державами – членами НАТО в різних форматах з метою просування мирного процесу у Колишній Югославській Республіці Македонія	протягом року
Спільний захід Україна - НАТО	Проведення консультацій Україна - НАТО щодо заходів, необхідних для підтримання миру та стабільності в євроатлантичному регіоні, включаючи Кавказ та Центральну Азію	протягом року
Спільний захід	Проведення консультацій Україна - НАТО з питань безпекової ситуації у Молдові, у т.ч. з питання ліквідації	

Україна - НАТО	російських боєприпасів у Придністров'ї	
Ціль I.1. B.4	ПРОДОВЖЕННЯ І РОЗШИРЕННЯ УЧАСТІ У ВІДПОВІДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ	
	Заходи передбачено у цілі II.B.3	
Ціль I.1.B.5	ПОВНЕ ДОТРИМАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ З КОНТРОЛЮ НАД ОЗБРОЄННЯМИ	
Внутрішній захід	Прийняття закону про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання	IV квартал
Внутрішній захід	Внесення змін до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою посилення відповідальності за порушення законодавства у галузі постачання товарів військового призначення	IV квартал
Внутрішній захід	Регулярне інформування учасників Режиму контролю за ракетними технологіями (РКРТ), Групи ядерних постачальників згідно з відповідними режимами, Комітету Цангера, Вассенаарських домовленостей, а також реєстрів ООН і ОБСЄ та Австралійської групи (після набуття Україною членства в згаданій Групі) про зобов'язання України в сфері контролю над озброєннями і постачання	протягом року
Внутрішній захід	Забезпечення виконання Україною вимог нових та оновлених режимів експортного контролю, у яких вона бере участь	протягом року
Ціль I.1.B.6	ДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВИХ ВІДНОСИН	
	Заходи передбачено у цілях I.1.A.7, II.A.2, II.A.3, II.B.5	

Ціль I.1.B.7	РОЗШИРЕННЯ УЧАСТІ У МІЖНАРОДНІЙ БОРОТБІ ПРОТИ ТЕРОРИЗМУ, ВКЛЮЧАЮЧИ ПОВНЕ ВИКОНАННЯ ВСІХ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЦІЄЮ ПРОБЛЕМОЮ РЕЗОЛЮЦІЙ РАДИ БЕЗПЕКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ, А ТАКОЖ УЧАСТЬ У ЗАХОДАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ПЛАНОМ ДІЙ ПАРТНЕРСТВА ПРОТИ ТЕРОРИЗМУ	
Внутрішній захід	Завершення розслідування та підготовка доповіді щодо недоведених звинувачень про передачу озброєнь Іраку	
Внутрішній захід	Підготовка переліку можливих змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність” щодо вдосконалення взаємодії між банками та правоохоронними органами, звернення до держав - членів НАТО за експертними рекомендаціями	IV квартал
Внутрішній захід	Вдосконалення робочих відносин з Інтерполом	протягом року
Внутрішній захід	Встановлення контактів з Європолом	I півріччя
Спільний захід Україна - НАТО	Обмін інформацією із заінтересованими державами - членами НАТО в рамках операцій міжнародної антитерористичної коаліції	
Спільний захід Україна - НАТО	Проведення консультацій Україна - НАТО з політичних та безпекових аспектів нерозповсюдження зброї масового знищення	
Спільний захід Україна - НАТО	Обговорення з Спеціальним комітетом НАТО питань протидії новим ризикам та загрозам безпеці	
Спільний захід Україна - НАТО	Запрошення НАТО до обговорення питання захисту від терористичних атак на ядерні, біологічні, хімічні та радіологічні об'єкти	
Спільний захід	Організація конференції з державами - членами НАТО для обміну досвідом щодо реагування на сучасні загрози	

Україна - НАТО	міжнародній безпеці і стабільності	
Спільний захід Україна - НАТО	Встановлення "другої лінії оборони" у вигляді радіаційних детекторів на основних пунктах перетину державного кордону, в морських портах та аеропортах	
Спільний захід Україна - НАТО	Продовження переговорів з НАТО щодо ініціативи України заснувати в рамках Ради євроатлантичного партнерства багатонаціональний оперативний підрозділ для боротьби з тероризмом	
Спільний захід Україна - НАТО	Продовження переговорів з НАТО щодо ініціативи України про утворення, на додаток до вже існуючих, Спільної робочої групи Україна - НАТО з питань боротьби з тероризмом	
Спільний захід Україна - НАТО	Підписання угоди щодо використання державами - членами НАТО можливостей України з авіаперевезень	
Спільний захід Україна - НАТО	Продовження розвитку партнерських стосунків зі спецслужбами та правоохоронними органами держав – членів НАТО	
Спільний захід Україна - НАТО	Проведення консультацій Україна – НАТО з удосконалення правової бази двостороннього та багатостороннього співробітництва з спецслужбами та правоохоронними органами держав – членів НАТО	
Ціль I.1.V.8	ПРОДОВЖЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ВІДПОВІДНИХ ВНУТРІШНІХ ЗАХОДІВ ЩОДО БОРЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ, У ТОМУ ЧИСЛІ ШЛЯХОМ ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ КОРДОНІВ І СИСТЕМИ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ З МЕТОЮ БОРЬБИ З РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ ЗМЗ ТА ЗАСОБІВ ЇЇ ДОСТАВКИ, А ТАКОЖ ВІДМИВАННЯМ КОШТІВ	
Внутрішній захід	Здійснення заходів щодо внесення змін та доповнень до законодавства України відповідно до рішень, прийнятих в рамках міжнародних режимів експортного контролю	IV квартал

Внутрішній захід	Здійснення заходів щодо боротьби з корупцією у прикордонних військах	
Внутрішній захід	Продовження дозволу військовим літакам держав - членів НАТО на перетин повітряного простору України, надання українських літаків для транспортування військових підрозділів НАТО до Афганістану	протягом року
Внутрішній захід	Передача до Верховної Ради України проекту закону про боротьбу проти тероризму	
Внутрішній захід	Забезпечення виконання Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму	протягом року
Внутрішній захід	Продовження реалізації заходів щодо заморожування рахунків осіб, визначених Комітетом з санкцій, заснованим відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН від 15 жовтня 1999 року № 1267	протягом року
Внутрішній захід	Продовження здійснення заходів, ухвалених Кабінетом Міністрів України 28 грудня 2001 р., щодо виконання резолюцій Ради Безпеки ООН від 12 вересня 2001 року № 1368 та від 28 вересня 2001 року № 1373 стосовно запобігання та боротьби з актами тероризму та використанням фінансово-банківської системи для фінансування тероризму	протягом року

БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИЙ СТАТУС УКРАЇНИ

Декларація про державний суверенітет України

Київ, 16 липня 1990 року

(Витяг)

...

ІХ. Зовнішня і внутрішня безпека

...

Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

...

Постанова

Верховної Ради України

Про Основні напрями зовнішньої політики України

Київ, 2 липня 1993 року

(Витяг)

...

ІІІ. Напрями, пріоритети та функції зовнішньої політики України

...

Б

...

1. Забезпечення національної безпеки

Україна виступає за створення всеохоплюючих міжнародних систем універсальної та загальноєвропейської безпеки і вважає участь у них базовим компонентом своєї національної безпеки.

Україна концентрує свої зовнішньополітичні зусилля на створенні і розбудові надійних міжнародних механізмів безпеки на двосторонньому, субрегіональному, регіональному і глобальному рівнях. Україна має розвивати широке співробітництво з іншими державами, зокрема сусідніми, та міжнародними організаціями, включаючи військово-політичні, з метою підвищення передбачуваності і довіри, взаєморозуміння і партнерства, побудови всеохоплюючих і ефективних механізмів регіональної безпеки в Європі та вдосконалення існуючих в рамках ООН механізмів глобальної безпеки.

В умовах зникнення блокового протистояння в Європі пріоритетного значення набуває проблема створення загальноєвропейської структури безпеки на базі існуючих міжнародних інститутів, таких як НБСЄ, РПАС, НАТО, ЗЄС. Безпосереднє та повне членство України в такій структурі створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки. З огляду на кардинальні зміни, які відбулися після розпаду СРСР і які визначили сучасне геополітичне становище України, проголошений нею свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабної участі у загальноєвропейській структурі безпеки.

Виходячи з катастрофічних наслідків для всього людства ядерної війни Україна вважає застосування ядерної зброї неприпустимим.

Україна у своїй зовнішньополітичній діяльності активно виступає за загальне ядерне роззброєння. Ставши в силу історичних обставин власником ядерної зброї, успадкованої нею від колишнього СРСР, Україна ніколи не санкціонує її застосування, виключає з арсеналу своєї зовнішньої політики загрозу використання ядерної зброї.

Україна підтверджує свій намір стати в майбутньому без'ядерною державою.

Україна пов'язує скорочення та знищення ядерної зброї, яка розташована на її території, з наданням ядерними державами та світовим співтовариством надійних гарантій її національної безпеки.

Україна виступає проти розповсюдження технологій виробництва ядерної, хімічної та біологічної (бактеріологічної) зброї.

Одночасно з пошуками міжнародних гарантій своєї безпеки Україна дбає про розбудову власних Збройних Сил відповідно до принципу необхідної оборонної достатності. Військова доктрина України має оборонний характер і передбачає створення мобільної модерної армії, озброєної сучасними видами високоточної зброї, та налагодження військово-політичного співробітництва з іншими, насамперед, сусідніми державами та міжнародними організаціями, зокрема НАТО та ЗЄС.

Створюючи національні Збройні Сили, Україна докладас зусиль до активізації процесу обмеження озброєнь і роззброєння, в тому числі ядерного, з метою систематичного зменшення в світі воєнних загроз і узгодження практичних кроків по реалізації оборонної доктрини України з динамікою процесів формування європейських та універсальних структур безпеки.

В цьому контексті Україна сприятиме здійсненню заходів, спрямованих на повне знищення всіма державами хімічної і біологічної зброї та повне припинення будь-яких випробовувань ядерної зброї.

Невідкладний характер має завдання остаточного підтвердження і юридичного оформлення існуючих державних кордонів України та забезпечення їх надійного захисту Прикордонними військами та Збройними Силами України.

Спираючись на міжнародне право і використовуючи потенціал партнерства із західними демократіями, Україна активно виступатиме за виведення із сусідніх з нею держав іноземних військ та проголошення Чорного моря зоною миру, вільною від ядерної зброї.

Забезпечення національної безпеки України вимагає узгодженості її військової політики з демографічною, еміграційною, економічною, екологічною, морською та авіаційною, космічною та інформаційною політикою. Згадані напрями державної політики є складовими елементами концепції національної безпеки України в широкому плані.

Воєнна доктрина України

Київ, 19 жовтня 1993 року

(Витяг)

...

1. Воєнно-політичні аспекти

1.1. Воєнно-політичні цілі України та міжнародні пріоритети в галузі забезпечення національної безпеки

...

Дотримуючись позаблокового статусу, Україна сприяє створенню надійних міжнародних механізмів та загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому, регіональному і глобальному рівнях з метою зміцнення довіря і партнерства на основі принципів взаєморозуміння і відкритості у воєнно-політичній діяльності.

...

Конституція України
Київ, 28 червня 1996 року

(Витяг)

Розділ I. Загальні засади

...

Стаття 17

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкодження їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

...

Розділ XV. Перехідні положення

...

14. Використання існуючих військових баз на території України для тимчасового перебування іноземних військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами України, ратифікованими Верховною Радою України.

Постанова Верховної Ради України
Щодо відносин України і Організації Північно-Атлантичного Договору (НАТО)
Київ, 23 квітня 1999 року

(Витяг)

Динамічні зміни геополітичної обстановки у нинішньому однополюсному світі, складність і нестійкість військово-політичної ситуації в Європі, тривале внутрішнє кризове становище України обумовлюють необхідність активізації зусиль, спрямованих на зміцнення її міжнародних позицій, відстоювання національних інтересів, забезпечення надійної безпеки і обороноздатності. Необхідними передумовами цього Верховна Рада України вважає послідовність, виваженість, передбачуваність зовнішньої політики, її багатовекторність, розбудову відносин України з іншими державами, міжнародними організаціями на засадах збалансованості і взаємоповаги, рівноправності і взаємовигоди, відкритості і взаєморозуміння, неучасті у військових блоках, невтручання у внутрішні справи – за принципом "Безпека для себе – через безпеку для всіх". Цим має визначатися і позиція щодо участі України у системах регіональної, загальноєвропейської і універсальної безпеки.

...

Зважаючи на зазначене вище, Верховна Рада України

постановляє:

1. Комітетам Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, всім державним органам при здійсненні заходів у рамках співробітництва з міжнародними, в тому числі європейськими і євроатлантичними, структурами послідовно і твердо обстоювати державні інтереси України, інтереси її народу, керуючись вимогами Конституції України та виходячи з проголошеного у Декларації про державний суверенітет України і закріпленого у затверджених Верховною Радою України Основних напрямках зовнішньої політики України позаблокового статусу України, що не виключає співробітництва з існуючими і створюваними системами універсальної і регіональної безпеки, які діють відповідно до вимог Статуту ООН, але не допускає входження у воєнно-політичні блоки.

2. Враховуючи зміни, що сталися за останні роки у геополітичній обстановці, внутрішньому і міжнародному становищі України, вважати за необхідне прискорити затвердження відповідно до пункту 5 статті 85 Конституції України засад внутрішньої і зовнішньої політики, внести відповідні зміни у Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України та Воєнну доктрину України, чітко визначивши умови участі України в міжнародній миротворчій діяльності та співробітництва з міжнародними системами колективної безпеки при неухильному додержанні позаблокового статусу України. Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони разом з іншими комітетами Верховної Ради України та за участю відповідних міністерств й інших центральних органів виконавчої влади України внести у тримісячний термін пропозиції з цього питання на розгляд Верховної Ради України з урахуванням того, що основи національної безпеки, організації Збройних Сил України визначаються згідно з Конституцією України виключно законами України.

...

Закон України

Про основи національної безпеки України

19 червня 2003 р.

(Витяг)

Стаття 6. Пріоритети національних інтересів

Пріоритетами національних інтересів України є:

...

інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір та в євроатлантичний безпековий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України.

Стаття 8. Основні напрями державної політики з питань національної безпеки

З урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеці її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації.

Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України є:

...

забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах колективної безпеки, набуття членства у Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу;

...

участь у міжнародній миротворчій діяльності під егідою ООН, ОБСЄ, інших міжнародних організацій у сфері безпеки;

участь у заходах щодо боротьби з міжнародними організованими злочинними угрупованнями та міжнародним тероризмом, протидія поширенню ядерної та іншої зброї масового ураження і засобів її доставки;

...

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ
СТРАТЕГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ НАТО
ТА ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ**

Стратегічна концепція НАТО (1999 рік)	Воєнна доктрина України (1993 рік)
Ставлення до колективних дій	
<p>Основоположним керівним принципом діяльності Альянсу є спільне зобов'язання суверенних держав й їхнє співробітництво у забезпеченні неподільної безпеки всіх членів НАТО. Солідарність і згуртованість держав Альянсу, втілені у повсякденній співпраці в політичній й військовій галузях, є запорукою того, що жоден з членів Альянсу не змушений покладатися лише на свої власні зусилля при вирішенні головних проблем безпеки. (Параграф 8).</p>	<p>Україна виступає за створення всеохоплюючих систем універсальної та загальноєвропейської безпеки й вважає участь в них важливим компонентом своєї національної безпеки. Дотримуючись <i>позаблокового статусу</i> Україна сприяє створенню надійних міжнародних механізмів та загальноєвропейської структури безпеки на двосторонньому регіональному та глобальному рівнях. (Пункт 1.1).</p>
<p>Аналіз. З огляду на проголошений Україною стратегічний курс на інтеграцію в євроатлантичну структури безпеки на кшталт НАТО, внутрішнє законодавство країн-претендентів має бути максимально сумісним із усіма механізмами та з практичними аспектами їх застосування, якими керується НАТО. Отже, теза про позаблоковий статус не відповідає основному принципу Альянсу.</p>	
Ставлення до військових конфліктів	
<p>Безпека Альянсу залежить від численних військових й невійськових факторів ризику, що є багатовекторними й важко передбачуваними. Серед них – непевність й нестабільність всередині та поза межами Євроатлантичного регіону, можливість регіональних криз на периферії Альянсу, що можуть швидко набувати великих масштабів. Деякі країни євроатлантичного регіону та поза його межами</p>	<p>Основними причинами війн й воєнних конфліктів можуть стати економічні, політичні, територіальні, національно-етнічні, релігійні або інші <i>суперечності</i>, які державами не завжди розв'язуються безконфліктно.</p> <p style="text-align: right;">Своїм потенційним противником</p>

<p>переживають серйозні економічні, соціальні й економічні труднощі. Етнічні та релігійні конфлікти, територіальні суперечки, не адекватні або невдалі спроби провести реформи, порушення прав людини, розпад держав можуть призвести до локальної або навіть регіональної нестабільності. Внаслідок цього виникає напруга, що може спричинити кризи, які будуть позначатися на євроатлантичній стабільності та призводити до людських страждань й військових конфліктів. Такі конфлікти можуть мати вплив на безпеку Альянсу через <i>поширення на територію сусідніх країн</i>, в тому числі, держав Альянсу. Вони також можуть в інший спосіб вплинути на безпеку інших країн. (Параграф 20).</p>	<p>Україна вважатиме <i>державу</i>, послідовна політика якої становить воєнну небезпеку України, веде до втручання у внутрішні справи України, зазіхання на її територіальну цілісність та національні інтереси. (Пункт 1.2).</p>
<p>Аналіз. У Воєнній доктрині України не передбачено поширення на її територію конфліктів, які виникають між іншими державами, й механізмів реагування на такі кризи.</p>	
<p>Ставлення до розповсюдження зброї масового знищення та сучасних збройних технологій</p>	
<p><i>Розповсюдження ядерної, хімічної та біологічної зброї та засобів її доставки</i> залишається приводом для серйозного занепокоєння. Розповсюдження ЗМЗ може відбуватися попри зусилля запобігти йому й відтак створити пряму військову загрозу населенню, території й збройним силам держав Альянсу. Деякі держави на периферії Альянсу та в інших регіонах продають або купують чи намагаються придбати <i>ЯХБ зброю та засоби її доставки</i>. Матеріали й технології, які можуть використовуватись для виробництва ЗМЗ й засобів її доставки набувають поширення, в той час як засоби виявлення й запобігання нелегальній торгівлі цими матеріалами й технологіями залишаються складними. (Параграф 22).</p> <p>Глобальне розповсюдження технологій, що можуть бути використані для виробництва зброї, розширює ймовірність доступу до <i>високотехнологічних військових ресурсів</i>, що дасть супротивникам можливість придбати потужні наземні, повітряні й морські системи для наступу й оборони...Окрім</p>	<p>Україна виступає проти розповсюдження <i>технологій</i> виробництва ядерної, хімічної та біологічної (бактеріологічної) зброї. (Пункт 1.2).</p>

<p>цього, державні й недержавні супротивники можуть робити спроби використати зростаючу залежність Альянсу від <i>інформаційних систем шляхом проведення інформаційних операцій, покликаних зруйнувати такі системи.</i> (Параграф 23).</p> <p>Безпека Альянсу має розглядатися в глобальному контексті. На інтересах альянсу можуть позначитися інші, ширші ризики, такі, як <i>акти тероризму, саботаж, організована злочинність й переривання постачання життєво важливих ресурсів. Неконтрольовані переміщення великої кількості людей, зокрема, внаслідок збройних конфліктів.</i> (Параграф 24).</p>	
<p>Аналіз. Воєнна доктрина України не відповідає викликам часу, оскільки не враховує появу нових загроз в сфері безпеки, таких як глобальний тероризм, розповсюдження ЗМУ, асиметричних загроз, інформаційна війна тощо. До того ж, нова якість цих загроз, дає підстави акцентувати увагу на розповсюдженні не тільки технологій, а й самої зброї й засобів її доставки. Не враховано можливостей й умов ведення інформаційної війни. Крім цього, поява асиметричних загроз спричинила появу розбіжностей в змісті термінів ЯХБ та ЗМУ зброї. Певні тези про наявність на території нашої держави ядерної зброї й санкцій її використання не відповідають дійсності.</p>	
<p>Роль ядерної зброї у забезпеченні безпеки</p>	
<p><i>Головна гарантія безпеки союзників надається стратегічними ядерними Альянсу, особливо американськими; незалежні ядерні сили Великої Британії та Франції, які самостійно відіграють роль стримуючого фактору, сприяють зміцненню загальної безпеки членів Організації.</i> (Параграф 62).</p> <p>Достатньо потужні ядерні сили Альянсу і демонстрація солідарності та спільної відданості запобіганню війни вимагають широкої участі <i>європейських союзників, які залучаються до планування колективної безпеки в ролі держав, які можуть виконувати завдання з використання ядерної зброї; розміщують в мирний час ядерні сили на своїх територіях; та беруть участь у системі консультацій, управління та командування.</i> Розташовані в Європі ядерні сили, які можуть бути надані в розпорядження НАТО, забезпечують важливий політичний та військовий зв'язок між</p>	<p>Україна у своїй зовнішньополітичній діяльності активно виступає за загальне ядерне роззброєння. Ставши в спільно історичних обставинах власником ядерної зброї, успадкованої нею від колишнього СРСР, <i>Україна ніколи не санкціонує її застосування, виключає з арсеналу своєї зовнішньої політики загрозу використання ядерної зброї.</i></p> <p><i>Україна має намір в майбутньому стати без'ядерною державою.</i></p> <p>Україна пов'язує скорочення та знищення ядерної зброї, яка розташована на її території з адекватними діями інших ядерних держав на наданням ними і світовим співтовариством надійних</p>

<p>європейськими та північноамериканськими членами Альянсу. (Параграф 63).</p> <p>НАТО буде утримувати на мінімальному рівні, що відповідає існуючому клімату безпеки, адекватні тактичні сили в Європі, які забезпечуватимуть необхідний зв'язок зі стратегічними ядерними силами, посилюючи трансатлантичну ланку. Вони складатимуться з літаків, спроможних нести ядерні заряди, та невеликої кількості британських боєголовок “Трайидент”. (Параграф 64).</p>	<p>гарантій її безпеки. (Пункт 1.2).</p>
<p>Аналіз. Воснна доктрина не дозволяє розглядати ядерні сили США, Великої Британії та Франції як головну гарантію безпеки України й унеможливає участь України у .</p>	
<p style="text-align: center;">Реагування на кризи</p>	
<p>У межах здійснення політики збереження миру, запобігання війні та зміцнення безпеки й стабільності, а також згідно з головними стратегічними завданнями НАТО буде намагатися, у співпраці з іншими організаціями, запобігати конфліктам або, якщо криза виникне, сприяти її ефективному врегулюванню на засадах міжнародного права, зокрема, шляхом <i>проведення операцій з реагування на кризу</i>, що не регулюється Статтею 5. Готовність Альянсу проводити такі операції є складовою досягнення <i>широї мети</i> – зміцнення й поширення стабільності, що <i>передбачає її участь країн-партнерів</i> НАТО. (Параграф 31).</p>	<p>Воснна безпека України досягається за рахунок:</p> <p>активних колективних акцій для вирішення конфліктів, що виникають;</p> <p>...</p> <p>готовності виділити відповідні військові контингенти до складу військ ООН для проведення згідно з рішенням Ради Безпеки воєнних дій з метою припинення агресивних дій окремих держав або груп держав, а також підтримання миру й безпеки в різних регіонах. (Пункт 2.1).</p>
<p>Аналіз. Воснна доктрина України, затверджена 19 жовтня 1993 р. не враховує не тільки змін зовнішньополітичної ситуації, які відбулися останнім часом, але й навіть особливого партнерства України з НАТО, яке відбувається через участь у Програмі “Партнерство заради миру” (1994 р.), на основі Хартії Україна-НАТО (1997 р.) й численних документів, затверджуючи обраний Україною стратегічний курс (План дій Україна-НАТО, Партнерство проти тероризму тощо). Тобто не передбачає участі України у миротворчих та гуманітарних операціях під проводом НАТО.</p>	
<p>Альянс буде утримувати військову потужність, необхідну для виконання усіх місій НАТО. Збройні сили НАТО повинні бути спроможними стримати будь-яку потенційну агресію, або, в разі здійснення</p>	<p>Основними завданнями забезпечення воєнної безпеки є:</p> <p>у мирний час – прогнозування мети й</p>

<p>нападу, зупинити наступ агресора на самому ранньому етапі, а також гарантувати політичну незалежність та територіальну недоторканість країн-членів. Сили Альянсу відіграють важливу роль у сприянні співробітництву та взаєморозумінню з країнами-партнерами та іншими державами, зокрема, допомагаючи країнам-партнерам підготуватись до можливої участі в операціях ПЗМ під проводом НАТО. ...</p> <p>Стримуючи застосування ядерної, хімічної, біологічної зброї вони роблять свій внесок у зусилля Альянсу, спрямовані на попередження розповсюдження цієї зброї та засобів її доставки. (Параграф 41).</p>	<p>характеру можливої війни для її запобігання, будівництво власних Збройних Сил у межах взятих на себе міжнародних зобов'язань, створення й підтримання воєнного потенціалу на рівні, достатньому для стримування збройної агресії, забезпечення недоторканості державних кордонів у повітрі, на суші і морі, припиненні можливих провокацій та посягань на суверенітет країни, підтримання постійної готовності Збройних Сил до відбиття можливої агресії з боку будь-якої держави (коаліції держав) із повітряно-космічного простору, суші або моря;</p> <p>у воєнний час – мобілізація всіх матеріальних та людських ресурсів країни для відбиття збройної агресії, завдання поразки агресору, позбавлення його можливості продовжувати війну та припинення воєнних дій за умов, вигідних для України. (Пункт 2.1).</p>
<p>Аналіз. Завдання Сил Альянсу сформовані згідно наявній військово-політичній ситуації й передбачають участь у колективній обороні, обороні окремої держави-члена й виконання миротворчих операцій та операцій з врегулювання криз. Згідно Воєнній доктрині України завданням ЗСУ є оборона власної території від держави або групи держав. Оскільки Україна не є членом НАТО, вона не має зобов'язань щодо колективної оборони чи виконання місій в рамках Статті 5. Але оскільки Україна приймає участь у міжнародних миротворчих місіях під проводом НАТО, Воєнна доктрина повинна враховувати участь в них ЗСУ й надавати відповідні умови й механізми їх задіяння.</p>	

Наукове видання

БРЕЖНЄВА Тетяна Вікторівна

ЇЖАК Олексій Іванович

ШЕВЦОВ Анатолій Іванович

**ЄВРОАТЛАНТИЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ:
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ**

Монографія

За редакцією академіка НАН України В.П. Горбуліна

Відповідальні за випуск: Комрат С.П., Лазарева Р.О.

Редактор Куплевацька О.І.

Художник-оформлювач: Бурліков К.

Художній редактор: Якименко В.В.

Технічний редактор: Толкачова Л.

Коректори: Орищій В.М., Дашук О.

Здано на складання 19.09.03. Підписано до друку 06.11.03.
Формат 84x108 1/32. Папір офсетний. Гарнітура літературна.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 8.61. Умовн. фарб.-відб. 8.61.
Обл.-видавн. арк. 7.68. Тираж 300 прим. Зам. №2468.

Видавництво “Пороги”,
49000, м. Дніпропетровськ, пр. К. Маркса, 60
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК №7 від 21.02.2000

Комунальне підприємство “Нікопольська друкарня”,
53219, м. Нікополь, вул. Електрометалургів, 21
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДП №21 від 25.07.2000

ISBN 966-525-424-3

Т. Брежнєва, О. Їжак, А. Шевцов

Б 87 Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти: Монографія / Під ред. акад НАНУ В.П. Горбуліна. – Дніпропетровськ: Пороги, 2003. – 160 с.
ISBN 966-525-424-3

Монографію присвячено проблемам євроатлантичної інтеграції України в контексті глибокої трансформації Організації Північноатлантичного договору. Розкривається сутність прийнятих на Празькому самміті НАТО зобов'язань щодо вдосконалення потенціалів країн-членів НАТО, створення принципово нових Сил реагування НАТО, затвердження нової структури Альянсу, прийняття нових стратегічних концепцій, поглиблення співпраці та партнерства.

Особливу увагу приділено процедурі вступу до НАТО, базовим критеріям членства. На основі вивчення досвіду приєднання до Альянсу досліджено еволюцію мотивів запрошення нових членів.

Розглянуто стан, досягнення, проблеми та перспективи євроатлантичної інтеграції України.

Монографія розрахована на працівників органів державної влади, політиків, науковців, викладачів та студентів ВУЗів, усіх, хто цікавиться проблемами євроатлантичної інтеграції України.